

YAŞLILIK ÇALIŞMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF AGING STUDIES

senex

ISSN 2602-4268

5 (II) • 2021

Yayın Sahibi / Owned By

Özgür Arun

Baş Editör / Editor-in-Chief

Özgür Arun

Editör / Editors

Türkan Yılmaz

Jason K. Holdsworth

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör, Middle East Technical University

Prof.Dr. Bei Wu, New York University

Prof.Dr. Harald Künemund, University of Vechta

Prof.Dr. James Nazroo, The University of Manchester

Prof.Dr. Jan Jukema, Saxion University

Prof.Dr. Oscar Riberio, University of Porto

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Edward F. Ansello, Virginia Commonwealth University

Prof.Dr. Feng-Hwa Lu, National Cheng Kung University

Prof.Dr. JoAnn Damron-Rodriguez, University of California

Dergi Sekreteryası / Journal Secretariat

Veli Özkurt

Redaksiyon / Redaction

Ayşe Keskin

Gül Şahinkaya

Mert Ersözlü

Multimedya ve Grafik Tasarım / Multimedia and Graphic Design

senexPUB

Gerontoloji Bölümü
Akdeniz Üniversitesi, 07058, Antalya / Türkiye
www.senexjournal.org | senex@akdeniz.edu.tr
Telefon: +90 530 2017 242

Department of Gerontology
Akdeniz University, 07058, Antalya / Turkey
www.senexjournal.org | senex@akdeniz.edu.tr
Phone: +90 530 2017 242

Senex içinde yayımlanan tüm yazılar kamu kullanımına açıktır; serbestçe, ücretsiz biçimde, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın okunabilir, kaynak gösterilmesi şartıyla indirilebilir, dağıtılabılır ve kullanılabilir. Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi açık erişimi benimsemiş, çift taraflı kör hakem değerlendirilmesi yapılan uluslararası bir dergidir. Dergide yayınlanan çalışmaların, sorumluluğu yazarlarına aittir.

All published articles in Senex are open to use by the general public; all content may be read, downloaded, distributed and used free of monetary charge and without permission from the publisher or author(s) provided that the source is cited. Senex: Journal of Aging Studies is an international, double-blind peer-reviewed open access journal and published content is the responsibility of the respective author(s).

Digital Competency Training with Older Women, organized by Antalya cityLAB, supported by Senex & Muratpasa Municipality, Antalya

Photo by **senexPUB**, 2021©
Archive of Senex | Association for Aging Studies

senex

YAŞLILIK ÇALIŞMALARI DERGİSİ | JOURNAL OF AGING STUDIES

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editörden / Editorial

Yaşlı Hakları İnsan Hakkıdır! _____ 1
Özgür Arun

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Coğrafya Önemlidir!: Nüfus Yaşlanmasına Mekânsal Bir Perspektiften Bakmak _____ 3
Ertuğrul Murat Özgür, Mustafa Yakar

Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği _____ 30
Şahsenem Müşerref Öz, Pınar Turan

Physical Violence Against Older Adults: A 7-Year Retrospective Evaluation from a University Hospital's Department of Forensic Medicine _____ 48
Abdulkadir Yıldız

Yaşlılara Yönelik Hak İhlâllerinin Sosyal Medyaya Yansımaları _____ 60
Laçin Nisbet

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

Yaş Dostu Çevrelerin Değerlendirilmesi: SOLIS Rehber _____ 86
Bengisu Belirdi Özkurt

Editör Ofisinden / From Editorial Office

Disiplinlerarası Bir Eksende Senex'in Sinemayla İlişkisi _____ 91
Mehmet Aytekin

Yaşlı Hakları İnsan Hakkıdır!**Özgür Arun**

Doç. Dr., Baş Editör, Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi

Adres: Gerontoloji Bölümü, Akdeniz Üniversitesi, Kampüs, Antalya

E-Posta: arun@akdeniz.edu.tr

Doi: 10.24876/senex.2022.41

Künye: Arun, Ö. (2021). Yaşlı Hakları İnsan Hakkıdır! *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 1-2.

0000-0002-6232-0785

Jane Elliott 1968 yılında Dr. Martin Luther King'in bir suikast sonucu öldürülmesinden çok etkilenmişti. Henüz üçüncü sınıf öğrencilerinden oluşan sınıfta bir egzersiz yapmaya karar verdi. Ayrımcılık ve önyargıların toplumsal yaşamda nasıl kolayca öğrenildiğini, nasıl korkunç sonuçlar doğurabileceğini anlatmak ve paylaşmak istemişti. Jane Elliott öğrencileriyle yaptığı bu uygulamada birbirimizden nefret etmeyi nasıl öğrendiğimizi göstermek istiyordu. Sonuçlar şok etkisi yarattı. Mavi gözlüler ve kahverengi gözlüler olarak sınıfı ikiye ayıran Elliott, ilk gün öğrencilerine mavi gözlülerin daha akıllı ve daha başarılı insanlar olduğunu anlattı. Göz rengine göre ayrılmış öğrenciler önce şaşırdılar. Ama öğretmenleri hep onlara doğruyu öğretirdi. Öyle ya, öğretmenler hiç yalan söyler miydi! Mavi gözlüler saygılı ve temizinsanlardı. Dahakibarlardı. Öğretmenleri mavi gözlülere daha farklı davranıyordu. Onları ön sıralara oturttu, okul bahçesindeki oyun alanında oyuncaklarla oynama hakkı verdi. Mavi gözlüler, daha iyi, başarılı, temiz ve saygılı insanlar oldukları için daha uzun teneffüse çıkmak da onların hakkıydı. Mavi gözlüler çoktan havaya girmişlerdi bile. Arkadaşlar bir anda birbirlerine karşı cephe alıp, ayrıldılar. Sınıf ikiye bölünmüştü. Göz rengine göre ayrılan çocuklar kendi gruplarında oynuyor, birbirleriyle etkileşime girmekten kaçınıyorlardı. Günün sonunda Jane bir sınav yapmaya karar verdi. Sınav

sonucunda açık biçimde mavi gözlüler daha başarılı olmuşlardı. Öğrencilerine döndü, sınav sonuçlarını paylaştı: "Gördünüz mü?" dedi Jane. "Size söylemiştim, mavi gözlüler daha zeki insanlardır!" Öğretmenlerinin de söylediği gibi, sınıfta mavi gözlüler daha başarılı olmuştu. O haklıydı, kahverengi gözlüler başarısız ve tembel insanlardı! Oysa akademik başarı, çocukların özgüveniyle yakından ilgiliydi.

Ertesi gün mavi gözlülerin okula gelişini görmeliydiniz. Bir gün evvel arkadaşlarına sertçe davranan mavi gözlüler, özgüven içinde sınıfta en ön sıralara oturup, neşe içinde öğretmenlerini bekliyorlardı. Kahverengi gözlüler ise oldukça üzgündü. Arka sıralarda sessizce ve açıkça görülen bir hüznle oturmuşlardı. Jane sınıfa girdi, öğrencilerinin yanına yaklaştı ve onlardan özür diledi. Bir hata yapmıştı. Asıl üstün olanlar kahverengi gözlülerdi! "Kahverengi gözlüler saygılı insanlardır, böyle korkunç bir hatayı nasıl yaptım inanmıyorum!" Bu hatayı hemen düzeltmeliydi. Ön sıralara kahverengi gözlüleri davet etti. Bir gün önce onları ayırt etmek için yakalarına taktığı mavi renkli kuşakları çıkarttı. Onu artık mavi gözlüler takacaktı. Zira mavi gözlüler daha alt tür insanlardı; tembel, uyumsuz, başarısız olanlar da onlardı. Ardından kahverengi gözlülerin nasıl nitelikli insanlar olduğuna dair uzun bir konuşma yaptı. Çocuklar çok

etkilenmişti. Kahverengi gözlülerin özgüveni yerine geldi. Mavi gözlüler üzgündü. Ancak enteresan bir şey olmuştu; kahverengi gözlüler mavi gözlülere sert davranmadılar. Zira onlar ayrımcılığın ne olduğunu bir gün önce yakından deneyimlemişlerdi. Günün sonunda Jane öğrencilerini topladı ve onlara ayrımcılığın ne denli yıkıcı olduğunu anlattı. Son bir kaç gündür olan biten her şeyin bir deney olduğunu söyledi. Ayrımcılık, sınıfı bölmüştü. Oysa kimse mavi ya da kahverengi gözlü olduğu için üstün olamazdı. Kimse göz rengi nedeniyle başarılı ya da başarısız olarak sınıflanamazdı. Nitekim bunu duyan öğrenciler inanılmaz derecede mutlu olmuşlardı. Bazı öğrenciler yakalarına taktıkları mavi kuşakları yırtıyordu. Arkadaşlar yeniden birbirlerine sarılıyor, hep birlikte gülüyor ve eğleniyorlardı. Jane'nin deneyinin sınıfın sınırlarını aşan bir etkisi oldu. Yaşadığı kasabada ebeveynlerin çoğunluğu onu desteklese de tepki gösterenler de vardı. Bu küçük grup ona "zenci hayranı" diye sesleniyordu. Jane Elliott'ın deneyi kısa bir süre içinde tüm Kuzey Amerika'da konuşulan bir mesele haline gelmişti.

Yaşlılara karşı sergilenen yaş ayrımcılığı da öğrenilen bir şeydir, önyargılara dayanır. Yaşlıların tembel, işe yaramaz, hasta, topluma yük olan insanlar olduğu ön yargısına... Bu önyargı duyguları şekillendirir. Tutumlar, davranışa dönüştüğünde kuşaklararası şiddetli çatışma kaçınılmaz olur. Türkiye'de ve küresel düzeyde yaşlıların yaşadıkları yaş ayrımcılığı da dahil olmak üzere çoklu ayrımcılıklar sadece kalbimizi kıran bir şey değil. Sosyal yaşamda, sağlık, eğitim, topluma katılım gibi ekonomiden güvenliğe birçok alanda yıkıcı etkileri olan sonuçlar doğuruyor. Yaşlıların sağlık bakım hakkı, çalışma hakkı, medeni ve sosyal hakları engelleniyor, seyahat özgürlükleri kısıtlanıyor.

Senex derginin kış sayısında da toplumsal yaşlanmanın mekana bağlı seyri ile yaşlıların karşılaştıkları şiddet, ihmal, istismar ve

ayrımcılıklara odaklanan yazılardan oluşuyor. Senex derginin bu sayısındaki yazılar yaşlanmanın ve yaşlılık döneminin sorun olmadığına dikkat çekiyor. Yaşlanma yaşam boyu devam eden bir süreç. Yaşlılık dönemi yaşam seyrinin bir evresi. Çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi olağan ve çeşitlilik içeren bir evresi. Yaşlanma ve yaşlılık neden sorun olsun ki? Sorun Türkiye'nin yoksullaşarak yaşlanması. Son 20 yıl sürecindeki makro veriler Türkiye'de yaşlıların yaşadıkları hak ihlallerinin sistematik biçimde gerçekleştiğini işaret ediyor. Bilhassa iki kuşak içinde, çocuklar ve yaşlılar arasında yoksulluk riski büyüyor. Yaşlılara yönelik şiddet, ihmal, istismar, hak ihlali ve ayrımcılıklar artıyor. Yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin korku, ön yargı ve kaçınma, sosyal politikaların da içeriğini belirliyor. Yaşlılığın ve yaşlıların sorun olduğunu varsayarak oluşturulan ve uygulanan sosyal politikaların orta ve uzun vadede yeni eşitsizlikler üretmesi kaçınılmaz. Türkiye'nin geleceğini hayal ediyorsak, hak temelli politika ve hizmetleri organize etmek kaçınılmaz bir gereklilik. Nitekim, yaşlı haklarını savunmak, toplumdaki tüm bireyler için daha iyi bir geleceği savunmak demek. Unutmayınız, haklarımızla yaşlanıyoruz. Yaşlı hakları, insan hakkıdır.

Coğrafya Önemlidir!: Nüfus Yaşlanmasına Mekânsal Bir Perspektiften Bakmak**Ertuğrul Murat Özgür¹ Mustafa Yakar^{2*}**Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sıhhiye-Ankara.¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Isparta.²E-Posta: ertugrulumuratozgur@gmail.com¹E-Posta: yakarmustafa@gmail.com²

Geliş Tarihi: 2 Eylül 2021; Kabul Tarihi: 10 Aralık 2021

Doi: 10.24876/senex.2022.42

Künye: Özgür, E. M. ve Yakar, M. (2021). Coğrafya Önemlidir!: Nüfus Yaşlanmasına Mekânsal Bir Perspektiften Bakmak. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 3-29. 0000-0002-2146-7721¹ 0000-0001-6917-2589²**Özet**

Bu makalede, önce kuramsal olarak sosyal ve beşerî bilimlerin mekânı ve mekânsallığı sosyal teoriyle ilişkili olarak çalışmalarda kullanma gereksinimi; çok paradigmatlı beşerî coğrafyanın yaşlanmayı ele alış biçimi anlatılmış ve mekânsal örüntülerin, araştırma ve politika/uygulama süreçlerinde neden dikkate alınması gerektiği irdelenmiştir. Makalenin ikinci kısmında ampirik olarak Türkiye bağlamında farklı zamansal-mekânsal ölçeklerde yaşlanma örüntüleri haritalanmış ve bu yolla, hem mekânsal hem de zamansal ölçeklerde ortaya çıkan farklı yaşlanma örüntülerinin önemi tartışılmıştır. Çalışmada temel veri seti olarak TÜİK'in nüfus istatistikleri ve projeksiyonları kullanılmış, bunlardan yeni veriler üretilmiş ve tüm veriler CBS yazılımı kullanılarak görselleştirilmiştir. Ampirik bulgular, yaşlı nüfus oranlarına göre oluşturulan yaşlanma düzeylerinin Türkiye'de farklı mekânsal ölçeklerde değiştiğini, mekânsal ünite küçüldükçe yaşlanma örüntüsünün netlik kazandığını ve çeşitlendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca il düzeyinde yaşlanmanın mekânsal örüntüsünün zamansal boyutta bir yaşlanma geçişi oluşturduğu da göstermiştir. Çalışmanın sonuçları yaşlanmadaki mekânsal-zamansal farklılıkların güncel ve geleceğe dair konumsal kararları, aynı zamanda da bölgesel ve yerel refahı etkileyebileceği düşüncesiyle ulusal düzeydeki politikaların bölgesel/yerel ihtiyaçları karşılayabilmesi için yaşlanmanın farklı mekânsal ünitelerde ve zamanlarda mekânsal-zamansal örüntülerinin dikkate alınması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Nüfusun Yaşlanması • Coğrafi Düşünce • Mekansal Dönüş • Zaman-Mekansal Örüntü • Türkiye

Geography Matters!: Looking at Population Aging from a Spatial Perspective**Abstract**

Initially, this article has addressed the need to use the space of social and human sciences and spatiality in studies in relation to social theory and the way in which multi-paradigm human geography deals with aging is explained and why spatial patterns should be taken into account in research and policy/implementation processes. In the second part of the article, aging patterns in different temporal-spatial scales have been empirically mapped in the context of Turkey, and the importance of different aging patterns that occur at both spatial and temporal scales has been discussed. The population statistics and projections of TÜİK were used as the basic data set, new data were generated and all data were visualized using GIS software in the study. The empirical findings have revealed that the aging levels created according to the proportions of the older population vary in different spatial scales in Turkey, and the aging pattern becomes clearer and more diversified as the spatial unit becomes smaller. It has also been demonstrated that the spatial pattern of aging at the provincial level creates an aging transition in a temporal dimension. The results of the study has emphasized the importance of taking the spatial-temporal patterns of aging in different spatial units and times into consideration to counter regional/local needs at the national level, with the reasoning that the spatial-temporal differences in aging can affect current and future spatial decisions, as well as regional and local welfare.

Keywords:

Population Aging • Geographic Thought • Spatial Turn • Spatio-Temporal Pattern • Turkey

1. Giriş

Nüfus yaşlanması, dünyada 21. yüzyılın baskın sosyo-demografik olgusal gerçekliklerinden biri haline gelmiştir. Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren yaşanan demografik dönüşümün en önemli olgularından biri de nüfusun yaş kompozisyonunu değiştiren yaşlanma olmuştur. Türk toplumu, yakın bir gelecekte (bazı yerlerde halen yaşanan) bu yeni gerçeklikle daha yaygın şekilde yaşamak zorunda kalacak ve böylece bireyler, hane halkları, topluluklar, örgütler, işletmeler, endüstriler, hükümetler ve sivil toplum, sayısı ve oranı gittikçe artan yaşlı insanların zorlukları ve fırsatları ile karşı karşıya gelecektir (Özgür, 2020, s. 79).

Bilimsel açıklamalarda zaman ve mekâna farklı önem atfetmenin epistemolojik dayanakları olduğu ileri sürülemez de sosyal bilimlerin kurgusu içinde zaman, genellikle çok önemli bir yer tutarken mekân, genellikle ikincil konuma itilmiş ya da çoğu kere dışlanmış (Tekeli, 2010, s. 71). Mekân hem sosyal teoride hem de ampirik araştırmalarda görmezden gelinse de sosyal olaylar ve olgular mekânsal bir boyuta sahiptir (Bilgili, 2020, s. 89). Hangi ölçekte ele alınırsa alınsın mekânsallık, yaşlanma için zamansallık kadar merkezidir. Diğer demografik olgular gibi yaşlanma da mekânda yaşanır, gözlenir ve değerlendirilir. Zira yaşlanma gerek bireysel gerekse toplumsal olarak bir sürece karşılık gelmesi nedeniyle zamansallığa gönderme yapsa da yaşlanmanın deneyimlenmesi mekânda gerçekleşir.

Bireyin ya da toplumun yaşlanma süreci, mekândan bağımsız olmadığı halde, Türkiye’de yaşlanma araştırmalarında mekânsal (daha genel olarak coğrafi) boyut ne yazık ki genellikle ihmal edilmiştir. Aslında yaşlanma bir evden bir mahalleye, kente, bölgeye; bir ülkeden, kıtaya ve dünyaya kadar değişen ölçeklerde mekânda karşılık bulurken, mekânı etkilerken ve dönüştürürken

veya mekâna yönelik çeşitli arz ve talepleri yaratırken, onun Türkiye bağlamında ihmal edilmişliği, konunun bilimsel yönü dışında politika ve uygulama açılarından da önemli bir eksikliklerdir.

Türkiye’de yaşlanmayla ilgili olarak ilk defa 2007 yılında Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı hazırlanmış (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007), ardından Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) içinde “Nüfus Dinamikleri” başlığı altında yaş yapısı ve yaşlanma konusuna yer verilmiş ve bu eğilim, On Birinci Kalkınma Planı’nda (2019-2023) “Nüfus ve Yaşlanma” başlığıyla sürdürülmüştür (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Buna ek olarak kalkınma planları bağlamında yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporları hazırlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014, 2018). Ancak hazırlanan tüm bu belgelerde, yaşlanmanın mekânsal boyutuna ya hiç yer verilmemiş ya da öylesine değinilmiştir. Benzer bir tutum, bilimsel araştırmalarda da geçerlidir ve Türkiye için yapılan yaşlanma çalışmalarında ve önerilen araştırma ajandalarında (örn. Alaydın, 2019; Arun, 2018; Eryurt, 2014), mekânsal/yersel boyut göz ardı edilmiş kayıp halka durumundadır. Oysa günümüzde yaşlanmanın nerelerde hangi düzeylerde görüldüğünü, farklı yerlerde insanlar tarafından nasıl yaşandığını, toplumları, ekonomileri ve çevreleri her düzeyde nasıl dönüştürdüğünü anlamak, politika ve programların, aynı zamanda araştırmaların geliştirilmesi için kritik önemdedir.

Sosyal süreçler toplu iğne başı üzerinde gerçekleşmez, tüm maddi toplumsal şeyler zorunlu olarak mekânsal bir uzantıya, bazen öğelerinin belirli bir mekânsal konfigürasyonuna ve belirli hareket güçlerine sahiptir (Sayer, 1992, s. 148-9). İçinde yaşadığımız çağda, sosyal bilimciler, Sayer’in (1992) “mekânda fark eder” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımını daha fazla

benimsiyor ve sosyal bilim araştırmaları, gittikçe daha fazla mekânsal içeriğe kavuşuyor ve sosyal bilimlerde mekânsal bir dönüş yaşanıyor. Böylece sosyal olanın herhangi bir boşlukta olmadığı giderek fark ediliyor. Dolayısıyla olay ve olgular gibi nesnelere "mekânı" ile birlikte ele alınmasını, daha geniş bir bakışla "coğrafyası" hatta çoklu mekânlar ve mekânlar arasılıktaki "coğrafyalarına" doğru kayan bir yaklaşımı zorunlu hale getiriyor. Dahası coğrafya ile gerontolojinin kesişiminde coğrafi gerontoloji adıyla bir disiplin gelişiyor (Andrews vd., 2009; Golant, 1972, 1984; Özgür, 2019; Skinner vd., 2015; Skinner vd., 2018; Warnes, 1981). Yaşlanmayı araştıran coğrafyacılara, yaşlanmanın coğrafyalarının şemsiyesi altında (alt disiplinlerde özellikle sağlık coğrafyası, nüfus coğrafyası ve sosyal coğrafyada yaşlanma çalışmalarını kapsıyor) doğrudan disiplin içinde ve aynı zamanda şimdi coğrafi gerontoloji (coğrafyacıların gerontolojik çalışmalarının yanı sıra, hemşirelik, planlama, sosyal hizmetler ve çok çeşitli sosyal bilimler ve sağlık bilimleri de dâhil olmak üzere diğer disiplinlerden gelen araştırmacıların coğrafi yönelimli çalışmalarını içeriyor) olarak anılan interdisipliner bir alanda yer alıyor (Andrews vd., 2007, 2009). Bu alanın gelişmesinin altında, yaşlı insanlar ile yaşlılığın ve yaşlanmanın meydana geldiği ve onlar sayesinde oluşan mekânlar ve yerler arasındaki dönüşümsel, etkileşimsel ve karşılıklı asli ilişkiler için uzun süredir var olan ve gittikçe artan incelikli bir değer kazanımı yatıyor (Cutchin, 2009).

Bu yüzden bu makale, sosyal ve beşerî bilimlerdeki mekânsal dönüşe ve olguların ele alınmasında coğrafi düşüncenin rolüne dikkat çekerek, 21.yüzyılın ortalarına doğru Türkiye'nin öncelikli gündem maddelerinden biri haline gelecek nüfus yaşlanması olgusunun mekânsal/coğrafi boyutunun önemini göstermeyi amaçlıyor. Böylece Türkiye'deki yaşlanma araştırmalarının eksik halkası (coğrafi bakış) için bir farkındalık yaratmak istiyor.

Giriş bölümünün ardından makale üç alt bölümden oluşan *Mekânsal Dönüş ve Coğrafi Düşünce* bölümü ile devam ediyor. Bu ana bölümde, sosyal ve beşerî bilimlerin mekânı ve mekânsallığı sosyal teoriyle ilişkili olarak çalışmalarında kullanma gereksinimini anlatan *Mekânsallığın Yeniden Yükselişi*; çok paradigmatlı beşerî coğrafyanın yaşlanmayı ele alış biçiminin örneklendirildiği *Yaşlanmanın Coğrafyaları: Yaşlanmayı Coğrafi Paradigmalarla Düşünmek* ve nihayet mekânsal örüntüleri ve farklılıkları, araştırma ve politika/uygulama süreçlerinde neden dikkate alınması gerektiğinin irdelendiği *Sosyal Olanın İzi Mekânda Sürülebilir* başlıklı alt bölümler yer alıyor. *Yaşlanma Örüntülerine Farklı Zamansal-Mekânsal Ölçeklerde Türkiye'den Örnekler* başlığı altında ele alınan makalenin ikinci ana bölümü de üç alt bölümden oluşuyor. Bu alt bölümler sırasıyla *İşlemselleştirme ve Veri Kaynağı; Aynı Zamansal Kesitte Farklı Mekânsal Ünitelere Göre Yaşlanma Örüntüleri* ve *Aynı Mekânsal Ünitelerde Farklı Zamansal Kesitlere Göre Yaşlanma Örüntüleri* başlıklarını taşıyor. Makale, yaşlanma olgusuna mekânsal perspektiften bakmanın önemini irdelendiği *Sonuç* bölümüyle tamamlanıyor.

2. Mekânsal Dönüş ve Coğrafi Düşünce

2.1. Mekânsallığın Yeniden Yükselişi

Beşerî coğrafya, gelişmiş dünyada son 30-35 yılda, onu sosyal bilimlerin en dinamik, yenilikçi ve etkili alanlarından biri haline dönüştüren kavramsal ve metodolojik yeniden doğuş sürecinden geçmiştir (Gauthier ve Taaffe, 2000 ve ayrıca coğrafyanın kısa bir tarihi için Livingstone, 2018'e bakınız). Uzun süredir sınırlı analitik öze sahip, önemsiz, tamamen ampirik bir alan olarak olumsuz bir şöhretle varlığını sürdüren disiplin; yeniden doğuşla artık diğer disiplinlere fikir ihracat eder hale gelmiştir ve mekân (aynı zamanda yer¹, bölge, lokasyon) gibi coğrafyanın bazı temel kavramları, diğer beşerî ve sosyal

bilim insanlarının araştırmalarında önemli görülme, farklı disiplinlerin araştırmalarının bir parçası olmaya başlamıştır. Bu sayede siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, demografi, edebî ve kültürel çalışmalar, tarih ve sanat tarihi alanlarındaki güncel araştırmalar, giderek daha fazla mekânsal hale gelirken; mekân (bu geniş anlamda coğrafya şeklinde de okunabilir), her zamankinden daha fazla disiplinler arası/ötesi bir anlayışa kavuşmuştur.

Aslında 19. yüzyılda mekân, modern bilinçte sabit şekilde zamana tabi hale gelmişti. Sanayi Devrimi'nin muazzam zaman-mekân sıkışmasını yansıtan bu olgu, tarihselciliğin merceğinden coğrafyanın zayıf bir şekilde yer aldığı veya hiç olmadığı ya da Soja'nın (1993) belirttiği gibi, "coğrafi ya da mekânsal tahayyülü etkin bir biçimde alt üst eden ve periferite iten, toplumsal yaşamın ve sosyal teorinin aşırı gelişmiş bir tarihsel bağlamsallaştırması olarak mekânsızlaştırılmış bir bilinç aracılığıyla ortaya çıktı" (aktaran Warf ve Arias, 2009, s. 2). Genellikle tarihselci düşünce, gelişimin zamansal aşamalarının varlığını öne sürerek zamanı doğrusallaştırırken mekânı marjinalleştirdi. Bu düşünce, geçmişin ilkelikten uygarlığa, basitlikten karmaşıklığa ve karanlıktan aydınlığa doğru ilerleyen bir yükseliş olarak betimlenmesini ve tarihin, karanlık ve korkunç bir geçmişten görkemli bugüne bir yolculuk olarak nitelendirilmesini sağladı. Hegel, Marx ve Toynbee gibi düşünürlerin mekâna, insan bilincine veya sosyal yaşamın olumsuzluğuna çok az önem veren kapsamlı teleolojik² açıklamaları ve Sosyal Darwinizm yaklaşımı da zamanı önceleyen tarihselci düşünceye destek verdi. Oryantalist bakış açısı, Batı'nın coğrafi tahayyülünü yapılandırarak Avrupa'dan uzaklaşmayı, gelişmenin gittikçe daha ilkel aşamalarıyla aynı kefeye koydu ve sözde zamansal ilerleme derecelerine göre hiyerarşik olarak örgütlenmiş olan kıtaların, ırklarla birlikte anılmasına neden oldu. Bu anlayış, tarihselciliğin³ o yıllarda emperyal

düşüncenin hizmetindeki mekânı gölgede bırakmasına yol açtı (McGrane, 1983, s. 94). Hepsi birlikte değerlendirildiğinde; geçmiş kaçınılmaz olarak bugüne götüren bir olaylar dizisi olarak görülürken toplumsal değişim anlayışı, herhangi bir olumsuzluk duygusundan yoksun bırakıldı (Warf ve Arias, 2009, s. 3). Böylece zaman, ilerleme, değişim ve gelişme olarak; mekân ise, mutlak, durağan, sabit ve her şeyin içinde meydana geldiği bir kap (konteynır) olarak kavramsallaştırıldı (Elden, 2009, s. 262).

Mekânın modern bilince yeniden yerleştirilmesi uzun, yavaş ve sancılı bir girişim oldu. Mekânı yeni maddi ve ideolojik önem düzeylerine yükseltmek için 20. yüzyılın sonlarından bu yana çeşitli girişimler kesişti. Lefebvre, Foucault, Harvey ve Soja gibi önemli düşünürler sayesinde mekân ve mekânsallık, sosyal teoriyle ilişkilendirildi. Bu, sosyal ve beşerî bilim alanlarında mekânsal bir dönüşün yaşanmasına yani karmaşık ve farklılaşmış dünya hakkında düşünmek için coğrafi kavramların ve metaforların kullanılmasına yol açtı. Mekânsal dönüş (spatial turn), zamanı mekâna göre ayrıcalıklı kılan tarihselciliğin katı tutumunun sonunu getirdi. Bu artık mekânsalın zamana veya toplumsala tabi kılınamayacağı, sosyal teorinin her biri diğerleri tarafından olumsal olarak yapılandırılan zaman, mekân ve sosyal yapının üç ayaklı temellerine dayanması gerektiği anlamına geliyordu (Soja, 1989, 1996, 2000). Böylece sosyal teori, mekân anlayışını verili olandan üretilene yeniden konumlandırarak, onun toplumsal yaşamın inşasındaki ve dönüştürülmesindeki rolüne ve son derece güç yüklü doğasına dikkat çekti. Mekânsal analizin donmuş geometrilerinden kurtulan mekânın şekil alabilirliği öne çıktı ve bu onun, toplumsal yaşamın yeniden üretiminde merkezi bir moment olarak olumsal yaratımını sağladı.

Mutlak bir kategori olarak Kantçı mekân perspektifinden uzaklaşılmasıyla süreç olarak

ve süreç içinde mekâna (yani oluştta birleşen mekân ve zamana) doğru bir yönelim oldu (Crang ve Thrift, 2000, s. 3). Böylece mekânın, mutlak olduğu kadar göreceli ve ilişkisel olarak da düşünülmesi mümkün hale geldi. Mekân ve buna ilişkin deneyimlerimizin, başka şeylere göre (zamana, maliyete, diğer ekonomik etmenlere, sosyal etkileşime veya onları nasıl bildiğimize ya da algıladığımıza bağlı olarak) değiştiği, dolayısıyla göreceli olduğu keşfedildi. Öte yandan mekân, nesnel yalnızca diğer nesnelere olan ilişkilerin bir sistemi olarak bulunduğu için ilişkisel olarak da tanımlandı (Massey, 2013; Malpas, 2012). Nesnelere birbirleriyle kurduğu ilişkilerin ürünü olarak görüldüğü için mekân, sürekli inşa halinde, asla bitmemiş veya kapanmamış bir süreç olarak düşünölmeye başlandı (Massey, 2005, s. 9). 1980'lerde mekânın yeniden yükselişi insan öznelliğinin, günlük yaşamın çeşitli yönlerini ve herhangi bir tutarlı toplumsal yaşam anlayışının merkezinde yer alan kimliğin çoklu boyutlarını kucakladı (Warf ve Arias, 2009). Sosyal yaşamda öneminin giderek daha fazla anlaşılması sayesinde mekânı, teorik ve ampirik araştırmaların ayrılmaz bir parçası haline getirme çabası yaygınlaştı (Sayer, 2000, s. 106).

Mekânsal dönüş sosyal ve beşerî bilimlerde coğrafi farkındalığı öne çıkaran, belirli bir meseleye mekândan yana ve mekânla yaklaşan, mekânı analize dâhil eden ve bu nedenle coğrafya ile tarihi eş düzeyli olarak değerlendirme biçimlerini içeren paradigmatik bir süreç olarak nitelendirildi. İlişkilerin ve olayların bir arada, yan yana yaşandığına işaret eden eş zamanlılık; mekânsal düşünmeyi ve olayların, ilişkilerin yan yana var oluş koşullarını araştırmayı, mekânı doğrudan bir araştırma nesnesi olarak görmeyi sağladı. Bu, bir olayın gerçekleşme mekânının o olay üzerinde etkili olabileceğini veya benzer dinamiklerin mekâna göre farklı şekiller alabileceğini ve sonuçlarının da farklı olabileceğini kabul etmek demektir (Işık,

1994, s. 13). Böylece mekân, durağan veya statik bir arka fon gibi algılanmaktan çıkarılıp sosyal olanla birlikte evrilen daha dinamik bir karakter kazandı. Bu bakış açısı kimi araştırmalarda sosyal olan üzerinden mekânı, kimi araştırmalarda ise mekân üzerinden sosyal olanı anlamayı amaçlayan bir sonuç ortaya çıkardı.

Mekânın çeşitli bilgi alanlarına girdiği bu süreç, coğrafya ile sosyal ve beşerî bilimler arasındaki karşılıklı etkileşim ve görüş alışverişini beraberinde getirdi (Yurdadön Aslan ve Yavan, 2018, s. 115). Bu dönüş sosyal düşüncedeki bir değişimi, çağdaş dünyanın ekonomisinde, siyasetinde ve kültüründe çok daha geniş dönüşümleri yansıttı. Teorisyenler, sosyal ve mekânsal olguların ilişkili olduğunu vurgulamak suretiyle biri olmadan diğerinin anlaşılamayacağını ve resmin bütününe görülemeyeceğini, sosyal ilişkilerde mekânın da bir inşa edicilik özelliği olduğunu ifade etti (Kaya, 2013, s. 2). Böyle bir bakış açısı, mekânsal fikirlerin üretimini mekânsallığın üretiminden bağımsız olarak kavrayamayacağımızı yani coğrafyanın görüşlerinin ancak sosyal ve mekânsal bağlama başvurarak anlaşılabilceğinin ilanı oldu. Mekân, günümüz toplumlarının anlaşılması ve dönüştürülmesi açısından temel öneme sahip bir kategori olarak görölmeye başlandı ki, bu nedenle de farklı disiplinlerin kavşağı ve bu disiplinlerin sınırlarının aşma zemini olarak kabul edildi (Işık, 1994).

Çeşitli bakış açılarından mekânın, insan öznelerinin farklı hikâyelerinin anlaşılmasına ve kültürel olguların üretimine ilişkin sosyal bir inşa olduğu iddia edilir. Bazı açılardan bu dönüşüm, kültür üretiminin temel bir yönü olarak coğrafi bir boyutu göstermek için mekân, yer ve haritalamanın gerçek veya mecazi kullanımı ve varsayımları ile anlatılır. Bununla birlikte başka biçimlerde insani ilişkilerin ortaya çıkışında mekânın zaman kadar önemli olduğuna ilişkin bir

bakış açısı, başka bir deyişle coğrafyanın toplumsal ilişkilerin sonradan akla gelen bir düşünceye indirgenmediği fakat bu ilişkilerin inşasına derinlemesine katıldığına dair bir görüş sunmak için mekânsallık kavramının ve öneminin yeniden işlenmesini içeren mekânsal dönüş, çok daha fazla anlam kazandı. Her şeyin mekânda gerçekleştiği gibi basit ve fazlaca kullanılan bir nedenle değil, olayların nerede ve nasıl olduğunu bilmek kritik öneme sahip olduğu için coğrafya dolayısıyla mekânsallık önemli hale geldi (Warf ve Arias, 2009, s. 1). Pek çok düşünce çizgisi mekânsallık konusunda birleştiğinden mekân, interdisipliner veya multidisipliner olmanın ne anlama geldiğini incelemek, akademik iş bölümünü organize eden sınırları ve bölümleri aşmak, farklı bilgi alanlarına yayılmış kültürleri ortaya çıkarmak ve bu zıt düşünce çizgilerini birbirleriyle verimli bir ilişkiye sokmak için bir araca dönüştü.

2.2 Yaşlanmanın Coğrafyaları: Yaşlanmayı Coğrafi Paradigmalarla Düşünmek

Nüfus meseleleri; beşerî coğrafyacıların, demografların, sosyologların, antropologların, ekonomistlerin ve başka disiplin mensuplarının katkılarıyla disiplinler arası bir kapsamda olmasına rağmen coğrafi perspektifler özellikle değerlidir. Coğrafya doğası gereği mekân, bölgesel farklılıklar, yayılma ve yer ile bunların insan ve doğal süreçlerdeki rolü gibi ilgi alanları nedeniyle nüfusun çeşitli yönlerinin incelenmesi için bütünleştirici bir çerçeve sağlar. Coğrafi düşünce, analitik gündemin merkezinde konumlanan mekân ve yer sayesinde insan deneyimi, sosyal ilişkiler ve kültür üretimi hakkında daha zengin, daha bağlamsal bir anlayış sunan disiplinler arası araştırmaları kolaylaştırıcı bir rol oynar (Warf ve Arias, 2009, s. 1).

Dünyada 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkan anlamlılık krizi, pek çok sosyal bilim alanı gibi beşerî coğrafyayı da derinden

etkiledi ve disiplinin çok paradigmatlı bir yapı kazanmasına yol açtı (Tekeli, 2010, s. 78). Artık bir sosyal bilim olarak coğrafyanın beşerî kısmı, insan ile çevresinin (daha geniş anlamda da mekânın) etkileşimini ve bunun yarattığı mekânsal süreçlerin ve yapının araştırılmasını amaçlıyordu. (Pınarcıoğlu, 1994, s. 90). Akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışından kimliklerin, siyasetin, bedeninin, sembollerin ve güç ilişkilerinin tartışıldığı post modern döneme kadar birçok bilimsel araştırma programı (paradigma); beşerî coğrafyanın derin bir disipline dönüşmesini ve ampirik-analitik, tarihsel-yorumlayıcı ve eleştirel yaklaşımlarla coğrafi düşüncenin gelişmesini sağladı (Kaya, 2014, s. 22). Böylece beşerî coğrafya; bölgesel yaklaşım, ampirizm ve pozitivism, davranışçılık, fenomenoloji, varoluşçuluk, Marksizm, realizm, yapılaşma teorisi, postmodernizm, feminizm gibi farklı ontolojik, epistemolojik ve metodolojik arka planlara sahip bilimsel bilgi üretim biçimlerinin bir arada pratik edildiği bir sosyal bilim alanı haline geldi. Aynı zamanda bu felsefi temeller beşerî coğrafyayı; yeni bölgesel ve kültürel coğrafyalar, mekânsal bilim (pozitivist coğrafya), hümanist coğrafyalar, Marksist coğrafyalar, feminist coğrafyalar, postmodern coğrafyalar, post-yapısal coğrafyalar, ilişkisel coğrafyalar, insandan öte coğrafyalar (more-than-human geographies) gibi coğrafyalara dönüştürdü (Cresswell, 2013). Artık beşerî coğrafyada herhangi bir araştırma problemi, farklı felsefi yaklaşımların sunduğu merceklerle çözülebiliyor ve gerçeklik farklı yönleriyle gün ışığına çıkarılabiliyor.

Bunlardan ampirizm, epistemolojik olarak bilginin deneyim yoluyla elde edildiği ya da gözlenen durumların teorik olarak doğru ya da yanlış olup olmadığına bakılmaksızın doğru/yanlış şeklinde belirtildiği; ontolojik olarak gözlenen durumların sadece gerçek dünyada şeyler olduğunu, metodolojik olarak da gözlem veya deneme ile elde edilen olguların sunumu (betimleyici tümevarım)

şeklinde ifade edilen bilim felsefesi yaklaşımıdır (Yavan, 2005, s. 406-7). Ampirizm yaklaşımıyla coğrafi olguların nerede olduğu gösterilir ve betimlenir. Ampirizmin tüm özelliklerini bünyesinde barındıran daha kapsayıcı bir yaklaşım olarak pozitivizm ise ontolojik olarak gerçekliğin ölçülebilir olgular, olaylar ve nesnelere dayanarak savunur ve bilimin normatif değil, sadece ampirik problemlerle ilgilenmesi gerektiğine vurgu yapar (Kaya, 2014, s. 26). Bu yaklaşım, yalnızca duyuyla deneyimlenebilen şeylerin gerçek bilgi sayılabileceğine dair bir inancı temsil eder. Bu nedenle pozitivizm, bilimsel bilginin gözlemlenebilir gerçekliğe ve test edilebilir teorilerin inşasına dayandığını, bir tür ortak gerçeklik duygusuyla desteklenmesi, faydalı ve potansiyel olarak uygulanabilir olması gerektiğini ve yanı sıra ilerleyen, bitmemiş ve oluş sürecinde olduğunu ilke edinen bir yaklaşımdır (Cresswell, 2013, s. 86). Yaşlanmayı araştıran bir beşerî coğrafyacı, ampirizm yaklaşımıyla yaşlı nüfusun (yaşlanmaya ilişkin olguların) mekânda nasıl dağıldığını gösterip betimlerken, pozitivist bir bakış açısıyla istatistiksel ve (Coğrafi Bilgi Sistemleri-CBS ile) mekânsal analiz teknikleri kullanmak suretiyle bu dağılışı ve dağılışın değişkenler yardımıyla açıklamasını yapabilir.

Bilişsel süreçlerin karar verme ve davranış şekillendirmedeki rolünü vurgulayan davranışsal yaklaşım, özünde bireylerin birbirinden farklı olduğunu kabul eder ve onların mekânsal davranışlarının etraflarındaki dünyayı nasıl anladıklarına (algıladıklarına, kavradıklarına) bağlı olduğunu iddia eder (Gold, 2009, s. 282). Daha açık ifadeyle davranışsal coğrafya yaklaşımı, insanın mekânsal bilişindeki ve davranışındaki düzenlilikleri inceleyerek bulgularını, insanların coğrafi mekânda nasıl karar verdiği ve nasıl hareket ettiği hakkında modeller üretmek için bir temel olarak kullanır. Bu yaklaşımla örneğin yaşlı insanların alış-veriş ve turistik destinasyon lokasyonu seçimi veya ikametgâh hareketliliği davranışı

kararlarını nasıl aldıkları belirlenebilir ya da yaşlıların yaşadıkları çevrelerle ilgili ne tür zihinsel(bilişsel) haritalara sahip oldukları ortaya çıkarılabilir. Zihinsel haritalar insanların kendi mekânsal çevreleri hakkındaki bilgi birikimlerini, bu bilgilerin hafızada tutulmasını, yeniden hatırlanmasını ve gerektiğinde bilgilerin değiştirilmesini mümkün kılan bilişsel süreçlerle kuşatılmış yapılardır (Tunçel, 2002 s. 84). Bu tür haritalar bireyin bilgiyi yapılandırmasına ve depolamasına yardım eden ve mekânsal davranışın provasını mümkün kılan anımsatıcı bir araç olarak kabul edilir (Tuan, 1975, s. 210). Bu nedenle yaşlılık çalışmalarında zihinsel haritalar, çeşitli faydalar sağlayabilir.

Bireyin öznel deneyimlerini vurgulayarak davranışlarındaki niyetin ve anlamların anlaşılmasına önem veren fenomenolojik yaklaşım, insanlar ile doğal ve yapısal çevreler arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik yeni anlayışlar sağlar ve araştırılan şeyin özünü bilmenin önemli olduğunu ileri sürer (Özgür, 2021, s. 214). Bu sayede fenomenoloji, öze ilişkin olarak coğrafyacıların coğrafyada daha önce hiç sormadığı bazı soruları sormasına zemin hazırlamıştır: Yer nedir? Hangisi, X yer gibidir? X yer, Y yerden nasıl farklılaşır? (Cresswell, 2013). Hümanist coğrafya içinde konumlanan fenomenolojiyle kendi bakış açılarından yaşlıların yaşadıkları çevreleri (örneğin evi, mahalleyi, köyü veya kenti, bölgeyi) gündelik yaşam deneyimleri ile nasıl anlam yüklü yerlere dönüştürdüğünü, nasıl yer duygusu, yer bağlılığı ve yer kimliği geliştirdiğini araştırmayı mümkün kılar. Bu bakış açısıyla yerinde (doğru yerde) yaşlanmayı da içerecek şekilde yaşlı insanların ihtiyaç duydukları özel yaşam çevrelerinin (yaşadıkları, çalıştıkları, zaman geçirdikleri ve bakım hizmeti aldıkları farklı çevrelerin) nasıl uygun ve sağlıklı çevrelere dönüştürülebileceği konusunda çıkarımlarda bulunulabilir. Aşinalık; duygusal bağlantılar, arkadaş ve aile ağları ve kişinin bir yere bağlanarak oluşturduğu kimlik veya geçmiş

duygusu, Rowles'in (1993) yerde olma ya da içindelik olarak ifade ettiği şeye katkıda bulunabilir (Özgür, 2019, s. 92).

Felsefi bir yaklaşım olarak varoluşçuluk, insanların önce dünyalarını deneyimledikleri ve ancak o zaman ona kişisel, kültürel, ideolojik veya bilimsel öz-bilinçli anlamlar yüklediklerini, yani varoluşun özden önce geldiğini ileri sürer (Seamon ve Sower, 2009, s. 666). Bireylerin anlam dünyalarını ve yaşama bakışlarını biçimlendiren değerlerle ilgilenen varoluşçuluk merceğiyle dezavantajlı bir grup olarak yaşlı bireylerin dünyayı nasıl algıladıklarını ve bu dünya ile nasıl etkileşime geçtiklerini, değerlerin onların anlam dünyalarını nasıl şekillendirdiğini ve bu anlamların gündelik yaşamlarını ve yaşam akışlarını nasıl etkilediğini anlamak mümkün olabilir.

Marksist coğrafya yaklaşımı, insan davranışlarının ve eylemlerinin üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan sosyal yapıları anlamadan toplum ve toplumdaki adaletsizliklerin anlaşılmayacağını savunur (Kaya, 2005, s. 260). Marksist coğrafyacılar toplumsal cinsiyet, cinsellik, yaş, ırk, milliyet ve/veya etnisite üzerine eğilerek, bu farklılık biçimlerinin nasıl, hangi karşılıklı kesişimlerle ve yansımalarla oluşturulduğunu; bunun ötekileşme ve sömürü ile nasıl iç içe geçtiğini anlamaya çalışır. Marksizm; kapitalizmin, meta üretiminin ve dağıtımının içindeki ve etrafındaki toplumsal konumların, sayısız toplumsal süreçle kesişimler sayesinde toplumsal olarak inşa edildiğini kabul eder (Henderson ve Sheppard, 2006, s. 71). Bu yaklaşımla yaşlılığın hangi kesişimsel toplumsal süreçlerle inşa edildiği; kapitalist piyasanın işleyişi ile yaşlı sömürsü arasında ne tür bağlantılar olduğu; kapitalist sistemin bir ürünü olarak yoksulluğun yaşlıları nasıl etkilediği; adaletsiz ve eşitlikçi olmayan sosyal yapıların yaşlı yoksulluğunu mekânda nasıl ürettiği ve derinleştirdiği gibi konular araştırılabilir.

Sosyal yaşamı devam eden üretim ve yeniden üretim süreçlerinin bir sonucu olarak gören yapılaşma teorisi, yapı ve öznenin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu, sosyal yapıların özneyi değiştirirken öznenin de gündelik davranışları ve pratikleri ile yapıyı değiştirdiğini savunur (Kaya, 2014, s. 40). Bu bağlamda yaşlı bireylerin nasıl sosyalleştiği ve sosyal yapıyı nasıl değiştirdiği, gündelik yaşam pratikleriyle mekânı nasıl yeniden ürettiği inceleyebilir.

Farklılıklara, dile, temsile, metinlere ve sembollere vurgu yapan postmodernizm; toplumdaki düzensiz güç dağılımının bazı insanların dezavantajlı bazılarını da avantajlı hale getirdiğini, güç ilişkilerini anlamadan toplumun anlaşılacağını ileri sürer. Bu yaklaşım, genel olarak bilginin ve anlamının zaman, mekân ve konjonktür ile ilişkili olan bağlamsallığa göre değiştiğini bu yüzden de tek bir doğrunun, soruların tek bir cevabının olmadığını savunur (Kaya, 2014, s. 41). Postmodern yaklaşım, hem araştırma konuları hem de araştırmacı ile ilgili olduğu için konumsallığa⁴ karşı güçlü bir duyarlılık gerektirir (Barcus ve Halfacree, 2018, s. 10). Coğrafyada yaşlanma gibi nüfus konuları ele alınırken araştırmacı konumsallığı, yerleşik ve varsayımsal nesnel kategorilere meydan okumak, daha yoğun etnografik yöntemler kullanmak, daha geniş siyasi, ekonomik ve sosyal bağlamı kabul etmek ve nüfus olaylarını insanların yaşamlarının biyografik bağlamı içinde görmek büyük önem arz eder. Postmodernist yaklaşımla yaşam gidişi ve yaşanan yer bağlamında farklı bireylerin yaşlanma sürecinin nasıl şekillendiği ve sağlıklı yaşlanmanın inşası ve temsilleri ya da yaş ayrımcılığının söylemsel olarak nasıl inşa edildiği ele alınabilir. Bu bakış açısıyla ayrıca engellilik gibi görülen yaşlılığın sosyal olarak nasıl inşa edildiği; hareketlilik ve erişilebilirlik coğrafyalarının nasıl sosyal ürünler haline getirildiği; belirli bir toplumun üyelerinin farklı mekânsal birimlerde yaşlanmayı nasıl deneyimlediği ve gördüğü; yaşlılığın nasıl

temsil edildiği araştırılabilir. Ayrıca yaşlı insanlar için standart hale getirilmiş hastalık, maluliyet ya da sakatlık kavramlarının nasıl ve hangi bağlamda inşa edildiği (Andrews vd., 2007), onların boş zaman aktivitelerine katılımı ile yaşlanma, bağımlılık, hareketsizlik ve sakatlık gibi yaşlanma yapılarına karşı mücadele arasındaki bağlantı (Mansvelt, 1997), yaşlıların özel yerlere (emekli köyleri, özel evler, bakım evleri ve diğer kurumsal ortamlara) yerleştirilmesi ile onların kamusal alandaki görünmezliği arasındaki ilişki incelenebilir.

Feminist coğrafyalar, toplumsal cinsiyetin ve coğrafyalarının karşılıklı olarak nasıl üretilip dönüştürüldüğüne; toplumsal cinsiyet farklılaşmasının ve heteronormativitenin⁵ toplumsal yaşama nasıl nüfuz ettiğine, diğer kategorik ayrımlarla iç içe geçtiğine ve doğallaştırıldığına odaklanır (Pratt, 2009, s. 244). Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine dayanarak ortaya çıkan feminist coğrafyalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkilerinin betimlenmesinden (kadınların coğrafyası) eşitsizliğin açıklanması ve ataerkillik ile kapitalizm arasındaki ilişkilere (sosyalist feminist coğrafya), toplumsal cinsiyetli kimliklerin ve heteroseksüelitenin inşasına, kadınlar arası farklılıklara (farklılığın feminist coğrafyaları), vatandaşlık, göç, milliyetçilik, uluslaşırılma, devlet şiddeti gibi tematik odaklara (feminist çapraz coğrafyalar) kadar çeşitli formlarda görülebilir (Pratt, 2009, s. 248). Feminist coğrafyacılar disiplin açısından spesifik olan kimlik inşasını mekânsallaştırmaya, mekânların toplumsal cinsiyetle ilişkili anlamlarını ortaya koymaya ve toplumsal cinsiyetin toplumsal olarak yapılandırılmasına, özel-kamusal mekân ayrımına ilişkin bölümlenmelere, şiddetin biçimleri ve özel veya kamusal mekânlardaki görünümüne ve ücretli-ücretsiz emeğin toplumsal cinsiyet rolleri ve politikaları ekseninde ayrımına odaklanmıştır (Deniz, 2018, s. 267-8). Feminist coğrafya sadece kadınlarla değil erkekler ve erkeklik,

LGBTİ bireyler ile de ilgileniyor. Feminist perspektifle kadınların elbette ki erkeklerin ve LGBTİ bireylerin yaşlanma mekânları veya yaşlılıkta mekân kullanımları ve mekânsal faaliyet paternleri üzerindeki kısıtlamalar, yaşlı kadınların evde sıkışmışlığı veya yaşlı kadınların ev içi gündelik yaşam pratikleri, yaşlı kadınların cinsiyet ve mekân inşası, kırsal/kentsel alanda yalnız yaşlı kadın/erkek/LGBTİ birey olmak, yaşlılıkta kadına eril şiddetin mekânsallığı gibi konular araştırılabilir.

2.3 Sosyal Olanın İzi Mekânda Sürülebilir: Mekânsal Düşünmenin Anahtar Kavramları

Mekân, sosyal olanın üretiminde ve yeniden üretiminde önemli bir belirleyici olarak kendini hissettirir. Fakat mekân da sosyal olana bağlı olarak şekillenen, değişen ve dönüşen dinamik bir yapı sergiler. Böylece sosyal süreçler mekânda kendini fark ettirerek kendi mekânsal formlarını üretir. Bu süreçlerin her birinin değişen mekânsal ünitelerdeki çeşitli kombinasyonları da yine farklı mekânsal üretime yol açarak aynı sosyal olgunun farklı görünümünü meydana getirir. Bu mekânsal görünüm de aradan geçen zamanla değişip dönüşerek yeniden harmanlanır. Sonuçta Soja'nın (1989, s. 76) ifadesiyle sosyo-mekânsal diyalektik yani sosyal olan ile mekânsal olan arasında karşılıklı bir ilişki ortaya çıkar. Bu ilişki sosyal olanın izini mekânda sürebilmemizi sağlar. Böyle bir sosyo-mekânsal diyalektiği coğrafgerontoloji alanında da yakalamak mümkündür. Yaşlanma ile mekân arasındaki ilişkilere odaklanan bu alanın araştırma gündeminin maddelerinden biri, yaşlı nüfusun coğrafi dağılışı ve nüfus yaşlanmasının mekânsal örüntülerinin ortaya çıkarılmasıdır (Özgür, 2019, s. 88). Demografik yaşlanmanın (veya yaşlı nüfusun) farklı mekânsal birimlere göre haritalanması ve analiz edilmesi ile mekânsal örüntüler ampirik olarak gösterilebilir ve farklı yıllara ait veriler kullanılarak bu örüntülerin zamansal değişimi ve yaşlanma geçişleri izlenebilir. Buna ek olarak elde edilen mekânsal

dağılışı örüntüleri çeşitli değişkenlerle ilişkilendirilerek açıklanabilir.

Bir olgunun dağılımında ortaya çıkan mekânsal örüntü tek tek varlıkların mekândaki düzeni ve onların aralarındaki coğrafi ilişkiler ile tanımlanır. Genel olarak her bir örüntü, belirli bir zaman aşamasında temeldeki mekânsal sürecin yansımadır ve bu aynı zamanda sürecin bir sonraki aşamasını da etkileyen bir unsurdur. Yani mekânsal dağılımlar ve coğrafi farklılaşma hem sosyal süreçlerin sonuçlarıdır hem de bu süreçlerin çalışma dinamiklerinin belirleyicileridir. Dolayısıyla mekânsal sadece bir sonuç değil aynı zamanda açıklamanın da bir parçasıdır (Massey, 1984, s. 4). Bu bağlamda düşünüldüğünde; herhangi bir mekânsal örüntüyü değerlendirmek bize bir olgunun dağılımının altında yatan karmaşık mekânsal süreçleri anlamak için ön koşul sunabilir (Chou, 1995, s. 365). Başka deyişle çok çeşitli sosyal süreçlerin ve sorunların, olguların haritalanması ve mekânsal örüntülerinin analizi, onların daha açık anlaşılmasını sağlayabilir ki bu da bize bir kere daha olguları mekânsal düşünmemiz gerektiğini hatırlatır.

Mekânsal düşünmenin anahtar kavramları; mekânsal ilişkilendirme, bölgesel farklılaşma, yayılma, örüntü saptama ve mekânsal etkileşimdir (Janelle ve Goodchild, 2006, s. 456). Mekânsal ilişkilendirme; bilgi kümelerini, sosyal süreçleri ve sorunları coğrafi koordinatlara ve bölgelere bağlar. Bu yolla daha fazla araştırmaya ipuçları önerebilecek korelasyonları görmek için örneğin yaşlı nüfus dağılımı ile doğurganlık düzeyi haritaları (ya da yaşlı bireylerin yoksulluk, eğitim, toplumsal cinsiyet, etnisite gibi başka niteliklerini gösterenler) üst üste bindirilebilir. Bölgesel farklılaşma, bölgeleri birbirinden ayıran ve farklı nüfuslara ve faaliyetlere alan tahsis eden süreçlerin sonuçlarını karakterize eder. Örneğin; yaşlı nüfusun mekânsal dağılışı, bir alandaki sosyal değişimin ve sosyal ihtiyaçların belirlenmesinde; ilgili yerel

ve ulusal politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında önemli bir rol oynayabilir. Yayılma çeşitli mekânsal ve zamansal ölçeklerde bir dizi problemin temelini oluşturur. Örneğin, yaşlanma sürecinin hareketli haritalar aracılığıyla kartografik görselleştirilmesi, bize coğrafi yayılımındaki zamansal örüntüleri resmetmenin bir yolunu sunabilir. Örüntü saptama için olguların fiziksel düzeni ve kümelenmesi anahtar rol oynar. Örneğin; bu yaşlanma örüntülerinin tesadüfen mi yoksa bölgeler ve onların çevresinde meydana gelen sosyal ve ekonomik koşulların temelindeki bazı ilişkiler yoluyla mı ortaya çıktığını ayırt etmeyi sağlayabilir. Mekânsal etkileşimler, yerler arasındaki hareketleri ifade eder. Örneğin, akışların analizi ve modellenmesi sayesinde sosyal hizmetlere olan talebi değiştiren yaşlanma gibi demografik değişimlerin anlaşılması mümkün olabilir.

Mekânsal dağılışın sembolü olarak haritalar coğrafyanın gözlem dilidir (Tekeli, 2010, s. 42). Bilginin lokasyonel özellikleri genellikle geleneksel tablolar içinde gizlendiği halde haritalar, tablolarda kolayca görülemeyen mekânsal örüntüleri ve zamansal değişimlerini ortaya çıkarmak için bu bilgilerin görselleştirilmesine olanak tanır (Janelle ve Goodchild, 2006, s. 455). Bu yönüyle haritalar yapıma amacına göre mekânın ve mekânla birlikte olanın bir arada olduğu temsillerdir. Şüphesiz hiçbir harita, dış dünyanın gerçekliğini tüm ayrıntısıyla temsil edemez, seçici bir temsil sağlar ve kullandığı sembollerle nesnel temsilin ötesine geçen anlamlar taşır (Tekeli, 2010, s.76). Ancak yine de haritalar, mekânsal düşüncenin dışı vurumunu sağlayan araçlar olarak görülebilir. Olguların farklı mekânsal birimlere göre üretilmiş haritalar aracılığıyla gösterilmesi farklı sonuçlara ulaşmamızı mümkün kılıyor. Bu çalışma bağlamında farklı mekânsal ölçeklerde hazırlanmış yaşlanma düzeylerini gösteren haritalar da bize böyle bir olanak sunuyor. Sonraki bölümde

Türkiye’de yaşlanmanın örüntüleri farklı zamansal boyutlarda ve mekânsal ölçeklerde örneklendiriliyor.

3. Yaşlanma Örüntülerine Farklı Zamansal-Mekânsal Ölçeklerde Türkiye’den Örnekler

3.1 İşlemselleştirme ve Veri Kaynağı

Mekânsal olanın temsiliyi çeşitli araçlar kullanılarak resmetmek mümkünse de haritalar, bu işte en yaygın kullanılan araçlardır. Bu araştırmada zaman boyutu da dikkate alınarak farklı mekânsal ölçeklere göre yaşlanma örüntüleri haritalandırılmıştır. Hazırlanan yaşlanma örüntüsü haritalarına mekânsal düşüncenin temel kavramları ile bakıldığında sosyal olanın mekânsallığının hiç de göz ardı edilemeyecek bilgiyle gömülü olduğu anlaşılır. Makalenin bu bölümünde farklı zamansal ve mekânsal ölçeklerde yaşlanma örüntüleri örneklemek suretiyle ortaya çıkan örüntülerin önemi vurgulanıyor.

Yaşlanma örüntüleri haritalarına geçmeden önce haritaların üretilmesinde bazı noktaların açıklanmasında fayda vardır. Bunlardan birincisi, yaşlanma örüntüsünün saptanmasında kullanılan veri ve harita lejantını da oluşturan kategorilerdir. Yaşlanma örüntülerinin görselleştirebilmek için farklı mekânsal ölçeklerde 65 ve üzeri yaşa sahip nüfus, yaşlı olarak kabul edilmiş ve yaşlı nüfusun toplam içindeki oranı⁶ göz önüne alınarak “yaşlanma kategorileri” oluşturulmuştur. Bu kategoriler için literatürde (Cowgill, 1974; Güleç ve Tekbaş, 1997; McCracken ve Phillips, 2005; TÜİK, 2014) farklı eşik değerlerine rastlansa da kapsamlı olması nedeniyle (daha geniş yaşlı nüfus oransal aralığını içermesi açısından) McCracken ve Phillips’in (2005) değerleri kullanılmıştır. Buna göre herhangi bir mekânsal ölçekte toplam nüfusun içinde yaşlıların payı, % 4’den daha az ise bu nüfus çok genç (young); %4 ile 6,9 arasında ise genç (youthful); %7 ile 9,9

arasında ise olgun (mature); % 10 ile 19,9 arasında ise yaşlı (aged); % 20 ile 29,9 arasında ise çok yaşlı (very aged) ve %30 ve üzeri ise aşırı yaşlı (hyperaged) olarak sınıflandırılmıştır (McCracken ve Phillips, 2005, s. 43).

İkincisi, belirli bir olgunun belirli bir mekânsal-zamansal ölçekte incelenmesini ifade eden gözlemsel ölçektir. Bu ölçek, hiyerarşik bir yapıya sahiptir; yani dünya, ülke, bölge, il, ilçe, köy, kent, mahalle vb. düzeyler (mekânsal üniteler), dikey olarak iç içedir ve mekânda yatay farklılaşmayı bütün hale getirir. Çözünürlük ve kapsam gözlemsel ölçeğin iki parametresini oluşturur. Çözünürlük, belirli bir yöntemde kullanılan en küçük ölçü birimidir; kapsam ise ölçümlerin yapıldığı genel büyüklük, magnitüd veya süredir. Gözlemsel ölçeğin kapsamı ve çözünürlüğü, bir gözlemcinin çözebileceği örüntüleri belirler ve ayrıca belirli gözlemleri etkiler (Sayre ve Di Vittorio, 2009, s. 22-3). Yaşlanma örüntülerine uyarlandığında ulusal düzey (Türkiye) geniş kapsamlı ancak düşük çözünürlüklü; yerel düzey (köy, mahalle veya ilçe) dar kapsamlı ancak yüksek çözünürlüklüdür. Bu araştırmada mekânsal gözlemsel ölçek olarak örüntülerin ölçekle birlikte değişimini ve çeşitlenmesini belirlemek amacıyla üç istatistik bölge (Düzyey I, II ve III) ile ilçeler esas alınmıştır. Buna ek olarak ilçeden daha alt yaşlı nüfus dağılımı, seçilen bir il (Afyonkarahisar ili) örneğinde, mahalle düzeyinde ise seçilen bir ölçekte köy düzeyinde büyükşehir alanı (Ankara) haritalanmıştır. Dahası 2020 yılı için Türkiye’deki tüm köy ve mahallelerin yaşlanma düzeyleri hesaplanmış ve tabloya dönüştürülmüştür.

Üçüncüsü, yaşlanmanın zamansal boyutta mekânsal örüntülerindeki değişimini göstermek amacıyla aynı mekânsal ölçek için 1960, 1980, 2000, 2020 ve 2025 yılları zamansal ölçek olarak kullanılmıştır. Bunlardan; 2000 ve öncesine ait verileri TÜİK’in (eski adıyla DİE) Genel Nüfus Sayımlarından (DİE 1963; 1984; 2003), 2020 yılı verileri, Adrese

Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden (ADNKS), 2025 yılı tahminleri ise TÜİK'in nüfus projeksiyonlarından sağlanmıştır (TÜİK 2018). Türkiye'de nüfus yaşlanmasının mekânsal dağılımını haritalamak Coğrafi Bilgi Sistemleri-CBS aracılığıyla mümkün oldu. TÜİK'ten temin edilen istatistikler ve bunlara dayalı yapılan hesaplamalarla elde edilen veriler CBS fonksiyonları kullanılarak analiz edildi ve görselleştirildi.

3.2 Aynı Zamansal Kesitte Farklı Mekânsal Ünitelere Göre Yaşlanma Örüntüleri

Türkiye'de ulusal ölçekte 2020 yılı itibariyle yaşlı nüfusun oranı %9,5 ile olgun nüfus kategorisinden yaşlı kategorisine geçişin

sınındadır fakat ulusal olarak tüm ülkeye henüz yaşlı diyemeyiz. Buna karşılık ulusalı bölgesel ölçekte (üç düzey istatistiksel bölge düzeylerinde) ve yerel ölçekte; ilçe, köy, kent, mahalle düzeylerinde, yaşlı nüfus oranları çok farklı örüntüler sergiler.

İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 1'in 12 bölgesinde yaşlı nüfus oranları %5,1 ile %14,6 arasında değişir. Yaşlanma kategorilerinin mekânsal dağılımı bu bölgelerden 1'ini genç, 6'sını olgun ve 5'ini ise yaşlı (Türkiye ortalamasının üzerinde) olarak resmeder (Şekil 1a). Bu örüntü bize yaşlanmanın mekânsal dağılımı hakkında çok genel bir görünüm sunar ve bölgelerin yaklaşık yarısını yaşlı olarak temsil eder.

Şekil 1. (a)

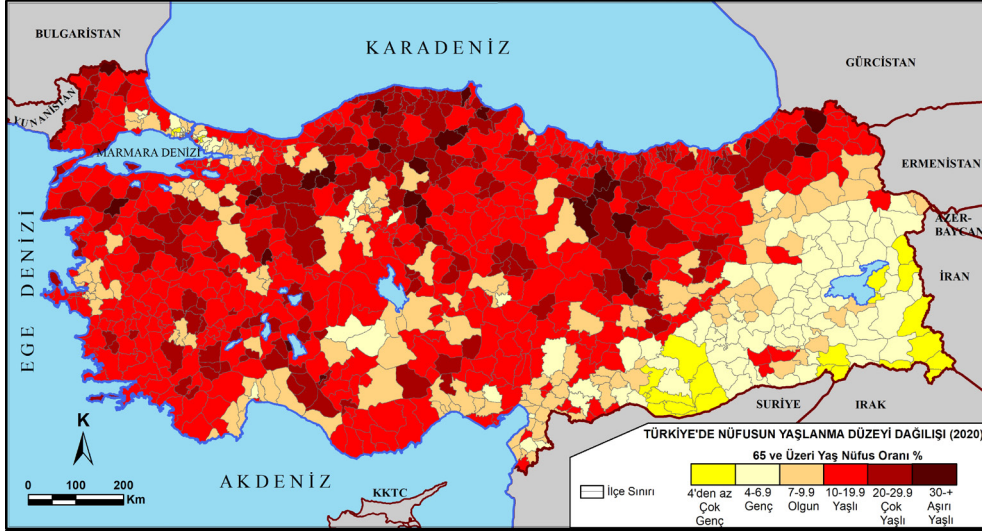
Şekil 1. (b)

Şekil 1. (c)

Şekil 1. (d)

Şekil 1. Türkiye'de Farklı Mekânsal Ünitelere Göre Yaşlanma Örüntüleri (2020).
 (a) İBBS Düzey 1, (b) İBBS Düzey 2, (c) İBBS Düzey 3 (il) (d) İlçe

Mekânsal ölçeği İBBS Düzey 2'ye göre değiştirdiğimizde, 26 bölgede yaşlı nüfus oranlarının %4,5 ile %18,5 arasında olduğu belirlenir. Bu oranlara göre; bölgelerin 4'ü genç, 6'sı olgun ve geri kalan 16'sı (yani %62'si) yaşlı kategorisine girer (Şekil 1b). Ancak bölgelerin yaşlı nüfus oranları arasında fark artsa da ülke hâlâ mekânsal olarak üç düzey (genç-olgun-yaşlı) ile temsil edilir. Bu örüntüde hem yaşlı bölgeler daha geniş bir alana yayılmış hem de yaşlı ve genç nüfuslu alanlar birbirinden daha keskin şekilde ayrılmış olarak izlenir. Şekil 1b'de kullanılan mekânsal üniteler, Türkiye'de yaşlanma olgusunun

daha geniş alanlı olarak algılanmasını sağlar.

İBBS Düzey 3'e göre ise 81 bölgede (yani, ilde) yaşlı nüfus oranları %3,4 ile %19,8 arasındadır ve yaşlanma düzeyi olarak illerin 2'si çok genç, 10'u genç, 20'si olgun ve 49'u yaşlı kategorisindedir. Bu mekânsal örüntü, her 10 ünitenden 6'sının yaşlı olduğuna işaret ederken ülkede hala çok yaşlı ve aşırı yaşlı bir alan temsiline rastlanmaz. Ancak haritada bir önceki haritaya göre genç ve olgun nüfuslu üniteler biraz genişlerken çok genç yapıdaki üniteler de gözlenir (Şekil 1c). Böylece yaşlı nüfus oranlarının amplitüdü artarken

yaşlanma düzeyi kategorilerinin sayısı da diğer iki haritadan farklı olarak 4'e çıkar ve yaşlanmanın gerçek mekânsal dağılım temsiline biraz daha yaklaşılr.

Yaşlanmanın mekânsal örüntüsü ilçe ölçeğinde çok daha belirginleşir. Coğrafi ünite olarak ilçe düzeyine inildiğinde; yaşlı nüfus oranları %2,5 ile %37,8 arasında daha geniş bir spektrumda dağılır ve amplitüt artar. Buna göre; Türkiye'nin 973 ilçesinden 23'ü çok genç, 105'i genç, 156'sı olgun, 441'i yaşlı, 215'i çok yaşlı ve 33'ü aşırı yaşlı kategorisinde yer alır (Şekil 1d). Artık ülkenin tüm ilçe ünitelerinin %71'i düzey farklılığı olsa da yaşlıdır. Hatta azımsanamayacak kadar sayıda ilçe yaşlanmanın ileri düzeylerine ulaşmış haldedir. Bu gösterimde ülke, yaşlanma düzeyi bakımından da büyük bir çeşitlilik göstererek çok gençten aşırı yaşlıya

kadar tüm kategorilerle temsil edilir. İlçe düzeyini temel alan haritadaki bu örüntü, bize yaşlanmanın büyük mekânsal birimlerde yeteri kadar farkedilemediğini ve yaşlanmanın esas yerelde yaşandığını açıkça gösterirken mekânsal ölçeğin önemini vurgular. Yaşlı nüfus oranlarına ilişkin betimsel istatistiklerin farklı mekânsal ölçeklere göre değişimi de bize bu önemi kanıtlar niteliktedir (Tablo 1 ve 2). Nitekim yaşlı nüfus oranlarının minimum değeri düşerken maksimum değer artış merkezi dağılım ölçütlerinden range, varyans ve standart sapmayı yükseltir. Aynı şekilde mod, medyan ve aritmetik ortalamasının da yükseldiği saptanır. Bütün bunlar mekânsal ölçeğe ya da coğrafi birimlere bağlı bir yaşlanma çeşitlenmesinin varlığına, coğrafi birimler küçüldükçe çeşitlenmenin arttığına işaret eder (Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye'de 2020 Yılında Yaşlı Nüfus Oranının Farklı Mekânsal Ünitelere Göre Betimsel İstatistikleri.

Coğrafi Ünite	N	Mod	Ortanca	Ortalama	Min.	Mak	Range	Varyans	St.Sapma
Düzey I	12	14,6	9,6	10,2	5,1	14,6	9,5	9,38	3,06
Düzey II	26	10,1	10,1	10,3	4,5	18,5	14	11,85	3,44
Düzey III	81	5,6*	11,8	11,1	3,4	19,8	16,4	14,47	3,8
İlçeler	973	15,9	14,5	15,1	2,5	37,8	35,3	55,1	7,42
Köyler	18208	33,3	24,5	26,1	0	93,3	93,3	215,6	14,7
Mahalleler	32097	11,2	13,9	16,3	0	85,7	85,7	114,1	10,7

*Çoklu mod değeri göstermektedir.

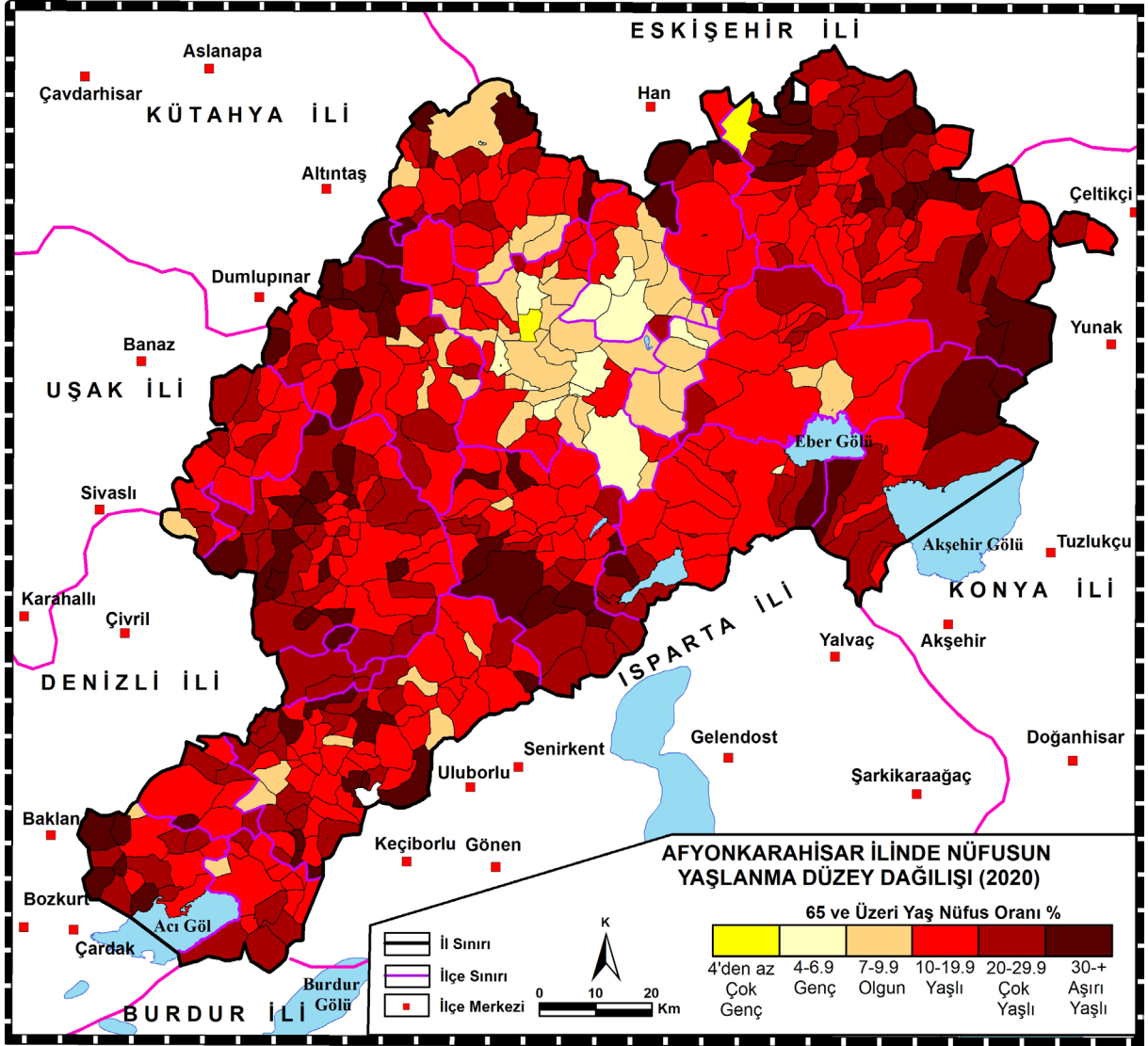
İlçeden daha küçük mekânsal ölçeklerde örneğin; bir ilçe idari alanındaki köy üniteleri ya da bir kenti oluşturan mahalleler arasında da yaşlanmanın farklı mekânsal örüntüleriyle karşılaşılabilir. Bu yazı bağlamında, köy düzeyinde Türkiye için yaşlanma örüntüsünü bir harita ile görselleştirmek mümkün olmasa da bunu bir il ünitesi için örneklendirebiliriz (Şekil 2). Afyonkarahisar'ın 2020 yılı için il genelinde yaşlı nüfus oranı %11,6 (yaşlı kategorisinde) olduğu halde ilin 500 köy ünitesinde yaşlı nüfus oranları %0 ile %63,6 arasında değişir. Bu köylerin 2'si çok genç, 11'i genç, 49'u olgun, 222'si yaşlı, 137'si çok

yaşlı ve 79'u ise aşırı yaşlı olarak yaşlanma düzeyi kategorilerine dağılır. Şekil 2 yaşlanma düzeyi farklılıklarını ayrıntılı biçimde gözler, önüne serer ki il merkezi çevresindeki çok genç-genç-olgun nüfus yaşlanma düzeyi örüntüsü, çevreye doğru değişerek önce yaşlı sonra da çok yaşlı-aşırı yaşlı görünümü kazanır. Bu mekânsal dağılımların yaşlanmayla ilgili doğru kararlar almayı sağlayacağı ve uygulamaları kolaylaştıracağı açıktır.

TÜİK'ten sağlanan Türkiye'nin tüm köy ünitelerine ilişkin yaş istatistikleri analiz edildiğinde; köylerde yaşlı nüfus

oranlarının %0 ile 93,3 arasında olduğu ve yaş kategorilerindeki çeşitlenmenin en yüksek düzeye ulaştığı belirlenir. Yaşlanma oranlarının maksimum ve minimum değerleri arasındaki farkın, dolayısıyla merkezi dağılım ölçütlerinin de diğer mekânsal ölçeklere göre en yüksek düzeylere yine köylerde eriştiği saptanır (Tablo 1). Doğal olarak köylere dair betimsel istatistiklerin bu gösterge

değerleri yaşlanma kategorilerini de çeşitlendirir. Yaşlı nüfus oranlarını çeşitli eşik değerler kullanılarak elde edilen yaşlanma kategorilerinin köyler ölçeğinde artan range değerine bağlı olarak yetersiz kaldığı görülür. Açıkçası bu, Türkiye’de yaşlanmanın çok ileri düzeylerini tanımlayan yeni bir kategoriye ihtiyaç olduğunun da işaretidir.

Şekil 2. Afyonkarahisar İlinde Köylere Göre Yaşlanma Örüntüsü (2020).

Türkiye’de 2020 yılında 18.208 köy idari ünitesi mevcuttur. Köylere göre yaşlanma düzeyleri, 1554 köy, çok genç ve genç; 1.067 köy, olgun ve 15587 köy ise yaşlı, çok yaşlı ve aşırı yaşlı şekilde bir dağılım gösterir (Tablo 2). Bu rakamlar Türkiye’nin kırsal alanlarının

%85’inin yaşlı-çok yaşlı-aşırı yaşlı nitelikli yerleşim birimlerinden oluştuğunu, dahası köylerin 1/3’ünün aşırı yaşlı olduğunu ortaya koyar. Aşırı yaşlı kategorisindeki köylerin yaşlı nüfus oranına daha yakından bakıldığında 1281 köyün toplam nüfusunun %50’sinden

fazlasının yaşlı olduğu saptanır. Hatta bu köylerin 53 tanesinde yaşlıların oranı %75'i aşarken bunlardan 4'ünde nüfusun %90'ı yaşlıdır. Köylerdeki bu görünüme ait tablolarda bile Türkiye'de yaşlanmanın kırsalda ileri düzeylere eriştiğini ve ulusal olarak 21. yüzyılın sonuna doğru erişeceği öngörülen yaşlanma düzeyine kırsal

yerleşmelerin büyük bir kısmında şimdiden ulaşıldığına işaret eder. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse Türkiye kırsalında yaşlanma geçişi son aşamaya ulaşmıştır denilebilir. Bu yüzden mekânsal ölçek olarak köy ünitesi esas alınarak örüntülerin haritalanması yaşlanma olgusunu çok daha açık görmemizi mümkün hale getirebilir.

Tablo 2. Türkiye'de 2020 Yılında Farklı Mekânsal Ünitelere Göre Yaşlanma Düzeylerinin Dağılımı.

Mekansal Ünite	Çok Genç (%4'den az)	Genç (%4-6,9)	Olgun (%7-9,9)	Yaşlı (%10-10,9)	Çok Yaşlı (%20-29,9)	Aşırı Yaşlı (%30 ve daha fazla)	Toplam
İBBS Düzey I	-	1	6	5	-	-	12
İBBS Düzey II	-	4	6	16	-	-	26
İBBS Düzey III: İller	2	10	20	49	-	-	81
İlçeler	23	105	156	441	215	33	973
Köyler	464	1090	1067	4252	4642	6693	18208
Mahalleler	2073	4191	4460	11684	6174	3515	32097

Not: Tablodaki yaşlanma düzeyine ilişkin renkler, haritaların lejantındaki renk skalası ile aynıdır.

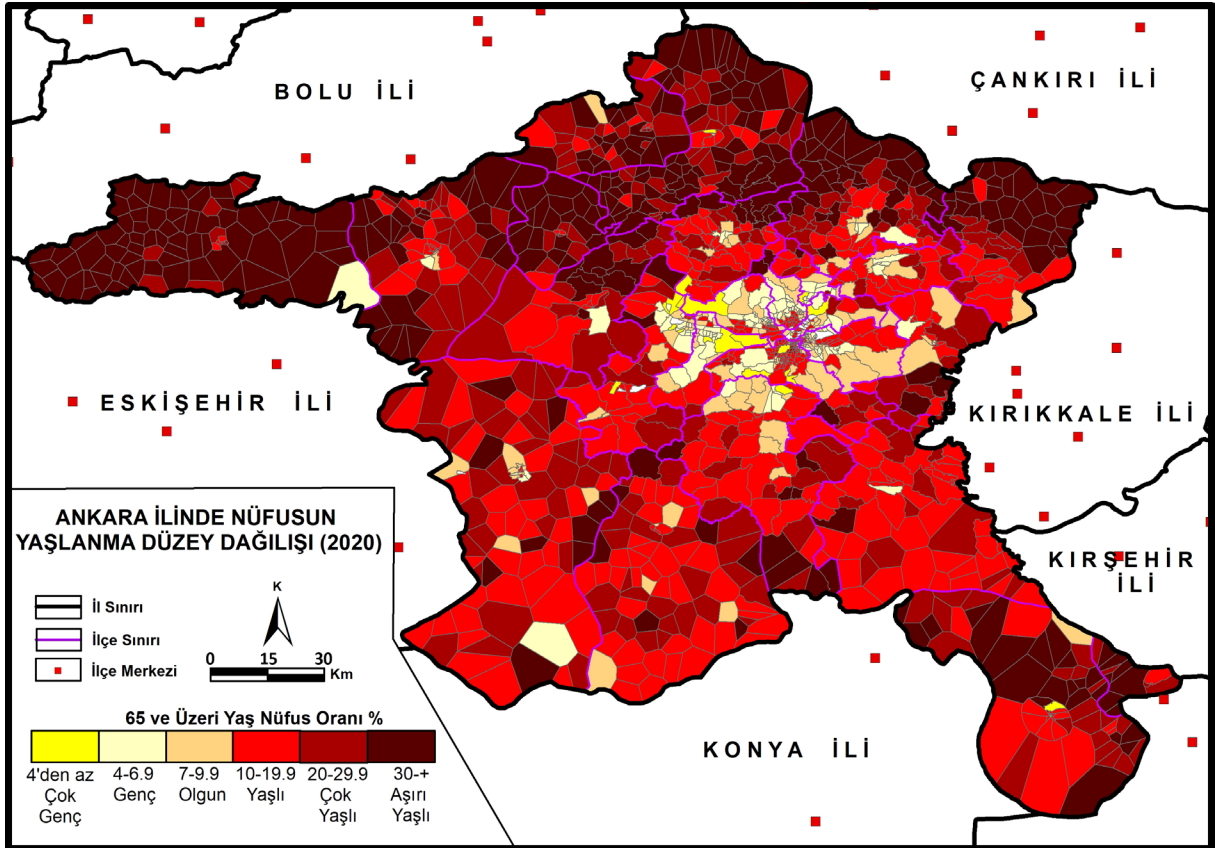
Yaşlanma örüntüleri kentsel alanlar arasında da değişebilir ve farklı kentler farklı yaşlanma düzeyleri sergileyebilir. Örneğin yaşlı nüfus oranı %7,4 olan İstanbul ve %8,1 olan Ankara bu oranlarla olgun nüfuslu kent kategorisinde yer alırken, %11,5 orana sahip İzmir'in yaşlı nüfuslu bir kent olduğu gözlenir. Yine Ağrı ve Hakkâri kentlerinde nüfusun %3,8'i, Şırnak'ta %3,1 yaşlılardan oluşurken, tüm bu kentler çok genç karakterli merkezlere karşılık gelir. Zonguldak %11,4, Sinop %11,6, Balıkesir %11,7 ve Muğla %12,5 oranlarıyla yaşlı kategorisindeki kentsel merkezlere örnek oluştururken Mesudiye (%34,3), Hemşin (%31,5), Yalınhüyük (%31,2), Dernekpazarı (%31,1), Yenişarbademli (%30,9), Balya (%30,7), Arguvan (%30,6), Han (%30,3), Olur (%30,2) gibi Türkiye'nin farklı bölgelerindeki daha küçük kasaba ve kentler aşırı yaşlı yerlerdir. Bunun yanında Çukurca (%2,5), Şemdinli ve Harran (%2,7), Derecik (%2,8), Akçakale (%2,9), Silopi (%3) çok küçük yaşlı nüfus oranlarıyla çok genç kategorisindeki kentsel yerleşimlerin en tipik örneklerini oluştururlar.

Diğer yandan yaşlanma örüntüsü, bir kentin içinde mahallelere göre (Şekil 3) ya da daha mikro düzeyde bir mahallede ada, parsel, bina, hatta daire düzeyinde bile çok farklı görünümlere sahip olabilir. Bu dağılımların her biri aynı zamanda farklı anlamlar ifade eder. Türkiye'de 2020 yılında tüm kentsel alanları oluşturan 32.097 mahalle ünitesi bulunuyor ve yaşlanma örüntüleri köyler düzeyindeki benzer şekilde mahallelerde de oldukça çeşitlilik gösterir. Mahallelerde yaşlı nüfus oranı, %0 ile 85,7 bandında değişirken onların, 6264'ünün çok genç ve genç; 4.460'ünün olgun ve 21373'ünün ise yaşlı, çok yaşlı ve aşırı yaşlı kategorisine girdiği saptanır (Tablo 2). Bu rakamlar bize, Türkiye'nin kentsel alanlarındaki mahallelerin %67'sinin farklı düzeylerde yaşlı, hatta %11'inin aşırı yaşlı olduğunu; köy üniteleri kadar olmasa bile (özellikle kırsal karakterdeki) mahallelerin de ciddi bir yaşlanma süreci yaşadığını ima eder.

Kentsel alan içi dağılımlara örnek olarak Ankara kentini verebiliriz. Ankara, 2020 yılı

itibariyle %9,1 yaşlı nüfus oranına sahip bir kent olarak ülke geneliyle aynı yaşlanma (olgun nüfuslu) kategorisinde yer aldığı halde mahalle mekânsal ölçeğinde oldukça farklı bir görünüm ortaya koyar (Şekil 3). Nitekim Ankara'da mahallelere göre yaşlı nüfus oranı %0 ile %85,7 arasında değişirken toplam 1425 mahallenin 151'i çok genç ve genç;

158'i olgun ve 1116'sı üç yaşlı kategorisinden birinde bulunur (Tablo 2). Ankara Büyükşehir'in kentsel ile kırsal mahalleleri (örneğin; Sincan ile Nallıhan ilçeleri) arasındaki yaşlanma örüntüleri farklılaştığı gibi Çankaya ile Keçiören ilçelerinde olduğu gibi kentsel mahalleler arasında da önemli farklar gözlenebilir.

Şekil 3. Ankara Büyükşehir Alanında Mahallelere Göre Yaşlanma Örüntüsü (2020).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkiye'de ulusal düzeyden istatistik bölge, ilçe ve köy/mahalle düzeyine doğru mekânsal ölçeğin küçülmesine koşut olarak yaşlanma kategorilerinin çeşitlendiği ve tıpkı piksel değeri artışının fotoğraf kalitesini artırması gibi yaşlanmanın mekânsal örüntüsünün çok daha net bir görünüm kazandığı belirlenir.

3.3 Aynı Mekânsal Üniteye Farklı Zamansal Kesitlere Göre Yaşlanma Örüntüleri

Yaşlanma örüntüleri birçok araştırmada çeşitli mekânsal ölçeklerde mekânsal-zamansal perspektifte ele alınmıştır (Chen vd., 2019;

Gregory ve Patuelli, 2015; Han vd., 2018; Li vd., 2019; Káčerová vd., 2014; Kürek, 2011). Zira sosyal olguların mekândaki görünümü statik değildir ve yaşlanma da mekânsal üniteler içinde zamansal olarak değişir. Yaşlanmayı etkileyen demografik parametrelerin zamanla değişimi dolaylı olarak yaşlı nüfus oranını etkileyerek yaşlanma düzeyini değiştirir. Ülkenin her bir coğrafi biriminde yaşlanma olgusu aynı zamansal kesit içinde gerçekleşmez ve yaşlanmanın zamansallığı mekânsal bir örüntü ortaya çıkarır. Böylece yaşlı nüfus oranlarındaki zamansal değişim bizi yaşlanma geçişi (aging transition) denilen bir süreçle karşı karşıya getirir.

Yaşlanma geçişi, demografik geçişin farklı evrelerinde nüfusun yaş yapısının çok genç nüfustan genç, olgun-yaşlı nihayet çok yaşlı-aşırı yaşlı nüfusa doğru değişimidir. Bu geçiş, her yerde eş zamanlı olarak gerçekleşmediği için mekânsal farklılıklar gösterir. Geçişin mekânsal farklılıkları dünya üzerindeki farklı alanlarda doğurganlık, ortalama yaşam süresi, göç gibi yaşlanmanın demografik belirleyicilerinin (elbette ki onların altında yatan sosyo-kültürel, ekonomik, politik başka etmenlerin) farklı örüntüler sergilemesine bağlıdır. Dolayısıyla yaşlanma geçişinin mevcut örüntüsü yine diğer mekânsal faktörlerin bir bileşkesi olarak ortaya çıkar. Sonuçta yaşlanmanın mekânsal örüntüleri zamansallıkla dinamizm kazanır ve bu bize

yaşlanma geçişini mekânsal olarak görme olanağı sağlar.

Yaşlanma geçişi aynı mekânsal ünitelerde farklı tarihlerdeki örüntüler haritalanarak gösterilebilir. Bunun için her bir mekânsal ünitenin farklı zamanlardaki yaş verisine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada biz, yaş geçişini Türkiye'nin Düzey 3 istatistiksel bölgelerinde yani il düzeyinde 1960-2020 döneminde 20'şer yıl eşit aralıklarla nüfusun yaş verisini kullanarak gösteriyoruz (Şekil 4a-b-c-d). Buna ek olarak TÜİK'in iller için üretmiş olduğu nüfus projeksiyonlarının yardımıyla 2025 yılı için de geleceğe yönelik bir harita ürettik (Şekil 4e).

Şekil 4. (a)

Şekil 4. (b)

Şekil 4. (c)

Şekil 4. (d)

Şekil 4. (e)

Şekil 4. (lejant)

Çok Genç (%4'den az)	Genç (%4-6,9)	Olgun (%7-9,9)	Çok Yaşlı (%20-20,9)	Çok Yaşlı (%20-20,9)	Aşırı Yaşlı (%30 ve daha fazla)
--------------------------------	-------------------------	--------------------------	--------------------------------	--------------------------------	---

Şekil 4. Türkiye'de İl Düzeyinde Yıllara Göre Yaşlanma Örüntüsü.
(a) 1960, (b) 1980, (c) 2000, (d) 2020, (e) 2025 (tahminlere göre)

Türkiye demografik geçişle ilişkili olarak hızlı bir yaşlanma sürecini deneyimliyor. Nitekim ulusal ölçekte 1960'da sadece %3,5 olan yaşlı nüfus oranı, 1980'de %4,7'ye, 2000 yılında %5,7'ye yükselmiş ve 2020'de %9,5'e ulaşmıştır. Buna göre ulusal ölçekte ülke, 1960'da çok genç, 1980 ve 2000'de genç görünümlü iken 2020'de yaşlı nüfus sınırına dayanmıştır ve 2025 yılı projeksiyonuna göre ise artık yaşlı (%10,9) bir ülke haline gelecektir. Bu görünüm, Türkiye'nin ulusal anlamda yaşlanma geçişinin son evresine yaklaştığını gösterir.

Türkiye 1960 yılında iller ölçeğinde genç ve daha ziyade çok genç yaşlanma düzeyleriyle temsil edilmiştir. Bu tarihte iller arasında yaş yapısı açısından büyük farklar olmasa da yaşlanma geçişi ülkenin batı bölgelerinde başlarken büyük bir kısmı geçiş öncesi evresindedir (Şekil 4a ve Tablo 3). 1980 yılında, nüfusu çok genç yapıdaki il sayısı azalırken genç yapıdakilerin artışı ve

görünümüne olgun yaşlanma düzeyindeki illerin eklenmesiyle yaşlanma geçişinin zamansal ve mekânsal farklılıkları belirginleşmiştir (Şekil 4b). Fakat geçişin daha ileri aşamaları gerçekte yeni bin yılda gözlenmiştir (Şekil 4c ve 4d). Ülke genel olarak genç görünürken 2000 yılında yaşlı kategorisinde iller ortaya çıkmış, 2020'de bunların sayısı 49'a ulaşarak geçiş sonrası evreye yaklaşılmıştır (Tablo 3). İllerin 1960'lı yıllarda birbirine benzeyen yaşlanma örüntüsünden yaşlanma geçişinin her bir il için farklı zaman aralıklarında ve hızlarda gerçekleştiği ve bu yüzden gittikçe farklılaştığı bir iraksama örüntüsüne doğru şekil değiştiriyor. Ülkenin batısında başlayan kuzeyinde devam eden yaşlanma geçişi zamanla güneye ve doğuya doğru yayılarak tüm Türkiye'yi etkisi altına alıyor. Dahası 2025 yılı için yapılan tahminlerin görünümü, il düzeyindeki ünitelerin $\frac{3}{4}$ 'ünün geçişini tamamlamak üzere olduğuna ve bazı illerin çok yaşlı düzey ile geçiş sonrası evreye erişeceğine işaret ediyor (Şekil 4e).

Tablo 3. Türkiye'de İl Düzeyinde Yıllara Göre Yaşlanma Düzeylerinin Dağılımı.

Yıllar	Çok Genç (%4'den az)	Genç (%4-6,9)	Olgun (%7-9,9)	Yaşlı (%10-19,9)	Çok Yaşlı (%20-29,9)	Aşırı Yaşlı (%30 ve daha fazla)	Toplam
1960	49	18	-	-	-	-	67
1980	18	43	6	-	-	-	67
2000	12	36	28	5	-	-	81
2020	2	10	20	49	-	-	81
2025*	1	11	9	58	2	-	81

*2025 yılı hesaplamaları TÜİK'in Nüfus Projeksiyonları verisine dayanır.

Bu nedenle üretilen haritalar bize Türkiye'de bir mekânsal ünite düzeyinde yaşlanma geçişinin çeşitlilik gösterdiğini ileri sürme fırsatı verir. Tablo 3'te 1960 yılında ülkedeki yaşlanma düzeylerinin sadece iki kategoride toplanmasına karşılık 2020'de 4 kategoriye çıkması bu çeşitlenmeyi ifade eder. 2025 yılı tahminlerinde ilk defa çok yaşlı kategorisinin eklenmesiyle mekânsal olarak 5 farklı kategoriyi bir arada görmek mümkün olacaktır. Bu örüntü geçişin geniş bir spektrumda yayıldığını ortaya koyar. İller

açısından yaşlanma düzeylerindeki çeşitlilik, Tablo 4'teki yıllara göre yaşlı nüfus oranlarına ait betimsel istatistiklerde de açıkça izlenebilir. Zira tablodaki göstergeler içerisinde range, varyans, standart sapma gibi merkezi yayılım ölçütlerindeki yıllara göre beliren değer artışları bu çeşitlenmeyi doğrular niteliktedir. Yaşlanma geçişinin mekânsal örüntüsünde gözlenen bu çeşitliliğin muhtemelen dikkate alınmayı gerektirecek değişik etkileri ve sonuçları olacaktır.

Tablo 4. Türkiye’de İllerin Farklı Yıllardaki Yaşlı Nüfus Oranlarına Ait Betimsel İstatistikler.

Yıllar	N	Mod	Ortanca	Ortalama	Min	Mak	Range	Varyans	St. Sap.
1960	67	2,5	3,3	3,5	2,3	5,1	2,8	0,6	0,7
1980	67	4,3	4,8	5	1,8	9,4	7,6	2,8	1,7
2000	81	2,7*	6,7	6,4	2	12,8	10,8	5,6	2,4
2020	81	5,6*	11,8	11,1	3,4	19,8	16,4	14,5	3,8
2025	81	10,7	12,9	12,5	3,7	21,7	18	18,3	4,3

* Çoklu mod değeri göstermektedir.

Yaşlanma geçişinin mekânsal görünülerinin haritalanması, geçmiş ile günümüz arasında köprü kurmamızı sağlamak suretiyle bize demografik bir olgunun aniden ortaya çıkmadığını, aksine bir süreç olarak geliştiğini kavrama fırsatı verir. Bu tür bir kavrayış, çeşitli plan karar ve uygulama düzeylerinde geleceğe yönelik öngörülerde bulunabilmemize yardımcı olacaktır. Yaşlanma geçişi öncesi, erken ve geç geçiş ya da geçiş sonrası evrelerindeki alanların oluşturduğu örüntü, bize yaşlanmayı yaratan dinamiklerin kendi mekânsallıkları bağlamında ayrıca ele alınarak açıklanması gerektiğini de anımsatır.

4. Sonuç

Bu makalenin birinci bölümünde ilk olarak mekânsal dönüşle sosyal ve beşerî bilimlerin günümüzde giderek mekânı yeniden keşfetme ve sosyal/beşerî olanı mekândan koparmadan anlama ve açıklama çabası, coğrafi düşüncenin yeniden fark edilişi, başta mekân ve yer olmak üzere beşerî coğrafyanın temel kavramlarının araştırmalarda ön plana çıkışı vurgulanmıştır. İkinci olarak yaşlanma olgusunun coğrafi paradigmalara nasıl ele alınabileceği tartışılarak yeni araştırma tasarımları için örnekler verilmiştir. Son olarak da olguları mekânsal düşünmede hangi temel kavramların öne çıktığı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde tartışılan düşünceler, tüm sosyal ve beşerî bilimler için coğrafi bakışın interdisipliner (veya multidisipliner) önemli açılımlar sağlayabileceğine ve sosyo-mekânsal olgunun anlaşılmasında ve sorunun çözümünde kritik rol oynayabileceğine dikkat

çeker.

Makalenin ikinci bölümü, yaşlanma olgusunu farklı zamansal-mekânsal ölçeklerde nasıl haritalanabileceğine Türkiye’den örnekler sağlamıştır. İlk olarak aynı zamansal kesitte farklı mekânsal ünitelere göre yaşlanma örüntülerinin haritalanmasıyla yaşlanma kategorilerinin mekânsal örüntüsünün ve düzeyinin ölçeğe bağlı olarak nasıl değiştiği, mozaik görünümü aldığı ve çeşitlendiği resmedilmiştir. Nasıl ki görüntünün sahip olduğu ayrıntıyı ifade eden çözünürlük yükseldiğinde daha fazla ayrıntı elde edilirse; coğrafi bilginin temsilini sağlayan haritalarda da mekânsal ölçek yani coğrafi ünite (ülke, bölge, il, ilçe, köy, mahalle vb.) alanı ne kadar küçülürse olguların dağılışında o kadar yüksek çözünürlük (ayrıntı) elde edilebileceği gösterilmiştir. Bu yüksek çözünürlüklü görüntü, Türkiye’de yaşlanmak üzereyiz uyarısı veren ulusal düzeyin aslında yanıltıcı olduğunu, daha şimdiden ilçe ve köy ve/veya mahalle düzeylerinde birçok coğrafi üniteye yaşlı, çok yaşlı, hatta aşırı yaşlı yerel toplum yapısının ortaya çıktığını bize göstermiştir. Unutmamak gerekir ki yaşlanmadaki mekânsal farklılıklar muhtemelen güncel ve geleceğe dair konumsal kararları ve dolayısıyla bölgesel ve yerel refahı etkileyeceği için mekânsal ölçeğin doğru seçimi önemlidir. Zira ulusal düzeydeki belirlenen politikaların bölgesel/yerel ihtiyaçlara cevap verebilmesi veya uyarlanabilmesi için yaşlanmanın bu düzeylerde örüntülerine ihtiyaç vardır (Gietel-Basten vd. 2020).

İkinci olarak aynı mekânsal ünitelerde farklı yıllara ait yaşlanma örüntüleri haritalanmak suretiyle yaşlı nüfus oranlarındaki zamansal değişimin yani, yaşlanma geçişinin mekânsallığı görselleştirilmiştir. Zamansal boyutun eklenmesiyle her bir mekânsal ölçekte yaşlanma hareket kazanarak mekânsal bir süreç halini almıştır. Bu bize aynı ülkenin farklı coğrafi ünitelerinde değişik zamanlarda yaşlanma süreci yaşandığını kavrama fırsatı sunmakla kalmaz, zamanın yaşlanma düzeylerinin mekânsal örüntüsünü yeniden değiştiren temel bir unsura dönüştüğünü gösterir.

Bir olgunun mekânsal dağılımı, zamansal boyutla birlikte incelenirse; örüntüler bir kaleydoskop⁷ görüntüsüne benzer. İşte buyazı, yaşlanma gibi toplumsal bir olgunun zamanda ve mekânda sabit kalmadığını, kaleydoskop görüntüsü gibi sürekli değiştiğini, bu yüzden de toplumsal olanın mekânda bir inşa süreci olduğundan yola çıkılarak yaşlanmanın zamana ya da mekâna öncelik vermeden birlikte ele alınması gerektiğini ileri sürer. Bunun gerçekleştirilebilmesi için coğrafi perspektif bize çok değerli bakış açıları ve araçlar sağlayacaktır. Bu noktada Schwanen ve arkadaşlarının (2012, s.1292) belirttiği gibi yaşlanmanın ve yaşlılığın mekânsallıklarının araştırılmasında teorik açıdan güçlendirilmesi gereken alanlardan biri de mekânsal-zamansallık (spatio-temporality) ile ilgilidir.

Araştırmanın bulguları ışığında hem bölgesel hem de yerel düzeyde her bir mekânsal ölçekteki örüntünün her şeyden önce yaşlanma politikalarında ve uygulamalarında doğru kararlar geliştirmeye katkı sağlayacağı iddia edilebilir. Her mekânsal ölçekte yaşlanma örüntüleri, ait olduğu yerler ve çevreleri başta olmak üzere ilişkili oldukları tüm mekânlarda toplumları ve ekonomiyi yeniden şekillendirecektir. Yine aynı mekânsal birimler eksenindeki örüntüler, yaşlanma düzeylerinin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak ve açıklamak adına yapılacak olan

yaşlanma araştırmalarına yol gösterecektir. Kısacası, yaşlanmanın mekânsal örüntüleri yaşlanma olgusunun rastlantısal olarak mekâna serpiştirilmiş olmanın ötesinde anlamlara sahip olduğunu ima eder.

Bu çalışmada yaşlanmanın mekânsal örüntüleri TÜİK'ten sağlanan yaş verilerinin yardımıyla üretilen haritalarla temsili olarak gösterilmiştir. Elbette bu örüntüler, yaşlanmanın gerek belirleyicileri gerekse etki ve sonuçlarına dair başka verilerle çok daha geniş boyutlarda ilişkilendirilebilir ve CBS ile mekânsal analizleri yapılabilir. Bunun için en küçük mekânsal ünitelerin sınır bilgilerine ve bu ünitelerdeki yaşlanma ve bunu açıklayıcı istatistiksel verilerin toplanmasına, düzenlenmesine ve paylaşılmasına ihtiyaç vardır.

Notlar

1. Birçok yazara göre yer (place), daha fazla deneyimlenmiş, çevremizle karşılaşmamızın yaşadığı hali ve mekân (space), daha matematiksel, bunun dayatılmış soyut görünümü olduğu için yer ile mekân arasında bir fark görür (Elden, 2009). Mekân, beşerî anlamlar, eylemler ve kimlik, çevresel ve zamansal olarak bir araya getirildiğinde yer olabilir (Relph, 1976). Yer, toplumsal kökleşmişlik ve görünümün sürekliliği için bir ortamdır. Mekân/lokasyon, hareketlilik ve yerden yere günlük yaşamın artan benzerliğiyle yerdeki sosyal ilişkilerin ve peyzajın kökleşmişliğinin üstesinden gelerek geçmişin aşılmasını temsil eder (Agnew, 2011).

2. Teleoloji, her şeyin temelinde bir ereksellik/ amaçlılık bulunduğunu, bir erikle belirlenmiş ya da bir ereğe yönelmiş olduğu fikrinden hareket eden, yaşamı ve evreni erkeklerle temellendiren ve açıklayan düşünce biçimidir.

3. Tarihselcilik eleştirisi en güçlü tekamülünü Batıda, özellikle de Fransız Marksizmi içinde

yaşamıştır.

4.Konumsallık, bir kişinin belirli bir sosyal ifade (yaş, sınıf, etnik köken, cinsiyet) içindeki göreceli konumunun dünyayı anlamayı nasıl etkilediğini vurgulayan bir kavramdır (Barcus ve Halfacree, 2018, s.10).

5. Heteroseksüelliğin cinsel yönelimde asli biçim ve norm olduğunun düşünülmesi.

6.Yaşlanmanın demografik yönü çeşitli gösterge ve endeksler yardımıyla analiz etmek mümkündür. Medyan yaş, yaşlanma endeksi, aktif yaşlanma endeksi, potansiyel destek oranı, ana-baba destek oranı, yaşlı-çocuk oranı, yaşlı bağımlılık oranı bunlardan bazılarıdır.

7.Kaleydoskop veya çiçek dürbünü, içine bakıldığında renkli desenler görülen bir aygıttır. Bu desenler, ışığın yansımalarıyla elde edilir ve dürbün hareket ettirildikçe sürekli değişir. (Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87i%C3%A7ek_d%C3%B-Crb%C3%BCn%C3%BC?utm_source=wiki)

Kaynakça

- Agnew, J. (2011). Space and place. In J. Agnew and D. Livingstone (Eds.), *Handbook of geographical knowledge* (Chapter 23) (pp.316-330). Sage.
- Alaydın, N. (2019). Türkiye'deki yaşlılık çalışmalarına lisansüstü tezler üzerinden bakmak: Bir içerik analizi çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 60-72.
- Andrews, G.J., Cutchin, M., McCracken, K., Phillips, D. R., & Wiles, J. (2007). Geographical gerontology: The constitution of a discipline. *Social Science & Medicine*, (65), 151–168. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.02.047>
- Andrews, G.J., Milligan, C., Phillips, D.R., & Skinner, M.W. (2009). Geographical gerontology: Mapping a disciplinary intersection. *Geography Compass*, 3(5), 1641–1659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00270.x>
- Arun, Ö. (2018). Türkiye'de yaşlanma çalışmaları: Dün, bugün, yarın. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 8(2), 41-61. Doi: 10.13114/MJH.2018.409
- Barcus, H.R., & Halfacree, K. (2018). *An introduction to population geographies: Lives across space*. Routledge.
- Bilgili, M. (2020). Coğrafyada mekân felsefesi üzerine yaklaşımlar. *International Journal of Geography and Geography Education*, (41), 88-102. <https://doi.org/10.32003/igge.674936>
- Chen, Y., Bouferguene, A., Shen, Y., & Al-Hussein, M. (2019). Difference analysis of regional population ageing from temporal and spatial perspectives: A case study in China. *Regional Studies*, 53(6), 849-860. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1492110>
- Chou Y.H. (1995). Spatial pattern and spatial autocorrelation. In AU Frank and W. Kuhn (Eds), *Spatial information theory a theoretical basis for GIS*. COSIT 1995,(pp.365-375). Springer. https://doi.org/10.1007/3-540-60392-1_24
- Cowgill, D.O. (1974). The ageing of populations and societies. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (415), 1-18.
- Crang, M., Thrift, N. (2000). Introduction. In M. Crang and NJ Thrift (Eds.), *Thinking space* (pp.1-30). Routledge.
- Deniz, A. (2018). Feminist coğrafya: Cinsiyetin coğrafyası, coğrafyanın cinsiyeti. N. Özgen (Ed.), *Sosyal coğrafya içinde* (s.251-284). PEGEM Akademi.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1963). 1960 Genel Nüfus Sayımı: Türkiye Nüfusu. Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1984). 1980 Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: Türkiye. Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (2003). 2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: Türkiye. Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Türkiye'de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Elden, S. (2009). Space I. In R. Kitchin & NJ. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (First edition, Vol. 10, pp. 262-267). Elsevier.
- Eryurt, M.A. (2014). Türkiye'de yaşlı nüfus ve yaşlılık dönemiyle ilgili yaşam tercihleri. Türkiye aile yapısı araştırması: Tespitler,

öneriler içinde (s.88-109). TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Gauthier, H.L., & Taaffe, E.J. (2000). Three 20th century revolutions in American geography. *Urban Geography*, 23(6), 503-527. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.23.6.503>

Gietel-Basten, S., Mau, V., Sanderson, W., Scherbov, S., & Shulgin, S. (2020). Ageing in Russia: A regional appraisal. *Journal of Population Ageing*, 13(1), 63–80. <https://doi.org/10.1007/s12062-019-9238-x>.

Golant, S.M. (1972). The Residential location and spatial behavior of the elderly: A Canadian example. *University of Chicago, Geography Research Papers*.

Golant, S.M. (1984). The geographical literature on aging and old age: An introduction. *Urban Geography*, 5(3), 262–272.

Gold, J.R. (2009). Behavioral geography. In R. Kitchin and N.J. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (Vol.1, pp. 282-293). Elsevier.

Gregory, T., & Patuelli R. (2015). Demographic ageing and the polarization of regions -an exploratory space-time analysis. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 47(5), 1192–1210. <https://doi.org/10.1177/0308518X15592329>

Güleç, M. ve Tekbaş, Ö.F. (1997). Sağlık perspektifinden yaşlılık. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri*, 17(6), 369-378.

Han, X., Li, J., & Wang, N. (2018). Spatiotemporal evolution of Chinese ageing from 1992 to 2015 based on an improved Bayesian space-time model. *BMC Public Health*, (18), 502. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5417-6>

Henderson, G., & Sheppard, E. (2006). Marx

and the spirit of Marx. In S. Aitken and G. Valentine (Eds.), *Approaches to human geography* (pp.57-74). Sage.

Işık, O. (1994). Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, (64-65), 7-38.

Janelle, D., Goodchild, M. (2006). Spatially integrated social science. In B. Warf (Ed.), *Encyclopedia of human geography* (pp.455-457). Sage: Thousand Oaks.

Kácerová, M., Ondacková, J., & Mládek J. (2014). Time-space differences of population ageing in Europe. *Hungarian Geographical Bulletin*, 63(2), 177-199. [Doi:10.15201/HUNGEOBULL.63.2.4](https://doi.org/10.15201/HUNGEOBULL.63.2.4)

Kaya, İ. (2005). Sosyal teori ve beşerî coğrafya. *Ulusal coğrafya kongresi 2005* (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar anısına) *Bildiriler Kitabı* içinde (s.257-266). Çantay.

Kaya, İ. (2013). Coğrafi düşüncede mekân tartışmaları. *Posseible Düşünme Dergisi*, 2(4), 1-13.

Kaya, İ. (2014). Coğrafi düşüncenin değişimi ve paradigmlar. Y. Arı ve İ. Kaya (Eds), *Coğrafya araştırma yöntemleri içinde* (s.19-49). Coğrafyacılar Derneği.

Kürek, S. (2011). Double transitions? Regional patterns of population ageing in Poland. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 93(2), 163–184. [Doi:10.1111/j.1468-0467.2011.00367.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-0467.2011.00367.x).

Li, J., Han, X., Zhang, X., & Wang, S. (2019). Spatiotemporal evolution of global population ageing from 1960 to 2017. *BMC Public Health*, (19), 127. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6465-2>.

Livingstone, D.N. (2018). Coğrafyanın kısa

- bir tarihi. N. Yavan ve C.Kurtar Anlı (Çev.), *International Journal of Geography and Geography Education*, (38), 311-317.
- Malpas, J. (2012). Putting space in place: Philosophical topography and relational geography. *Environment and Planning*, 30(2), 226–242. Doi:10.1068/d20810
- Mansvelt, J. (1997). Working at leisure: Critical geographies of ageing. *Area*, 29(4), 289-298.
- Massey, D. (1984). Introduction: Geography matters. In D. Massey and J. Allen (Eds.), *Geography matters! A reader* (pp.1-11). Cambridge University Press.
- Massey, D. (2005). *For space*. Sage.
- Massey, D. (2013). *Space, place and gender*. Wiley.
- McCracken, K., & Phillips D.R. (2005). International demographic transitions. In GJ Andrews & DR Phillips (Eds.), *Ageing and place: Perspectives, policy, practise* (pp.36-60). Routledge.
- McGrane, B. (1983). *Beyond anthropology: Society and the other*. Columbia University Press.
- Özgür, E.M. (2019). Yaşlanmanın coğrafyaları: Coğrafi gerontolojide ilerleme, tartışmalar ve araştırma gündemi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 17(1), 78-109. doi: 10.33688/aucbd.512325
- Özgür, E.M. (2020). Aging as a new socio-demographic reality of Turkey: Processes, patterns and outcomes. In R. Gulmez & S.Tuysuz (Eds.), *The new Turkey: Politics, society and economy* (Chapter 3, pp.77-131). Nova Science Publishers.
- Özgür, E.M. (2021). Türk beşerî coğrafyasında ihmal edilmiş bir paradigma:Hümanist coğrafya. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 205-224.
- Pınarcioğlu, M. (1994). Yeni coğrafya ve yerellikler. *Toplum ve Bilim*, (64-65), 90-111.
- Pratt, G. (2009). Feminist geographies. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, MJ. Watts & S. Whatmore (Eds.), *The dictionary of human geography* (5th edition, pp.244-248). Wiley-Blackwell, Chichester.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Rowles, G.D. (1993). Evolving images of place in aging and 'aging in place'. *Generations*, 17(2), 65-70.
- Sayer, A. (1992). *Method in social science: A Realist approach*. (Second Edition). Routledge.
- Sayer, A. (2000). *Realism and social science*. Sage.
- Sayre, N.F., & Di Vittorio, A. V. (2009). Scale. In R. Kitchen and NJ Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (Vol. 10, pp.19-28). Elsevier.
- Schwanen, T., Hardill, I., & Lucas, S. (2012). Spatialities of ageing: The co-construction and co-evolution of old age and space. *Geoforum*, (43), 1291-1295. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.07.002>
- Seamon, D., & Sowers, J. (2009). Existentialism/existential geography. In R. Kitchin & NJ Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (Volume 3, pp.666-671). Elsevier.
- Skinner, M. W., Cloutier, D., & Andrews, G. J. (2015). Geographies of ageing: Progress and possibilities after two decades of change. *Progress in Human Geography*, 39(6), 776–799.

- Skinner, M.W., Andrews, G. J., & Cutchin, M.P. (Eds) (2018). *Geographical gerontology: Perspectives, concepts, approaches*. Routledge.
- Soja, E. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso.
- Soja, E. (1993). *Postmodern geographies and the critique of historicism*. In J. Jones, W. Natter & T. Schatzki (Eds), *Postmodern contentions: Epochs, politics, space* (pp.113-136). Guilford.
- Soja, E. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell.
- Soja, E. (2000). *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Blackwell.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018: Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On birinci kalkınma planı 2019-2023: Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu*. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Tekeli, İ. (2010). *Mekânsal ve toplumsal olanın bilgilim yazıları*. İlhan Tekeli Toplu Eserler Serisi 10, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuan, Y.F. (1975). *Images and mental maps*. *Annals of the Association of American Geographers*, 65(2), 205-213.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *İstatistiklerle yaşlılar 2013*, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 16057. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2013-16057>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Nüfus projeksiyonları: 2018-2080*. TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 30567. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>
- Tunçel, H. (2002). *Türk öğrencilerin zihin haritalarında İslam ülkeleri*. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 83-103.
- Warnes, A.M. (1981). *Towards a geographical contribution to gerontology*. *Progress in Human Geography*, 5(2), 317-341.
- Yavan, N. (2005). *Bilim felsefesi bakımından coğrafyada pozitivist yaklaşım*. *Ulusal coğrafya kongresi 2005 (Prof. Dr.İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiri Kitabı içinde (s.405-414)*. Çantay.
- Yurdadön-Aslan, P. ve Yavan, N. (2018). *Edward Said'in 'mekânsal dönüş'e katkısı*. *Posseible Düşünme Dergisi*, (14), 114-135.

Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İl Örneği

Şahsenem Muşerref Öz¹ Pinar Turan²

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük¹

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük²

E-Posta: sahsenem.oz@outlook.com¹

E-Posta: pinarturan0524@gmail.com²

Geliş Tarihi: 5 Aralık 2021; Kabul Tarihi: 17 Şubat 2022

Doi: 10.24876/senex.2022.43

Künye: Öz, Ş. M. ve Turan, P. (2021). Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 30-47.

 0000-0002-4684-3906¹

 0000-0001-5540-0958²

Özet

Türkiye nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfusun büyük bir kısmı yaşlı kadınlardan meydana gelmekte aynı zamanda nüfusun en yaşlı kesimini de kadınlar oluşturmaktadır. Yaşlanma ekonomik, politik ve sosyolojik değişimlere yol açan bir süreçtir. Giderek yaşlı iş gücüne duyulan ihtiyacın artmasına karşılık istihdam hedeflerinde yaşlıların yeteri kadar yer almamaları bu değişimlerin doğurduğu paradokslardan bir tanesidir. Yaşlıların çalışma hayatından uzak kalmaları yaşlılığı yoksullaştıran bir sonuç üretmektedir. Buna bağlı olarak yaşlılık ve yoksulluk doğrusal hızda büyümektedir. Kadınların ölüm oranı az beklenen yaşam süresi, erkeklerden daha uzun olmasına rağmen iş gücü piyasasına katılım oranları daha düşüktür. Bu yüzden yaşlılık sürecinde kadınlar negatif cinsiyet ayrımcılığına ve yoksulluğa daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bu çalışmada yaşlı kadınların güçlendirilmesi kapsamında istihdamlarının nasıl sağlanabileceğini tespit etmek, yaşlı kadınların çalışma hayatına olan mesafelerinin altında yatan temel sosyal, ekonomik ve politik engellerin neler olduğunu saptamak ve yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarını mümkün kılan imkânları ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu nedenle nitel araştırmalar yöntem olarak belirlenmiş ve veriler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Yapılan araştırma analizleri sonucunda ise yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki asıl kısıtlılığın biyolojik yaştan ziyade cinsiyete bağlı dezavantaj ve toplumsal hafızaya kazanmış negatif yaşlılık algısı olduğu anlaşılmıştır. Görüşmeler sonucu mevcut düzende yaşlı kadınların ilgi ve yeteneklerine uygun çalışma alanlarının manidar azlığı dikkat çekmiştir. Çalışma arzusunu ve üretkenliğini kaybetmemiş yaşlı kadınların imkân sunulduğunda çalışma hayatında aktif olarak yer alabilecekleri ve bu sayede süregelen kronik yaşlı yoksulluğunun önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yaşlılık • Yaşlı Yoksulluğu • Yaşlılığın Kadınsallaşması • Yaşlı İstihdamı

A Qualitative Study on the Determination of Opportunities and Limitations for Older Women's Participation in Working Life Within the Scope of Women's Empowerment: Case of Karabuk Province

Abstract

The population of Turkey is rapidly aging. The majority of the aging population consists of older women. Also, women constitute the oldest part of the population. The aging process causes economic, political, and sociological changes. The older adults are not sufficiently included in the employment targets despite the increasing necessity for the older people workforce, and this is a paradox caused by these changes. Keeping the older adults away from working life impoverishes old age. Accordingly old age and poverty are growing at a linear rate. Although women's mortality rate is lower than that of men, their labor market participation rate is lower. Consequently, women are

more exposed to negative gender discrimination and poverty in the older people period. The study's objective is to determine how to secure employment within the scope of empowerment of older women, the main underlying social, economic, and political obstacles in their distance from work life, and reveal the opportunities enabling them to participate in work life. Qualitative research is the method of study. The data were obtained by interview technique. The research analysis results demonstrate that the principal reason for the limited participation of older women in work life is not biological age, but gender-related disadvantage and negative perception of old age engraved in the social memory. The interviews have drawn attention to the significant scarcity of working areas suitable for the interests and abilities of older women in the current order. It has been concluded that older women who have not lost their desire to work and productivity can take an active part in working life when given the opportunity, and thus, the ongoing chronic poverty of the older people can be prevented.

Keywords

Old Age • Old Age Poverty • Feminization of Old Age • Older People Employment

Giriş

İçinde yaşadığımız yüzyıl bir değişim dönüşüm çağıdır. Yaşanan bu dönüşümle beraber toplumların demografik yapısı değişime uğramakta, doğum ve ölüm oranları azalırken beklenen yaşam süresi uzamakta dolayısıyla yaşlı nüfus dünya nüfusu içerisinde önemli bir yer kaplamaktadır.

Bununla birlikte bireyler ilerleyen yaşlarda çalışma yaşamına katılamamakta ya da fiziksel, çevresel ve politik sebeplerle çalışma hayatından çekilmektedir. Bu durum genellikle beraberinde yoksulluğu getirmektedir. Ancak yaşlılıkta yoksulluk tek başına çalışma hayatından uzak kalmakla izah edilemeyecek kadar giriftir bir konudur. O nedenle bağlama göre çok farklı boyutlarda tartışılabilen bir mesele olan yaşlılığa, kesişimsellik kavramıyla yaklaşmak daha doğru bir perspektif sunacaktır.

Toplumsal grupların heterojen bir yapıya sahip olduklarını kabul eden kesişimsellik; sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, ırk, etnisite gibi sosyal parametrelerin karşılıklı ilişkisini açıklarken kullanılmaktadır (Arun 2016:32). Örneğin 2019 senesinde erkek yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %20,1, kadın yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranının ise %5,6 olduğu görülmüştür (TÜİK 2021). Yani kesişimsellik perspektifinden değerlendirildiğinde verilen istatistikler yoksulluğun yaşlı erkeklerden çok yaşlı kadınları etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu da yaşlı yoksulluğunun

çalışma kategorisinin yanı sıra cinsiyete bağlı bir biçimde şekillendiğini diğer bir deyişle yoksul yaşlı nüfusun kadınsallaştığını göstermektedir.

Öte yandan yaşlı yoksulluğunun aynı zamanda sınıf temelli bir arka planı bulunmaktadır. Kadın yaşlı nüfus, çalışma hayatının getirdiği fırsatlardan mahrum kaldığında yaşam kaliteleri düşmekte, sosyal statüleri ve bağımsızlıkları olumsuz yönde etkilenmektedir. Yaşlı kadın bireyler ortaya çıkan yoksulluk nedeniyle eşlerine veya çocuklarına bağımlı hale gelebilmektedir. Hiçbir akrabası veya yakını bulunmayan yaşlı kadınların yoksullaşmaları ise hayatlarını sosyal dışlanma ve izolasyona maruz kalarak devam ettirmelerine neden olabilmektedir.

Yaşlı kadın yoksulluğu, yaşlı kadının çalışma hayatına katılımı ve yaşlı kadının güçlenmesi olay ve bağlamları arasındaki sınırlar nicel yöntemin imkânlarıyla açıklanmayacak kadar belirsizdir. Bu nedenle meselenin ne olduğunu ve nasıl geliştiğini nitel bir yaklaşımla yaşlı kadınların "kendi seslerinden" duymak çalışma hayatına katılmalarına ilişkin imkân ve kısıtlılıkların belirlenmesi ve çözüm önerileri sunulması noktasında önem taşımaktadır.

Tüm bunlar ışığında bu çalışmada, yaşlı kadınların çalışma hayatına katılımlarını engelleyen nedenlerin belirlenmesi ve kadının güçlendirilmesi kapsamında istihdam edilmelerine dair politika önerileri geliştirilmesi planlanmaktadır. Önerilen

hedeflerin hayata geçirilmesi durumunda Türk toplumunda yaşlı kadınların sosyo-ekonomik statülerinin yükselmesi, toplumsal hayata adaptasyon süreçlerinin hızlanması beklenmektedir.

Teorik Arka Plan

Bu çalışma yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmaları ile güçlenmeleri arasında önemli bir ilişki olduğu düşüncesinden doğmuştur. Bu bağlamda yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki imkân ve kısıtlılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Sahadan elde edilen veriler, mevcut imkân ve kısıtlılıkları görünür hale getirdiğinden hak temelli ve yaş dostu politika önerileri geliştirilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaşlılık konusu uzun yıllardır farklı perspektiflerden ele alınan önemli bir çalışma alanıdır. Bu nedenle alanda birbirini destekleyen veya eleştiren pek çok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Örneğin geri çekilme kuramı, aktivite kuramı, feminist kuram bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada ise aktif yaşlanma yaklaşımı benimsenmiştir. Dünya Sağlık Örgütüne göre aktif yaşlanma: güvenlik, sağlık, sosyal ve siyasal katılımları bakımından yaşlanan bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesini ifade etmektedir (Çuhadar 2020:369). Aktif yaşlanma anlayışı nüfus içerisinde önemli yer kaplayan yaşlı bireylerin hem yaşlılıkta kaliteli bir hayat sürebilmelerinin hem de ülke ekonomisine katkı sağlayabilmelerinin çalışma hayatına yeniden dâhil edilmeleriyle mümkün olacağını savunmaktadır (Şentürk 2018:174). Dolayısıyla aktif yaşlanma konsepti çalışmamızı destekler niteliktedir.

Yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmaları, güçlenmeleri için önemli bir mihenk taşıdır. Zira çalışma hayatından mahrum olmak yoksulluğu da beraberinde getirebilmektedir. Böylelikle yaşlılık, kadınsallaşan bir boyuta taşınmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın

kavramsal çerçevesini “yaşlılık”, “yaşlı yoksulluğu”, “yaşlılığın kadınsallaşması (kadınsı siması)”, “kadının güçlenmesi”, “yaşlı kadınların güçlenmesi” oluşturmaktadır.

Yaşlılık

Dünya yüzündeki yaşlılık çizgileri giderek derinleşmektedir. Dünyadaki hemen her ülkede 65 yaş ve üzeri bireylerin nüfusu, diğer yaş gruplarını domine etmekte ve gelecek yıllarda yaşlı nüfus artışının daha da hızlanacağı tahmin edilmektedir (Günay vd. 2016:167). Yaşlılık meselesine Türkiye özelinde yaklaşacak olursak 2050 yılında Türkiye’de yaşlı oranının %18’e yükseleceği öngörülmektedir (Duben 2018:68). Yaşlılık artık hepimizi yakından ilgilendiren bir sosyolojik mevzu olarak karşımızda dikilmektedir.

Birleşmiş Milletler bir kişinin yaşlı kabul edilmesi için yaş sınırını 60, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise 65 olarak belirlemiştir (Ceylan 2015:28). Bu sınır Türkiye’de de 65 yaş olarak kabul görmektedir (Gül 2018:112). Yaşlılığın toplumsal tezahürüne bakıldığında yaşlı birey ve toplum arasında genel olarak olumsuz bir etkileşim ağı kurulmaktadır. Yaşlılar, bu dönemde becerilerini yitirebilir, yeti ve algı kayıpları yaşayabilirler. Bu kısıtlılıklar kendilerini toplumsal hayattan soyutlamalarının sebeplerinden biri olabilmektedir. Toplumda yararsız ve geri kalmış bir yaşlı hükmü olduğundan sosyal hayatta yer alma bakımından dezavantajlı duruma düşen yaşlıların gençlerle arasında kuşaklararası bir çatışma meydana gelebilmektedir. Yaşlılıkla gelen statü kaybının doğurduğu sonuçlar bireylerin kendilerini yetersiz, işe yaramaz ve verimsiz hissetmesi olarak kendini göstermektedir.

Yaşlı Yoksulluğu

Kendine özgü güzellikler barındırır da yaşlılık, bireylerin hayatına birçok

kısıtlılık eklemektedir. Bu kısıtlılıkların başında muhakkak ki sağlık problemleri gelir. Yaşlanan bedende birçok hastalık baş göstermekte ve bedenin sağlığını kaybetmesi bireyin hayatına ek maliyetler sokmaktadır. Bireylerin gelirlerinin görece azaldığı bu dönemde sağlık harcamalarının artması kaçınılmaz olarak yoksullaşmalarına zemin hazırlamaktadır. Buradaki asıl bahis yaşlı nüfusun yükselmesinden çok yaşlı nüfus içerisindeki yoksul paydanın büyümesidir. Bu bağlamda yaşlı nüfusun giderek yoksullaşması kalitesiz yaşamı kronikleştiren bir özellik taşımaktadır.

Yaşlı bireylerin yoksulluk bakımından toplam nüfus içerisinde büyük bir yer kapladıklarını söylemek mümkündür. 2019 yılında Türkiye’de toplam nüfusun %21,3’ünün yoksul olduğu bu %21,3’lük yoksul nüfusun %14,2 gibi büyük bir kısmını yaşlı nüfusun kapsadığı tespit edilmiştir (TÜİK 2021). Bu da yoksulluk hususunda yaşlı bireylerin oldukça manidar bir yer teşkil ettiğini göstermektedir.

Yaşlılık dönemi bireyin iş yapabilmeye yeteneğini azaltan ya da ortadan kaldırma ihtimalini içinde barındıran bir süreç olduğundan birey bu dönemde sürekli ekonomik zarara uğrama olasılığıyla yüz yüze gelmektedir (Oral 2008:135).

Yaşlılar gözünden bakıldığında bireyin kazancı ve yaşam doyumu arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buradan bireyin kazancı azaldıkça yaşam kalitesinin düştüğü sonucuna varılabilir (Günay vd. 2016:177).

Yoksulluğu yaşlılığa perçinleyen en önemli unsurlardan birisi de yaşlı bireylerin çalışma yaşamından uzaklaşması ve/veya çalışmalarının önünde engeller bulunması problemidir. Yaşlı bireylerin çalışmalarının önündeki en temel engellerden biri yaşa dayalı ayrımcılıktır. Yaşlılık en fazla yaşlı bireylerin yaşamlarına sirayet etmektedir. Yaşlı ayrımcılığı sonucunda yaşlı profili iş hayatını

verimsiz kılan ve üretimi sekteye uğratan bir kalıba girmektedir. Ancak ihtiyarlaşan dünyanın elbette iş gücü piyasa dengelerini etkileyeceği ve yaşlı çalışan nüfusa duyulacak ihtiyacın artacağı düşünülmektedir (Özen ve Özbek 2017:549-50). Bu nedenle yaşlı istihdamı hakkında yapılacak çalışmalar daha da önem kazanacaktır.

Yaşlılıkta yoksulluğu aşmanın en sağlıklı yolu elbette ki çalışmaktır. Çalışma yaşamı bireyin hayatına yalnızca ekonomik bir katkıda bulunmakla kalmaz beraberinde getirdiği dinamik ve sosyal hayat sayesinde yaşlıların karşı karşıya kalabilecekleri hastalık ek maliyet riskini de minimuma indirir. Yaşlılık döneminde çalışıyor olmak aynı zamanda aktif yaşlanma kapısının da aralanması anlamına gelmektedir. Aktif yaşlanma; yaşlı bireylerin yaş, beden ve statü bakımından sahip oldukları dezavantajların fırsatta eşitlenmesidir.

Bireyler aktif bir yaşlılık süreci geçirebilirlerse çalışabilir (ekonomik mağduriyetlerini giderebilir), yitirdiğini sandıkları statülerini ve özsayıgılarını yeniden kazanabilirler. Yaşlanan nüfusu toplumun avantajına dönüştürüp yaşlı bireylerin kazanımlarının ortaya çıkarılmasını savunan “Gümüş Ekonomi”de görüşlerimizi destekler niteliktedir. Gümüş ekonomi yaşlanan bireylerin sosyal ve ekonomik katılımlarının sağlanması ve yaşam doyumunun üst seviyeye çıkarılması için yasal düzenlemelerin ve tüm imkânların yaşlıların lehine çevrilmesini hedeflemektedir (Demirbilek ve Özgür 2017:15). Yoksulluğun üstesinden gelmek bir lütuf değil insanlık görevi olduğundan yaşlı yoksulluğunu hak temelli bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir (Görgün Baran 2017:7). Bu gözle bakıldığında yaşlı yoksulluğu için gereken adımlar atılabilir hale gelecektir.

Yaşlılığın Kadınsılaşması (Kadınsı Siması)

Birçok genetik ve sosyal faktöre bağlı olarak

yaşam ömürleri uzun, ölüm oranları görece az olan yaşlı kadınların nüfus üzerindeki sayısal üstünlüğü bilinen bir gerçekliktir. Dolayısıyla yaşlı nüfustaki kadın çehresi yaşlılığın kadinsallaşması olarak tanımlanmaktadır. Kadınsı sima ilk bakışta fizyolojik olarak kadın lehine görünse de sosyal boyutlarına inildiğinde aleyhine olacak şekilde yön değiştirmektedir (Irmak ve Artan 2018:238). Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda yaşlı kadınların güçlendirilmesi hususunda çalışma hayatına dâhil olmaları faydalarına olacaktır.

Kadının Güçlenmesi

Türkiye’de 2020 yılında nüfusun %50,1’i erkek, %49,9’u ise kadınlardan meydana gelmiştir (TÜİK 2021). Yani toplumda nitelikli kadın nüfusa duyulan ihtiyaç göz ardı edilemez bir büyüklüktedir. Kadın ve erkek nüfusu oransal olarak eşit bir biçimde seyrediyor görünse de sahip oldukları olanaklar açısından ele alındığında cinsiyetler arasındaki uçurum oldukça derindir. Bu makasın kapanması ancak kadının güçlenmesiyle mümkün görünmektedir. Toplumda kadınlara karşı süregelen tahakkümün kadınlar lehine çevrilmesi kadının güçlenmesini ifade etmektedir (Baltacı 2011:29). Dolayısıyla güçlenmenin ilk kavgası cinsiyetçilikle olmalıdır.

Ataerkil bir dünyada yaşadığımız inkâr edilemez. Ataerkil yapının kendisi cinsiyetler bazında ayrımcılığı doğuran ve sürdüren bir sistem inşa eder. Dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine içkin olarak dezavantajlı bir konumdadırlar. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların özellikle eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal ve siyasi alanlarda geride oldukları bilinmektedir.

Nüfusun yarısının kadınlardan meydana geldiği düşünülürse kadınların maruz kaldığı eşitsizlikler kadınlar kadar toplumu da

alakadar etmektedir (Kaya 2010:123). Ancak toplumsal pratiklere bakıldığında kadının bireysel ve toplumsal kalkınmaya sağlayacağı faydaların ehemmiyetinin net bir şekilde anlaşılmadığı görülmektedir.

Kadının güçlenmesi konusunda atılacak ilk adım ise eğitim ayağında olmalıdır. Çünkü eğitim dezavantajların ortadan kaldırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması bakımından bir kadın için hayati önem taşımaktadır. Kadınların her alanda güçlenebilmesi için eğitimin her aşamasına eşit derecede ulaşabilmeleri gerekmektedir (KSGM 2019:20).

Eğitim çalışma hayatına doğrudan etki etme özelliği taşır. Eğitim seviyesi arttıkça buna paralel olarak çalışma hayatına katılım oranının arttığı bilinmektedir. Örneğin 2018 yılında çalışma hayatına en yüksek katılım sağlayan bireylerin %71,6 oranıyla yükseköğrenimi tamamlamış kadınlar olduğu sonucuna varılmıştır (KSGM 2019:41).

Kadının güçlenmesindeki diğer önemli faktör ise çalışma hayatına aktif katılımıdır. Kadınlar çalışma hayatında erkeklerle eşit şartlarda çalışma imkânına erişirlerse kadının güçlenmesi, dolayısıyla da eşitlik odağında toplumun kalkınması sağlanabilir.

Kadın emeğinin görünmezlik pelerini giymesi, “kadın işi” olarak tabir edilen belirli alanlardaki mesleklere yönlendirilmeleri, yaptıkları işler aynı dahi olsa erkeklerden daha az ücret almaları, çalışırken cinsiyetleri üzerinden taciz ve mobbing gibi kötü muameleye maruz kalmaları kadınları çalışma hayatında kısıtlayan unsurların başında gelmektedir. Tüm bunlar sonucunda kadınlar çalışma hevesi ve umudunu yitirmektedirler.

Yaşlı Kadınların Güçlenmesi

2017-2019 Hayat Tabloları sonuçlarına göre Türkiye’de ortalama yaşam süresi kadınlarda 81,3 erkeklerde 75,9 yıl olarak belirlenmiştir.

Şu durumda kadınlar erkeklerden 5,4 yıl daha fazla yaşamakta, nüfusun en yaşlı kesimi büyük ölçüde kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK 2021).

Kadınların daha uzun yaşıyor olmaları kaliteli bir hayat sürdürdükleri anlamına gelmemekte, aksine yaşam ömrü uzadıkça karşı karşıya kaldıkları kısıtlılıklar yoğunlaşmaktadır. Zaten cinsiyetleri sebebiyle eşitsizliğe uğrayan kadınlar, bir de yaş aldıklarında daha fazla izolasyona maruz kalmaktadır (Yelboğa ve Varol 2018:56). Bu nedenle yaşlı kadınlar yaşlılık sürecinde ortaya çıkan problemleri daha derinden deneyimlemektedir.

Bugün yaşlı kadın nüfusun büyük bir kısmı gençliğinde toplumda var olan kadına ilişkin ön yargılar sebebiyle eğitim imkânlarından faydalanamayan kesimdir. Günümüzde bu durum oldukça normal karşılanırsa da yaşlı kadın nüfusun büyük ölçüde eğitimsiz olması oldukça dramatiktir. Çünkü kadınlar için eğitim al(a)mamış olmak iş sahibi olmalarının önündeki engellerden biridir. Eğitim düzeylerinin düşmesi erkeklerin çalışma hayatında var olmalarının önünde bir engel teşkil etmezken kadınların çalışma hayatına katılımlarını güçleştiren ana unsurdur (UN Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi 2017:23).

Yaşlı kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği mutlak ayrımcılığı çalışma yaşamına dâhil olarak aşabilirler. Fakat çalışma hayatına katılma bakımından kıyaslandığında yaşlı kadınların yaşlı erkeklerle göre daha dezavantajlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna binaen 2019 yılında 65 yaş üstündeki bireylerin işgücü durumuna bakıldığında kadınlarda bu oranın %5,6 erkeklerde ise %20,1 olduğu görülmektedir (TÜİK 2021).

Çalışma hayatı, yaşlı kadınların bağımlılıklarını geride bırakıp kısıtlılıkları imkâna çevirmeleri ve güçlenmeleri için gerekli olan anahtardır. Bireylerin nispeten daha yalnız oldukları

yaşlılık döneminde bir işle meşgul olmak sosyal çevrenin inşası sürecini de olumlu yönde etkileyebilir.

Yaşlı kadınlar sosyal gruplar içerisinde güçlenmeye en fazla ihtiyacı olan kesimdir. Yaşlı kadınların güçlenmesi toplumsal kalkınma için de gereklidir. Nüfusun yaşlanması geciktirilebilecek bir süreç olmadığından giderek yaşlanan dünyada yaşlı kadınların güçlenmesi konusunda atılacak adımlar için geç kalınmamalıdır.

Materyal ve Yöntem

Yaşlı kadınların çalışma hayatına katılım, aktif yaşlanma, bağımsız yaşlanma ve iş gücü piyasasına dair bakış açılarının ortaya çıkarılması hedeflendiğinden bu çalışmada nitel araştırmalar yöntemi olarak seçilmiştir. Araştırma güncel bir konunun anlaşılması ve tespit edilmesi üzerine odaklanan durum çalışması yaklaşımı ile sürdürülmüştür. Durum çalışması, tekli durum olarak ele alınmış ve çalışma Karabük İlinde yürütülmüştür.

Sahaya 12.10.2019 ve 12.02.2020 tarihleri arasında inilmiş, veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. 22 katılımcı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. 28 dakika ile 69 dakika arasında değişen mülakat süreleri katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Katılımcıların kriterleri sahaya inilmeden önce (amaçlı örneklem yöntemine uygun olarak) belirlenmiştir. Bu kriterler; çalışan-çalışmayan, yaş alan-yaşlanmamış kadınları kapsamaktadır. Yaşlanma oldukça bireysel bir olgu olduğundan katılımcılar 50 yaş ve üzeri olarak belirlenmiştir. Katılımcılara, ilişki içerisinde olduğumuz yaşlı kadınların sosyal ağları sayesinde ulaşılmıştır.

Toplanan verilerin analizi için bir nitel veri analiz yazılımı olan MAXQDA kullanılmıştır. Verilerin işlenmesi aşamasında ilk olarak yapılan görüşmelerden elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiştir. Ardından görüşme

deşifreleri MAXQDA üzerine aktararak bir proje dosyası oluşturulmuştur. Elde edilen bulguların karşılaştırmasını mümkün kılabilmek için öncelikle görüşmeler üzerinde demografik değişkenler kodlanmıştır. Ardından araştırma alt problemlerine cevap bulabilmek amacıyla katılımcıların verdiği cevaplar kodlanmaya başlanmıştır. Araştırmacılar öncelikle ilk üç görüşmeyi ayrı ayrı kodlayarak, veriler üzerinden ortak anlamlara ve kodlamalara ulaşım ulaşmadıklarını test etmişlerdir. Daha sonra araştırmacılar tarafından üzerinde uzlaşılan kod kitabı dikkate alınarak diğer görüşmeler kodlanmıştır. Elde edilen araştırma bulguları

metne eklenirken MAXQDA yazılımı üzerinde “kod alt kod modeli” kullanılmıştır. Kod alt kod modeli, kodlanan verileri görselleştirme fırsatı sunmaktadır. Her kod modelinin yanında yer alan açıklama kutucuğunda “B” ve “KB” kısaltmalarıyla bazı frekanslar verilmiştir. Belge (B) ilgili kodun kaç görüşme dokümanında yer aldığını yani kaç katılımcının aynı ifadeyi kullandığını, kodlu bölüm (KB) ise tüm belgeler içerisinde ilgili ifadenin kaç defa tekrar ettiğini temsil etmektedir. Bu frekansların her kod modelinde verilmesi araştırma bulgularının sonucu manipüle etme riskini ortadan kaldırmayı sağlamaktadır (Kervankıran, Kurnaz, ve Başçı 2021:42).

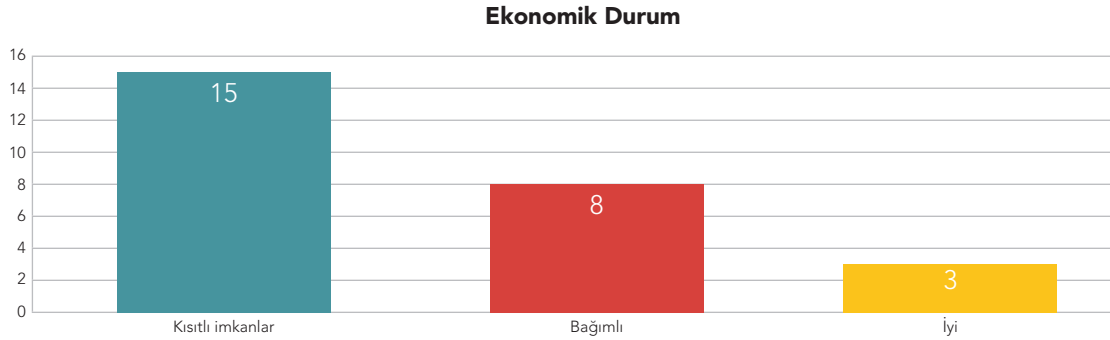
BULGULAR

<i>Katılımcı Numarası</i>	<i>Yaş</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Medeni Hali</i>	<i>(Evli ise) Çocuk Durumu</i>	<i>(Evli ise) Eşin Hayatta Olma Durumu</i>	<i>Meslek Durumu</i>	<i>Kiminle Yaşıyor</i>	<i>Görüşme Tarihi</i>
K1	50	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Çocukları	19.11.2019
K2	59	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Sütçü	Oğlu, eşi ve gelini	08.12.2019
K3	66	Üniversite	Bekâr	Yok	Vefat etmiş	Ticaret	Yalnız	20.01.2019
K4	71	Eğitim almamış	Evli	4 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	11.01.2020
K5	68	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	20.11.2019
K6	63	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve oğlu	30.11.2019
K7	68	İlkokul	Bekâr	4 Çocuk	Vefat etmiş	Pazarcı	Oğlu ve gelini	12.10.2019
K8	66	Eğitim almamış	Bekâr	3 Çocuk	Vefat etmiş	Ev hanımı	Yalnız	11.01.2020
K9	71	Eğitim almamış	Bekâr	3 Çocuk	Vefat etmiş	Hayvancılık	Oğlu	12.01.2020
K10	69	Eğitim almamış	Bekâr	7 Çocuk	Vefat etmiş	Ev hanımı	Yalnız	11.01.2020
K11	55	Üniversite	Bekâr	Yok	Yok	Öğretmen	Babası ve erkek kardeşi	19.11.2019
K12	65	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	16.10.2019
K13	55	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Temizlik Personeli	Eşi ve Çocukları	20.11.2019

K14	52	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Terzi	Eşi ve Çocukları	02.12.2019
K15	58	İlkokul	Bekâr	3 Çocuk	Hayatta/ Boşanmış	Temizlik Personeli	2 Çocuğu	07.12.2019
K16	64	Ortaokul	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	04.12.2019
K17	56	Lise	Bekâr	1 Çocuk	Vefat etmiş	Sekreter	Yalnız	21.10.2019
K18	68	Lise	Bekâr	1 Çocuk	Vefat etmiş	Ev Hanımı	Yalnız	16.11.2019
K19	65	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve annesi	12.10.2019
K20	53	Üniversite	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve çocukları	19.11.2019
K21	70	Eğitim almamış	Evli	5 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi, oğlu ve gelini	19.11.2019
K22	53	Lise	Evli	1 Çocuk	Hayatta	Müdür	Eşi ve oğlu	20.11.2019

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgilerini Gösterir Tablo

Yaşlılıkta Yoksulluk Deneyimleri

Şekil 1. Katılımcıların Ekonomik Durumlarına İlişkin Dağılımı Gösterir Grafik

Şekil 1.'de Katılımcılardan üçü ekonomik durumlarının iyi olduğunu dile getirmiştir. Ancak ekonomik durumu iyi olan katılımcıların manidar azlığı oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda sekiz katılımcı bağımlı bir ekonomik durumunun olduğu ifade etmiştir.

"Evet, yani annem yanımda olduğu için annem ölse maaş da gidecek." (K19/65 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Ürünleri Yapımı-Satışı)

"He tabi evet eşim olmasa napcam ben mecbur ya çalışacaksın ya birine şey yapacaksın neylen geçinecen tabi

muhakkak." (K21/69 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

"Bayramdan bayrama bir isteği varsa zorunlu alınır kadın çalışmıyorsa hani elbisesi eteği pantolonu ama sırf dese ki eşine ben bugün alışverişe çıkıcam nereye hangi parayla işte ben bugün pazara çıkıcam al sana 20 lira ne alırsan al hayatımız kısıtlı." (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı, Konum 218)

"He ondan verirse bekliyorsun tabi." (K4/70 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kadınlar genel olarak bağımlı bir ekonomik duruma sahiptir. Ekonomik durumu bağımlı olan yaşlı kadınlar yoksulluk ile her an burun buruna bir hayat sürmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin "K19'un annem öldüğünde maaşı da gidecek" ifadesi ileride karşılaşacağı yoksulluğa işaret etmektedir. Son olarak ise on beş katılımcı kısıtlı imkânlarla sahip olduğunu dile getirmiştir.

"Emekli maaşımız var. Kıt kanaat gıldır gucut Allah'a şükrederek iki kilo alamazsak bir kilo alıyoruz mesela bir kilo alamazsam yarım kilo alıyorum yine hayatım devam ediyor." (K8/65 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hayvancılık, Konum 72)

"Yeterli değil ama bazı şeyler mecbur en ufak bir hesapsız harcamada sıkıntı

çekebiliyoruz." (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı)

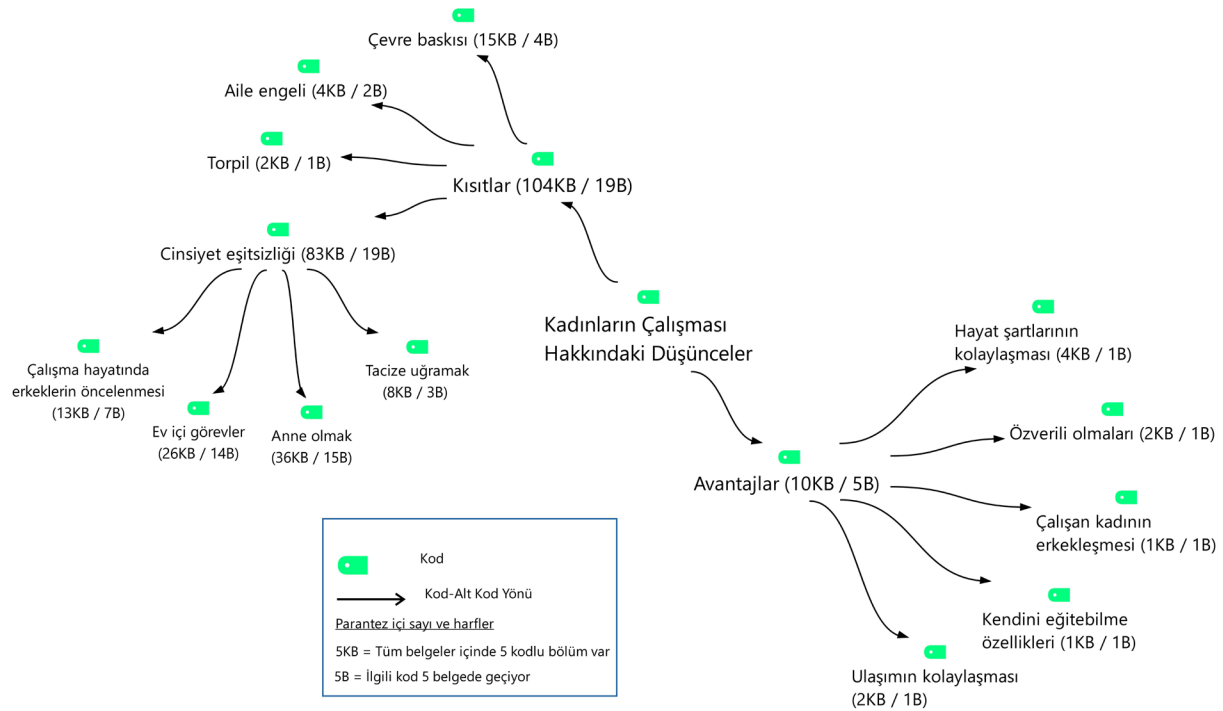
"İyi işte geçimimi öyle zorla sağlıyorum." (K4/70 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

"Yani açıkça söylüyüm ben yani beğendiğimi alamıyorum giyinmek için almış oluyorum yani sadece hani örtünmek için almış oluyorum." (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi pek çoğunun imkânları kısıtlıdır. Burada yaşlı bireylerin harcamalarında planlı davranmak zorunda oldukları, temel ihtiyaçları karşılamanın ötesine geçemedikleri ve yoksulluğu derinden hissettikleri görülmüştür.

YAŞLILIKTA ÇALIŞMAYA BAKIŞ

Yaşlılıkta Çalışma Hayatına Katılım

Şekil 2. Katılımcıların Kadınların Çalışmasına İlişkin Düşüncelerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

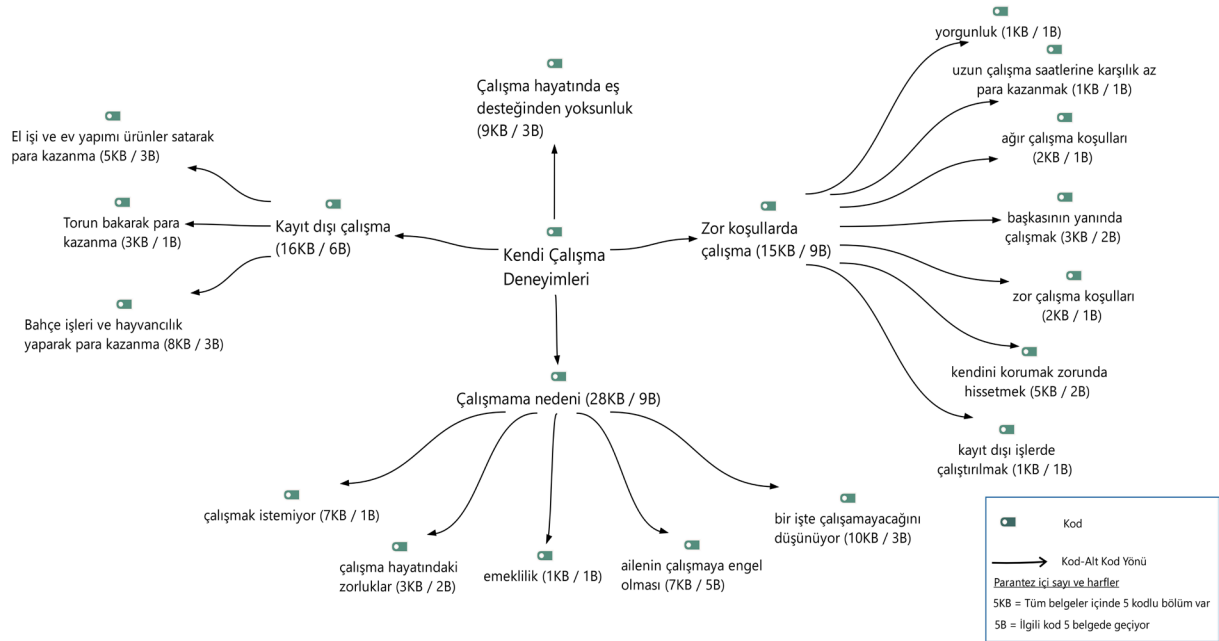
Şekil 2.'de Katılımcıların kadınların çalışmasına ilişkin avantajlar hakkında düşünceleri incelendiğinde bir katılımcı *hayat şartlarının kolaylaştığını*, bir katılımcı *özverili olduklarını*, bir katılımcı *çalışan kadının erkekleştiğini*, bir katılımcı *kendini eğitebilme özelliklerini* ve bir katılımcı *ulaşımın kolaylaşmasını* avantaj olarak değerlendirmiştir.

Şekil 2.'de Katılımcıların kadınların çalışmasına ilişkin kısıtlar hakkında düşüncelerine bakıldığında bir katılımcı torpilin, iki katılımcı aile engelinin, dört katılımcı ise çevre baskısının bir kısıtlılık olduğunu dile getirmiştir. On dokuz katılımcının ise seksen üç defa cinsiyet eşitsizliğinin bir kısıt olduğunu ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Kısıtlardan birinin cinsiyet eşitsizliği olduğunu söyleyen katılımcılardan üçü sekiz defa kadınların tacize uğradığını, yedisi on üç defa çalışma hayatında erkeklerin öncelendiğini, on dördü yirmi altı defa ev içi görevleri kendilerinin yapmak durumunda olduğunu, on beşi ise otuz altı defa anne oldukları için sorumluluklarının arttığını kısıtlılık olarak değerlendirmiştir.

"9 saat burada çalışıyorum ya benim mesaim bitmiyo evde devam ediyo. Çok her şeyi siz düşünüyosunuz kadın olduğunuz için her şeyi siz düşünüyosunuz. Çamaşırı bulaşığı temizliği yemeği her şeyi siz düşünüyosunuz yani. Zorunluluğunuz var çünkü aynı zamanda buradan eve gidince ev hanımı oluyosunuz." (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

"Zorlukları çocukları oluyo, çocuklarına bakacak yer arıyolar, bakıcılara güvenemiyolar. Herkesin annesi, ailesi, teyzesi, bacısı, kardeşi yok. Çocuklarını bırakmakta çok zorluk çekiyolar." (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldıkları en büyük kısıt cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Tacize uğrama ihtimali, ev içi görevlerin sorumluluğunun kadınlar üzerine yüklenmesi, kadınların anne kimliği ve çalışma hayatında erkeklerin öncelenmesi gibi eşitsizlikler çalışmayan kadınları iş hayatından iterken çalışan kadınların da sürekli olarak mücadele etmek zorunda oldukları bir süreç yaratmaktadır.

Şekil 3. Katılımcıların Kendi Çalışma Deneyimlerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

Şekil 3.'de Katılımcıların kayıt dışı çalışma deneyimleri incelendiğinde Katılımcılardan birinin torun bakarak, üçünün el işi ve ev yapımı ürünler satarak ve yine üçünün de bahçe işleri ve hayvancılık yaparak çalıştığı görülmektedir.

Şekil 3.'de Katılımcıların zor koşullarda çalışma deneyimleri göz önüne alındığında ise bir katılımcı yorgunluğu, bir katılımcı uzun çalışma saatlerine karşılık az para kazanmayı, bir katılımcı ağır çalışma koşullarını, bir katılımcı zor çalışma koşullarını, bir katılımcı ise kayıt dışı işlerde çalıştırılmayı zor çalışma koşulları olarak ifade etmiştir. İkişer katılımcı ise başkasının yanında çalışmak ve kendini korumak zorunda hissetmenin zor koşullarda çalışma olduğunu söylemiştir.

Şekil 3.'de Katılımcıların çalışmama nedenlerine bakıldığında çalışmama nedeni olarak katılımcılardan biri çalışmak istemediğini, biri ise emekliliğini öne sürmüştür. Bunun yanında iki katılımcı çalışmama nedeni olarak iş hayatındaki zorlukları gerekçe göstermiştir. Aynı zamanda üç katılımcı bir işte çalışamayacağını düşündüğü için çalışmadığını söylemiştir. Beş katılımcı ise görüşmeler boyunca yedi defa çalışmama nedeninin ailenin çalışmaya engel

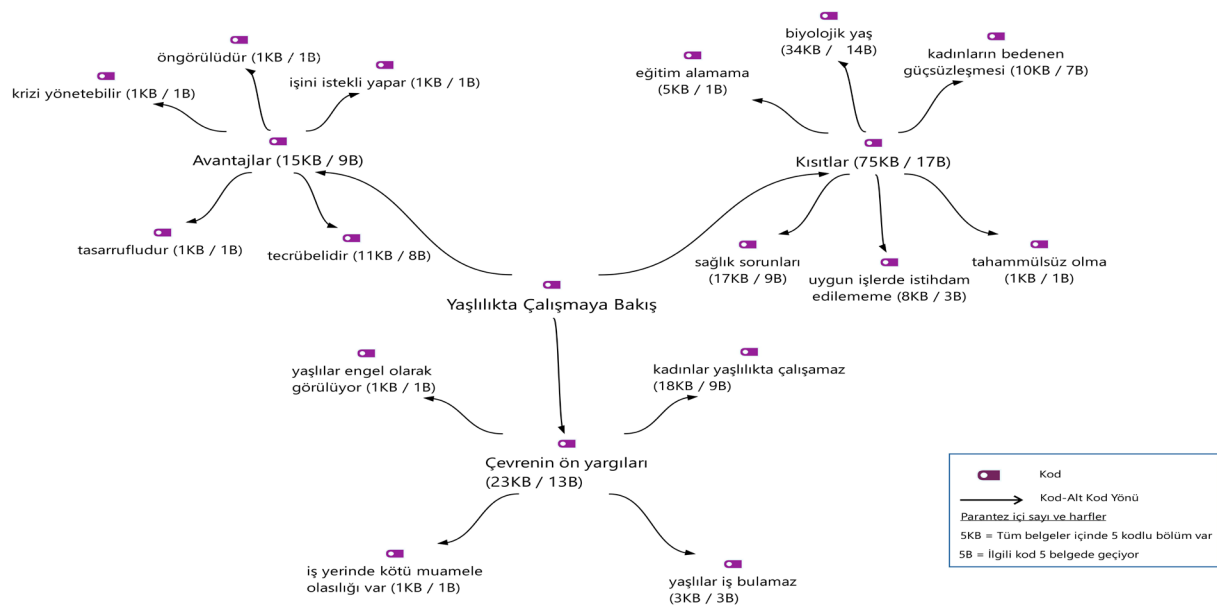
olması olduğuna dikkat çekmiştir.

"En büyük baskı çevrem. İşte kişiyi benim başım açtı o zamanlarda sen eğitilmiş misin böyle gezemezsin sen ilköğretim mezunusun böyle gezemezsin işte sen özellikle babamla çok sıkıntı çektim babam TTK'da işçiydi sen işçi kızısın nasıl böyle geziyorsun." (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İş Yapımı-Satışı)

"Devlete bağlı öğretmenlik yapabiliyoduk. Babama dedim baba yapıyımdan hayır dedi ben çalıştırmam eşim çalıştırsın ilerde dedi evlendim eşim dedi ben sana bakamıyomuyum ben bakarım dedi gerek yok dedi." (K14/51 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Terzi)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi kadınların çalışma hayatında yer almaları konusundaki eşitsizlikler aile içerisinden başlamaktadır. Önce babaları sonra eşleri ve çevreleri tarafından baskılanan kadınlar iş hayatına katılmamakta veyahut çekilmek durumunda kalmaktadır.

Şekil 3'de üç katılımcı görüşmeler boyunca dokuz defa çalışma hayatında eş desteğinden yoksun olduğunu dile getirmiştir.

Şekil 4. Katılımcıların Yaşlılıkta Çalışmaya Bakışlarına İlişkin Düşüncelerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin avantajlar yer almaktadır. Buna göre bir katılımcı yaşlı bireylerin işini istekli yapmalarını, bir katılımcı öngörülü olmalarını, bir katılımcı krizi yönetebilmelerini ve bir katılımcı tasarruflu olmalarını avantaj olarak dile getirmiştir. Sekiz katılımcı ise yaşlı bireylerin tecrübeli olmalarının bir avantaj olduğunu söylemiştir.

“Sanıyolar ki bu işe yaramaz veya bizim ne işimize yarayacak. Şimdi yaşlı kadınlar ne yapabilir çok benim hani yaşlı genç bazı bayanlar var ki çok takdir ediyorum iş yerlerinde mutfakta çalışıyorlar. Nedir kendileri yorulmayacak şekilde yemek yapıyorlar biz bayanın en iyi yaptığı şey nedir yemek yaparız temizlik yaparız. Yani tabi ki bayan halen yani yaşlı bayanda çalışabilir bence hatta bazı tabi her türlü iş koluna bağlı bu iş ortamına bağlı herkes aslında bir tane yani yaşlı demeyelim de hani olgun bir bayanı çalıştırırsa onun her türlü bilgisinden faydalanır hayat tecrübesinden faydalanır.” (K12/64 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Kuaför)

Yukarıdaki ifade 58 yaşında bir katılımcıya aittir. Katılımcı bir taraftan işverenler tarafından yaşlı kadın bireylere çalışma hayatında yer vermenin avantajlarının henüz farkına varılmadığını söylerken diğer taraftan yaşlı kadınların tecrübelerinin işe ve iş yerine getireceği faydaların altını çizmektedir. Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin kısıtlar incelendiğinde bir katılımcı yaşlı bireylerin eğitim alamamasını, bir katılımcı tahammülsüz olmalarını, üç katılımcı ise uygun işlerde istihdam edilememelerini kısıtlılık olarak dile getirmiştir. Katılımcıların yedisi ise on defa kadınların bedenen güçsüzleşmesinin bir kısıtlılık olduğunu söylemiştir.

“Genç insan zaten o genç hani daha sağlıklı daha hani böyle aktiftir daha böyle hızlıdır hareketleri daha böyle hızlıdır şey yani daha güzel çalışır işte vücut hani şey olsun

ama şimdi yaşlı bir insan şimdi 70 yaşındaki bir insanla 40 yaşındaki insan bir mi değil.” (K16/63 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

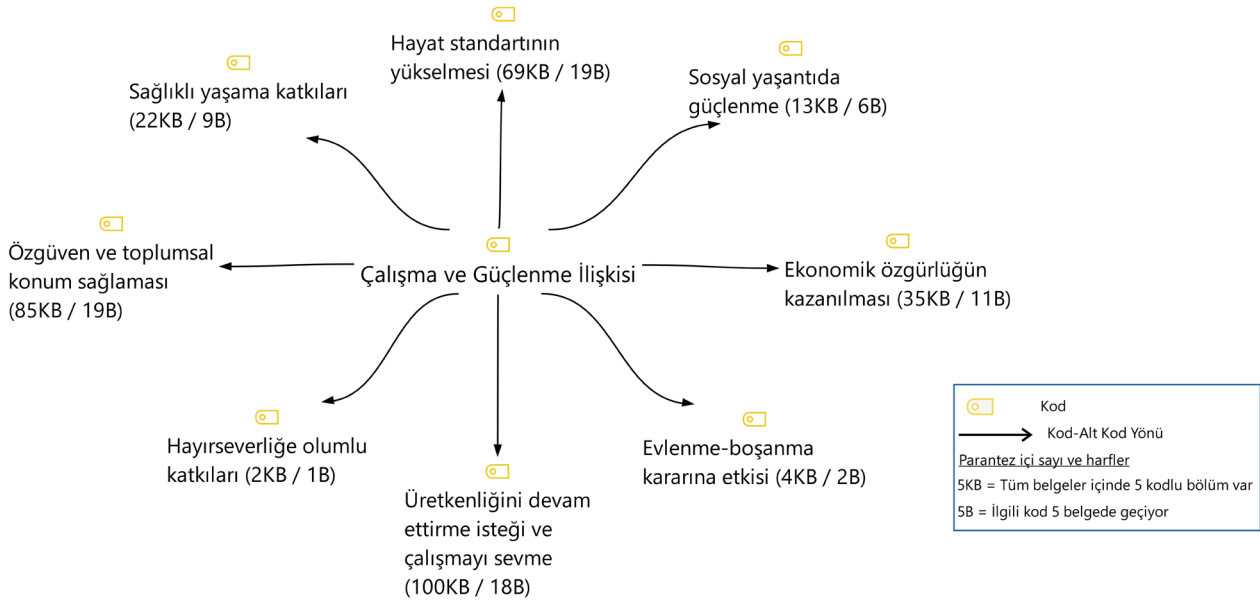
Yukarıdaki ifade 63 yaşında bir katılımcıya aittir. Katılımcının ifadesine bakıldığında çalışma hayatını doğrudan beden gücü ile çalışma üzerinden tanımladığı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıya göre gençler ile yaşlı bireyler kıyaslandığında gençlere göre güçsüzleşen bir bedenin işverenler nazarında da tercih edilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin çevrenin ön yargılarına bakıldığında bir katılımcı işyerinde kötü muamele olasılığı olduğu için, bir katılımcı yaşlılar engel olarak görüldüğü için, üç katılımcı ise yaşlıların iş bulamayacağı düşünüldüğü için yaşlılıkta çalışma konusunda çevrenin ön yargılı olduğunu söylemiştir. Katılımcılardan dokuzu ise on sekiz defa kadınların yaşlılıkta çalışamayacağını düşünüldüğünü vurgulamıştır.

“Çünkü size iş vermezler yaşılanmışsınız zaten hangi konuda aktif olacağınızı düşünüp de verecekler iş.” (K18/67 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hemşire)

“Hastaneden çıkınca arkadaşlarım dedi hayatın hatasını yaptın dediler bu yaşta seni hiç bir yere almazla dedi.” (K15/57 Yaş/Bekâr/Temizlik Personeli)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi yaşlılıkta çalışma hayatına katılan veya katılmak isteyen bireyler hem toplum hem de işverenler tarafından bir önyargı ile karşı karşıya kalmakta ve bu önyargılar ile mücadele edip kendilerini ispat etmek zorunda hissetmektedirler.

Şekil 5. Katılımcıların Güçlenme Bağlamında Çalışmaya İlişkin Düşünce ve Deneyimlerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

Yaşlı Kadınların Güçlenmesi

Şekil 5. incelendiğinde bir katılımcı çalışma ve güçlenme ilişkisinin hayırseverliğe olumlu katkılarından, iki katılımcı ise evlenme-boşanma kararına etkisinden söz etmiştir. Altı katılımcı on üç defa sosyal yaşantıda güçlenmeden bahsetmiştir.

"O zaman çok şey değişirdi. Evet, o zaman çok şey değişirdi. Yani bir çarşıya çıktığımda özgürce paramı haralayabilirdim. Bir kafede oturduğumda özgürce arkadaşlarımı herkesi davet edebilirdim, çekinmezdim. Şimdi eşim ihtiyaçlarımı karşıladığı için mecbur bir yerden sonra durmam gerekiyor." (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı)

Katılımcının da ifadelerinden anlaşıldığı gibi çalışma hayatının kazandırdığı gelir ile bireyler kendi sosyal yaşantılarındaki harcamalarında daha rahat hareket etme imkânına erişebilmektedir. Aynı zamanda dokuz katılımcı yirmi iki defa çalışma ve güçlenme ilişkisinde sağlıklı yaşama katkılarına değinmiştir.

"Her şeyden önce sağlıklı hisseder çalışan. Ben çalışmasam şimdi otursam kendini dinliyorsun kalbin mi başın mı kolum mu diyorsun." (K3/65 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Ticaret)

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi çalışma hayatı bireylerin daha "hareketli" olmalarını, daha "dinç" hissetmelerini sağlayarak sağlıklı yaşama katkıda bulunmaktadır. On bir katılımcı otuz beş defa ekonomik özgürlüğün kazanılmasından bahsetmiştir.

"Kimseye müdanası olmaz. Ne bileyim ben hani her şeyi olabilir çalışırsa. Kimseye boyun eğmez yani çok rahat olabilir insan. Hani ben bu parayı gazandım harcamam diyebilürün." (K9/70 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hayvancılık)

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi katılımcılar çalışma ve güçlenme ilişkisinde ekonomik özgürlük kazandığını ekonomik özgürlüğün ise bireyleri gelir sağlama, çocuklarına destek olma, daha özgür harcama yapabilme gibi konularda güçlendirdiğini dile getirmiştir. On sekiz katılımcı ise

görüşmeler boyunca yüz defa üretkenliğini devam ettirme isteği ve çalışmayı sevme konusundan bahsetmiştir.

“Ben kendi kendime evde satamıyorum mesela kim var satıyım alan olmuyo bizim buralarda çok. Hani böyle bir mesela dükkânımız şeyimiz olsa dükkân falan açılrsa televizyon gördüm geçen dün tabi dün bir yerlerde hep böyle şey yapanlara bide devlet yardım etmiş para vermiş hepsi de dükkân açmış kadınlar mesela böyle el sanatları öyle yapıp satıyorlar.” (K21/69 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

“Çalıştığım zaman kendimi çok zinde hissediyorum yani ben evden çıkmalıyım.” (K22/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Müdür)

“Çalışmak çok isterdim.” (K16/63 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi yaşlanmakta olan ve üretkenliğini yitirmemiş çalışmayı seven yaşlı bireyler için çalışmak hayatlarında bir gündem oluşturmakta birlikte fırsat arayışlarında bulunmalarına da neden olmaktadır.

On dokuz katılımcı ise görüşmeler boyunca altmış dokuz defa hayat standardının yükselmesini vurgulamıştır.

“Benim hayatımda bir kere yani başkalarına muhtaç olmamayı değiştirdi yani kendim iyi ki çalışmışım diyorum hala iyi ki yani çalışmamış olsaydım çok zor durumda olacağımı düşünüyorum yani.” (K18/67 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hemşire)

“Bir yere girersin bir maaşım olurdu maaşla kimseye yani muhtaç olmazdım zor günler yaşamazdım mesela yani çok iyi olurdu anneme babama mesela anneme kendi maaşı olmadan kendi paramla bakabilirdim daha mutlu olurdu.” (K19/65 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Ürünleri Yapımı-Satışı)

İfadelerinden anlaşıldığı üzere katılımcılar çalışmanın yoksulluğu aşmak ve belirli bir hayat standardına erişmek anlamında oldukça belirleyici olduğunu aktarırken, sabit bir gelire çalışmayan K19’un düzenli bir gelire sahip olduğunda hayatının olumlu yönde değişeceğine vurgu yapması oldukça dikkat çekicidir. Son olarak on dokuz katılımcı seksen beş defa çalışmanın özgüven ve toplumsal konum sağlamasına değinmiştir.

“Çalışırken çevreniz çok krediniz çok merhabanız çok ama çalışmazken burada atıyorum şimdi Semra Hanım derken işi bıraktığım anda hanımlık gidiyo yani gidiyo.” (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personel)

“Para kazandığınız zaman her zaman her yerde daha güçlü oluyorsunuz insanın cebin parası varsa kendine güveni daha fazla geliyor.” (K22/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Müdür)

“Eşitsizlik ortadan kalkıyo çünkü ben de bir özgür sayılırım ben de bir çalışanımda benim de söz hakkım var diyebiliyosun. Ama bir ev hanımı olursan ikinci planda kalıyosun her zaman için”. (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşİ Yapımı-Satışı)

Burada katılımcılar çalışmanın iletişim kurmada, harcama yapmada ve evlilik yaşantılarında özgüvenlerini artırarak toplumda da bir statü kazanmalarına olanak sağladığını belirtmişlerdir.

Sonuç

2017-2019 Hayat Tabloları raporu incelendiğinde, Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam ömrü erkeklerde 75,9 yıl iken bu oran kadınlarda 81,3 yıl olarak belirlenmiştir (TÜİK 2021). Nüfusun içerisinde önemli yer kaplayan ve buna paralel olarak yaşam ömrü uzun olan kadınlar aynı zamanda yoksulluğu da derinden deneyimleyen kesimdir. Yaşlı kadınların yoksulluğu bireysel olduğu kadar

politik ve toplumsal bir meseledir. Yaşlılık ve yoksulluktaki kadınsı sima kulak arkası edilmemeli aksine görünür kılınmalıdır.

Katılımcı görüşmelerinden elde edilen yaşlı kadınların çoğunlukla bağımlı ve kısıtlı ekonomik koşullara sahip olduğu bulgusu oldukça anlamlıdır. Yaşlı kadınlar yoksulluklarının kaynağını eğitimsizlik, aile içi problemler, gelir yetersizliği ve cinsiyet eşitsizliği olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların yoksulluk deneyimleri kategorileştirildiğinde genellikle gıda, barınma, sağlık, temizlik, ulaşım, eşya gibi temel ihtiyaçlara erişimdeki problemlerin yanı sıra teknoloji ve sosyal yaşantıya ulaşmalarında da kısıtlar bulunduğu saptanmıştır.

Kuşkusuz yaşlılık döneminde kadınların yoksul ve bağımlı bir hayat sürmeleri geçmişte eğitim hayatından mahrum bırakılmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Katılımcıların neredeyse tamamı geçmişte eğitim hakkında yararlanamamış ve ileriki hayatlarında da eğitim alamamanın mağduriyetini yaşadıklarını dile getirmiştir. Doğal olarak eğitim engeli ileriki yaşlarında kadınların iş yaşamında dezavantajlı bir konumda olmalarına zemin hazırlamaktadır.

Yaşlanmanın toplumdaki yansıması kadınlar ve erkekler bakımından farklılaşmaktadır. Bu konu ile ilgili katılımcılar toplumda yaşlı kadınların çalışamayacaklarına dair ön kabuller bulunduğu dikkat çekmişlerdir. Ne yazık ki bu ön kabuller işverenler nezdinde geçerliliğini koruyarak yaşlı kadın çalışanlara daha az fırsat verilmesine sebep olmaktadır. Ancak aksine yaşlı erkeklerin emeklilik sonrasında dahi çalıştıkları bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların peşini yaşlılıkta da bırakmamaktadır. Yaşlı kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler kadınları önceleyen bir bakış açısıyla tartışılmalıdır.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler

neticesinde yaşlı kadın olmanın iş hayatında avantaj yaratabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma hayatında aranan kriz yönetimi, bilgi birikimi, iktisatlı davranmak ve tecrübe gibi nitelikler yaşlı kadınlarda mevcuttur. Çalışma hayatına katılmak isteyen, üretim azmi ve isteğini kaybetmemiş yaşlı kadınların var olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Araştırma bulguları da yaşlı kadınların toplumsal hayata karışmak istediklerini fakat toplum tarafından damgalanarak izole edildiklerini ortaya koymaktadır. Yaşlı kadınlar ilgilerine ve yeteneklerine uygun iş imkânları sağlandığında pek çok alanda çalışabileceklerini düşünmektedirler. Katılımcılar özellikle evden çalışma ve esnek çalışma saati kriterlerine sahip olan işlerde rahatlıkla çalışabileceklerini söylemişlerdir. Yine katılımcılar yaşlı kadınların bakım, ofis, temizlik, girişimcilik gibi işlerde istihdam edilmelerinin uygun olacağını ifade etmişlerdir.

Çalışmak yoksulluğu aşmanın ötesinde kadının toplumda her bakımdan güçlenmesi için bir araçtır. Bu çalışmanın odak noktası kadının güçlendirilmesi kapsamında yaşlı kadınların çalışma hayatına katılma süreçlerindeki deneyimler olsa da elbette ki kadının güçlenmesi meselesi eğitim, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, medya gibi başka unsurları da içermektedir. Örneğin yaşlılık döneminde bireyler birçok sağlık problemiyle başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Yapılan görüşmelerde çoğu katılımcının da sağlık sorunları olduğu ve sağlıklarına dikkat etmek için çaba sarf ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla yaşlı kadınların sağlık konusunda güçlendirilmeleri son derece önemlidir. Zira hastalıklarla mücadele içerisinde olan bir beden ve ruh yaşlı kadınların hem yoksulluğu aşmak hem de aktif bir yaşlılık süreci geçirmek üzere katılacakları çalışma hayatının önündeki başka bir kısıtlılığı meydana getirecektir.

Yaşlı kadınların çalışma yaşamına katılmalarında kısıtlayıcı etkenlerin sistemsel

yüzü de gözden kaçırılmamalıdır. Bu etkenler sistemsel olarak inşa edildiği ve toplumca kanıksandığı gibi yaşlı kadınlar yararına yeniden de kurgulanabilir. En başta eğitim almamış yaşlı kadınlar için geç kalındığı kanısı yıkılarak yaşam boyu öğrenme stratejisi hayata geçirilmelidir. Mahalle sakinlerince yaş kısıtlaması olmaksızın katılım sağlanabilen sosyal yaşam merkezleri yaşlı kadınlar için bir taraftan ilgi duydukları pek çok alanda ücretsiz olarak eğitim alıp kendilerini geliştirme, diğer taraftan sosyal çevre edinme fırsatı sunan değerli bir örnektir. Bu sayede yaşlı kadınların ilgi ve yeteneklerine uygun çalışma alanları bulmada kolaylık yaşayacakları düşünülmektedir.

ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği” başlıklı proje kapsamında üretilmiştir.

Sosyal yaşam merkezleri, halk eğitim merkezleri gibi projeler aracılığıyla yaşlı kadınlara mesleki eğitim kursları verilebilir ve en az erkekler kadar istihdam edilmelerinin önü açılabilir. Öte yandan yaşlı kadınlar da bu gibi yerlerde eğitmenlik yapabilirler. Böylece katılım sağlayan gençlerle yaşlı kadınlar arasında kuşaklar arası bir dayanışma ortamı meydana gelebilir ve toplumdaki pasif yaşlı imajı yıkılabilir.

Fakat tüm bunlar tek başına yeterli olmayacaktır çünkü yaşlı kadınların çalışma koşulları da oldukça önemlidir bu anlamda devlet eliyle hak temelli, yaş dostu yasalar oluşturulmalı ve yaşlı kadınlar iş hayatında yalnız bırakılmamalıdır.

Teşekkür

Bu makale, Pınar Turan ve Şahsenem Müşerref Öz tarafından yürütülen ve Zeynep Kurnaz tarafından akademik danışmanlığı yapılan **TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı 2209 Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği** kapsamında “Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân

Kaynakça

- Arun, Özgür. 2016. "Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik". Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi 6(2):29-48.
- Baltacı, Nediha Özgün. 2011. "Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikrokredi". Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Ceylan, Harun. 2015. Modern Hayat ve Yaşlılık. Nobel Yayıncılık.
- Çuhadar, Seyran Gürsoy. 2020. "Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks İçin Türkiye Önerileri". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (79):361-97. doi: <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0004>.
- Demirbilek, Tunç, ve Ayşenur Öktem Özgür. 2017. "Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşlı İstihdamı". Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi 10(1):14-28.
- Duben, Alan. 2018. "Türkiye ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet". Ss. 67-79 içinde Yaşlanma ve Yaşlılık (Disiplinlerarası Bakış Açıları). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Görgün Baran, Aylin. 2017. "Türkiye'de Yaşlıların Dezavantajlı Konumu Kapsamında Yoksulluk ve Çalışma Yaşamına Katılım Düzeyleri". Toplum ve Demokrasi Dergisi 11(24):1-16.
- Gül, İdil Işıl. 2018. "Yaşlı Bireylere İnsan Hak ve Özgürlükleri Perspektifinden Bir Bakış". Ss. 111-32 içinde Yaşlanma ve Yaşlılık (Disiplinlerarası Bakış Açıları). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Günay, Gülay, Ayfer Aydiner Boylu, Hande Şahin, Aybala Demirci Aksoy, ve Ahmet Oğuz. 2016. "Yoksulluk ve Yaşlılık". Ss. 165-97 içinde Yaşlılık (Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2). Nobel Yayıncılık.
- Irmak, Hatice Selin, ve Taner Artan. 2018. "Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması". Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi 5(2):236-43.
- Kaya, Nilay Çabuk. 2010. "Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 13(2):117-43.
- Kervankıran, İsmail, Zeynep Kurnaz, ve Elif Başçı. 2021. "Bir Yer Olarak Göbekli Tepe'nin Ötekileş(tiril)en Son Sakinleri". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 24(3):29-63.
- KSGM. 2019. Türkiye'de Kadın. T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Oral, A. İlhan. 2008. "Emeklilerin Yeniden Çalışmaya Başlaması ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Düşünceler". Çalışma ve Toplum 4(19):135-86.
- Özen, Serap, ve Çağlar Özbek. 2017. "Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları". Çalışma ve Toplum 53(2):547-72.
- Şentürk, Ünal. 2018. Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. DORA Yayıncılık.
- TÜİK. 2021. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. 2021. İstatistiklerle Kadın, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. 2021. İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.

UN Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi.
2017. Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs)
Uygulama Rehberi.

Yelboğa, Nurullah, ve Bedrettin Varol.
2018. "Yaşlı Kadın Ayrımcılığı ve Kadının
Dışlanması". Sosyal Çalışma Dergisi 2(1):51-
64.

Physical Violence Against Older Adults: A 7-Year Retrospective Evaluation from a University Hospital's Department of Forensic Medicine

Abdulkadir Yıldız

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Isparta

E-mail: kadiryildiz05@yahoo.com

Geliş Tarihi: 13 Eylül 2021; Kabul Tarihi: 14 Ocak 2022

Doi: 10.24876/senex.2022.44

Künye: Yıldız, A. (2021). Physical Violence Against Older Adults: A 7-Year Retrospective Evaluation from a University Hospital's Department of Forensic Medicine. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 48-59.

0000-0002-4247-8462

Abstract

Aim: The present study aims to examine the physical violence inflicted on older adults by strangers and the physical abuse committed by individuals they know; the characteristics of these victims and aggressors; and the physical consequences of violence on victims. The study also compares physical abuse and physical violence inflicted by strangers.

Methodology: A total of 156 reports prepared for adults aged 65 years and over who were victims of intentional injury between 2014 and 2020 were retrospectively analysed.

Results: Of the cases, 69.9% were male, 66% were subjected to physical violence by individuals they knew or with whom they had a trusting relationship and 34% were subjected to physical violence by strangers. Only 7.7% of older adults reported the violence to judicial authorities themselves. Victims of physical abuse were found to experience revictimization statistically significantly higher than those exposed to stranger violence. Victims of stranger violence were also exposed to statistically significantly more severe injuries than victims of physical abuse.

Conclusion: The majority of elder victims were subjected to physical violence by individuals they know or with whom they have a trusting relationship. However, one-third of cases were subjected to violence by strangers according to this study, representing a rate that cannot be ignored. Abuse and violence against older adults remains largely unreported considering their inability to contact judicial authorities or hospitals, or pursue their rights due to physical, economic or mental dependence. Therefore, legal and social measures should be taken to protect older adults.

Keywords:

Aged • Older Abuse • Forensic Medicine • Physical Abuse • Violence • Revictimization

Yaşlı Bireylere Yönelik Fiziksel Şiddet: Bir Üniversite Hastanesi Adli Tıp Anabilim Dalından 7 yıllık Retrospektif Bir Değerlendirme

Özet

Amaç: Bu çalışmada yaşlılara hem yabancıların uyguladığı fiziksel şiddeti hem de tanıdıkları bireylerin uyguladığı fiziksel istismarı, mağdur ve saldırgan özellikleri ile şiddetin mağdurda yol açtığı fiziksel sonuçlar açısından incelemek ve fiziksel istismar ile yabancı fiziksel şiddetini karşılaştırmak amaçlandı.

Yöntem: 2014 –2020 yılları arasında fiziksel şiddet mağduru bireylerle düzenlenen Adli Tıp Kurul raporlarından kasten yaralama mağduru 65 yaş ve üzeri yaşlılara düzenlenen 156 rapor retrospektif incelendi.

Bulgular: Olguların %69,9'u erkekti. Olguların %66'sının tanıdığı veya güven ilişkisi içinde olduğu bireylerin fiziksel şiddetine uğradığı, %34'ünün ise daha önceden tanımadığı bireylerin fiziksel şiddetine uğradığı belirlendi. Şiddeti adli makamlara mağdurların yalnızca %7,7'si kendileri şikayet etmişti. Fiziksel istismar mağdurlarının tekrarlayan mağduriyet yaşama durumları yabancı şiddetine maruz kalanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulundu. Yabancı şiddeti mağdurları, fiziksel istismar mağdurlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha ağır yaralanmalara maruz kalmıştı.

Sonuç: Fiziksel şiddet mağduru yaşlılar çoğunlukla tanıdıkları ve güven ilişkisi içinde oldukları bireyler tarafından şiddete uğruyorlar. Ancak çalışmamızın bulgularına göre olguların üçte biri yabancılar tarafından şiddete uğramıştır ve bu göz ardı edilmemesi gereken bir oranı temsil etmektedir. Yaşlıların fiziksel, ekonomik ve ruhsal bağımlılıkları nedeniyle adli makamlara veya hastanelere başvuruda bulunamadıkları ve haklarını arayamadıkları dikkate alındığında yaşlılara yönelik istismar ve şiddet büyük oranda gizli kalmaktadır. Bu nedenle yaşlıları korumaya yönelik yasal ve sosyal önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler:

Yaşlı • Yaşlı İstismarı • Adli Tıp • Fiziksel İstismar • Şiddet • Tekrarlayan Mağduriyet

Background

Old age is a period in which people often experience difficulties performing daily life activities both physically and mentally according to physiological and biological changes; therefore, they become dependent on others (Tereci et al., 2016). Physical and cognitive limitations caused by aging and intergenerational conflicts that those involved may experience can make older adults vulnerable to social problems, especially violence (Castro, Rissardo, & Carreira, 2018). A United Nations global aging report stated that the old population in the world reached over 962 million in 2017, more than double that in 1980, and this number is expected to double again to 2.1 billion in 2050 (United Nations World Population Ageing Report, 2017). The rapid increase in the older people population has also caused an increase in medico-legal problems related to older adults. One of these problems is violence against older adults.

Physical violence is defined as traumatic bodily injury after the deliberate use of physical force resulting in pain or impairment (Kılıç Öztürk et al., 2017). Elder abuse, which is a universal problem, is defined as “a single or repeated act, or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust which causes harm or distress to an older person”. Elder abuse can be analysed per five categories: physical, sexual, psychological or economic abuse, and neglect (World Health Organisation. The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse, 2002). Anyone in a position of control or authority can commit these abuses, such as spouses, children, neighbours, and even health workers (Akdemir, Görgülü, & Çınar, 2008). Becoming physically and mentally dependent on others is the most important risk factor for abuse (X. Dong & Simon, 2013; Ghodousi, Maghsoodloo, & Hoseini, 2011; Karbeyaz & Çelikel, 2017). The

most common form of abuse against older adults is neglect, while the most prominent form is physical abuse. Elder physical abuse can be defined as actions such as pushing, pulling, slapping, hitting or attacking with an object that aim to cause physical pain or injury to an older adult (Clarysse et al., 2018). In a meta-analysis of 34 population-based and 17 non-population-based studies, the prevalence of elder abuse was between 10% and 34.3% (Ho et al., 2017). According to the World Health Organization (WHO), this prevalence is between 1% and 10% in developed countries (X. Q. Dong, 2015). In a survey study that determined the prevalence of violence against older adults in Portugal, exposure to any abuse was 15% when individuals the older adults did not know were included among aggressors, and 12.3% when these individuals were excluded. The prevalence of physical abuse alone was reported as 2.3% (Gil et al., 2015). In a population-based study conducted in the United States, the one-year prevalence of elder abuse emerged at 4.6% and that of physical abuse at 1.8% (Burnes et al., 2015). While extensive field studies about the prevalence of elder abuse in Turkey are limited, in the studies that do exist, exposure to any abuse was reported between 14.2% and 28.9%, and exposure to physical abuse between 1.5% and 9.5% (Gürsoy & Kara, 2020; Lök, 2015; Pak, 2020).

Aims

Violence committed by strangers against older adults is not considered elder abuse per its definition. Therefore, in this article, the use of physical force by strangers against older adults is called stranger physical violence and the use of physical force by people the elders know or with whom they have a trusting relationship physical abuse. Typically, studies on violence against older adults utilize surveys focused on elder abuse, generating different results that try to

determine the prevalence of elder abuse in society. Although physical abuse is the most prominent form of elder abuse, its reported rates may only be just the tip of the iceberg, because older individuals, who might be dependent on their abusers, are not expected to disclose an abusive behaviour carried out by trusted ones or report it to judicial authorities. Studies examining violence against older adults generally consider only physical abuse as well. As such, this study aimed to investigate both stranger physical violence and physical abuse in terms of victim and aggressor characteristics and the physical consequences of the violence, and to compare physical abuse with stranger physical violence. In the literature review, there is no other forensic study that analyses and compares these aspects of both physical abuse and stranger physical violence. Sharing the older adults violence experiences of forensic medicine experts working on the effects of violence on people may guide interventions that can be developed in predicting and preventing violence. For this purpose, all forensic medicine committee reports prepared for older adults who were directed to the Department of Forensic Medicine by judicial authorities to determine the severity of their injuries resulting from physical violence were retrospectively analysed.

Methodology

This study included reports prepared for 156 older adults aged 65 years and over who were victims of intentional injury from the Department of Forensic Medicine between 1 January 2014 and 31 December 2020.

The following variables were collected from the reports:

1. Socio-demographic characteristics of victims: age, age group (65–74, 75–84, 85 and above), gender, residence (urban, rural), marital status.

2. Criminological characteristics: crime scene; aggressor gender and number; injuring tool (bare hand/foot, blunt object, sharp object, firearm); how the violence was reported to judicial authorities (victim or physician reports); closeness of the aggressor to the victim, categorized as spouses, sons/daughters, sons/daughters-in-law, grandchildren, other relatives (cousins, siblings, nephews, nieces, co-in-laws, etc.), people the elder knows such as friends, neighbours and other individuals with whom they have a trusting relationship (bosses, employees, caregivers, chaplains, police officers, security guards, medical personnel) and individuals they do not know (strangers); revictimization, defined as multiple physical abuse/violence victimization instances in the elders' medical history and/or a statement in the anamnesis that the victim had been subjected to physical abuse/violence before.

3. Clinical characteristics: injured body part and injury severity. The injuries were classified as severe or slight according to articles released by the Turkish Criminal Law after assessing the older adults' forensic reports. According to this information, severe injuries are those that pose a danger to life, create permanent debility/disability of a body part, sense or function, or leave a steady scar on the face, while slight injuries are those that do not fit the first category and could be treated with simple medical intervention.

Victims of physical abuse (VPA), and victims of stranger violence (VSV) groups were compared in terms of their sociodemographic, clinical and criminological characteristics using statistical methods.

The SPSS 22 for Windows package program was used for the data analysis. Descriptive characteristics and continuous variables were given as mean \pm standard deviation, and discrete variables as numbers and percentages. Pearson's chi-square test and

Fisher's exact test were used for group comparisons. Values of $p \leq 0.05$ were considered statistically significant.

This study was approved by the Ethics Committee of the Süleyman Demirel University Faculty of Medicine Clinical Research.

Results

In total, 69.9% of the cases were male and 30.1% female. The age distribution was between 65 and 90 years for an average age of 71.64 ± 6.10 . It was determined that 66% of all cases were subjected to physical violence by individuals they knew or with whom they had a trusting relationship, and 34% were subjected to stranger physical violence. The demographic, criminological and clinical characteristics of all cases are given in Table 1.

		Mean \pm SD	n (= 156)	%
Age	Total	71.64 \pm 6.10		
	Male	71.53 \pm 5.98		
	Female	71.89 \pm 6.43		
Gender	Male		109	69.9
	Female		47	30.1
Marital status	Married		96	61.5
	Unmarried		60	38.5
Age group	65–74		107	68.6
	75–84		42	26.9
	85 and above		7	4.5
Residence	Urban		84	53.8
	Rural		72	46.2
Aggressor	Acquaintance/trusted individual		103	66.0
	Stranger		53	34.0
Revictimization	Yes		49	31.4

	No		107	68.6
Crime scene	Home		65	41.7
	Outdoors		77	49.4
	Other indoor place		14	9.0
Aggressor gender	Male		133	85.3
	Female		23	14.7
Aggressor number	1 person		113	72.4
	More than 1 person		43	27.6
Report to judicial authorities	Medical staff reported		144	92.3
	Victim reported		12	7.7
Injuring tool	Bare hand/foot		85	54.5
	Blunt object		47	30.1
	Sharp object		21	13.5
	Firearm		3	1.9
Injured body part	Head/neck		87	55.8
	Thorax		20	12.8
	Abdomen		3	1.9
	Extremities		42	26.9
	Vertebra		4	2.6
Injury severity	Slight		111	71.2
	Severe		45	28.8

Figure 1 outlines the victims' relationships with their aggressors. Accordingly, VPA were physically abused mostly by acquaintances

such as friends and neighbours, followed by their own children.

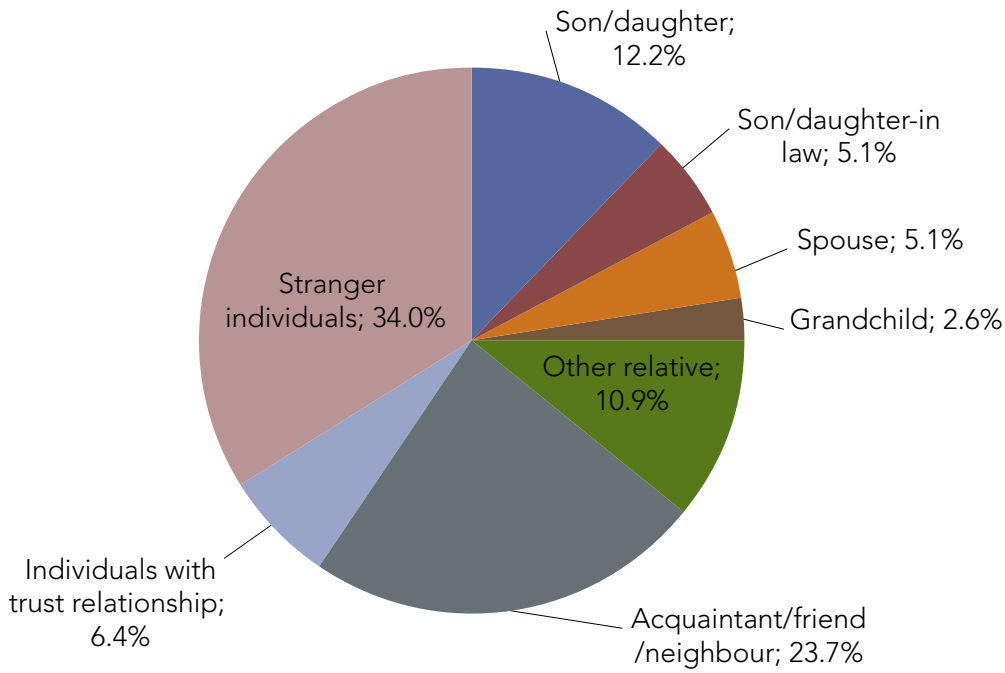

Figure 1. Relationships between elder abuse victims and aggressors.

The comparison of the VPA and VSV groups' demographic, criminological and clinical characteristics is given in Table 2. It was determined that the frequency of women subjected to physical violence by strangers was statistically significantly lower than men ($p = 0.003$), compared to the frequency of being subjected to violence by individuals they know. When revictimizations were examined, the VPA group faced it statistically significantly more frequently ($p = 0.000$), with only 1 person from the VSV group experiencing revictimization. When the aggressors' characteristics were examined, the number of male aggressors was

significantly higher in both groups, but there was 1 female aggressor in the VSV group and 22 female aggressors in the VPA group ($p = 0.001$). The reports of violence to the judicial authorities came mostly from physicians during the victims' hospital admissions for treatment in both groups, and there was no statistically significant difference with the older adults' direct report rates. There was no statistically significant difference between the groups in terms of injured body parts. However, regarding injury severity, VSV were exposed to more severe injuries at a statistically significant level ($p = 0.033$).

Table 2.

Comparison of demographic, clinical and criminological characteristics according to the victims' relationships with their aggressor(s)

		VPA group		VSV group		p-value
		n	%a	n	%a	
Gender	Male	64	62.1	45	84.9	0.003
	Female	39	37.9	8	15.1	

Marital status	Married	63	61.2	33	62.3	0.894
	Unmarried	40	38.8	20	37.7	
Age group	65–74	66	64.1	41	77.4	0.214
	75–84	31	30.1	11	20.8	
	85 and above	6	5.8	1	1.9	
Residence	Urban	59	57.3	25	47.2	0.230
	Rural	44	42.7	28	52.8	
Crime scene	Home	62	60.2	3	5.7	0.000
	Outdoors	31	30.1	46	86.8	
	Other indoor place	10	9.7	4	7.5	
Revictimization	Yes	48	46.6	1	1.9	0.000
	No	55	53.4	52	98.1	
Aggressor gender	Male	81	78.6	52	98.1	0.001
	Female	22	21.4	1	1.9	
Aggressor number	1 person	85	82.5	28	52.8	0.000
	More than 1 person	18	17.5	25	47.2	
Report to judicial authorities	Medical staff reported	93	90.3	51	96.2	0.188
	Victim reported	10	9.7	2	3.8	
Injuring tool	Bare hand/foot	57	55.3	28	52.8	0.092
	Blunt object	35	34	12	22.6	
	Sharp object	10	9.7	11	20.8	
	Firearm	1	1	2	3.8	

Injured body part	Head/neck	59	57.3	28	52.8	0.948
	Thorax	27	26.2	15	28.3	
	Abdomen	12	11.7	8	15.1	
	Extremities	2	1.9	1	1.9	
	Vertebra	3	2.9	1	1.9	
Injury severity	Slight	79	76.7	32	60.4	0.033
	Severe	24	23.3	21	39.6	

*Percentage of column

VPA = Victims of physical abuse

VSV = Victims of stranger violence

Discussion

Studies on violence against older adults and the relatives who most commonly commit violent acts have stated that aggressors are mostly family members and acquaintances (de Sousa et al., 2016; Gil et al., 2015; Kılıç Öztürk et al., 2017; Rodrigues et al., 2019). In a survey conducted in the Turkish province of Çanakkale, the aggressors were mostly the older adults' spouses (43.3%) (Gürsoy & Kara, 2020). Meanwhile, in a study conducted by the forensic unit in the province of Eskişehir, the aggressors were primarily sons (45.1%) (Karbeyaz & Çelikel). As for patients admitted to the emergency department in the province of Şanlıurfa, the aggressors were mostly the older adults' other family members (61.1%) (Kılıç Öztürk et al., 2017). A study conducted in Portugal reported that in all types of abuse, the aggressors were typically other relatives such as cousins, siblings and nephews (Gil et al., 2015). Among the elder patients admitted to emergency departments in the United States, at 25% the aggressors most reported in abuse cases were spouses (Rosen et al., 2016). In this study, 66% of the older victims of physical violence were subjected to physical violence by their acquaintances,

family members, relatives or individuals with whom they have a trusting relationship, and 23.7% were subjected to physical violence mostly by individuals they know, such as neighbours and friends. This may be because older adults refrain from going to hospital when they are subjected to violence by first-degree relatives, so that the incident will not transfer to judicial authorities.

When aggressor gender was examined, 85.3% of the total aggressors, 98.1% of the stranger aggressors and 78.6% of the aggressors related to the victims were male. Many studies have also stated that aggressors are mostly male (de Sousa et al., 2016; Karbeyaz & Çelikel, 2017; Rodrigues et al., 2019). Additionally, when VPA and VSV were compared in the present study, the number of female acquaintance aggressors was statistically significantly higher than female stranger aggressors. Considering that the male gender is more associated with violence and illegal behaviours, the proportional dominance of males in violent crimes against older adults can be expected. However, regarding elder abuse, the probability of the aggressor being a woman is too high to be underestimated. The high

rate of female physical abusers might be due to the fact that older adult caregivers are generally women.

In this study, the mean age of the victims was 71.64 ± 6.10 years and 68.4% of them were in the 65–74 age group. Additionally, 69.9% of all cases, 62.1% of VPA and 84.9% of VSV were male. Some studies on the gender distribution of elder abuse victims reported that men are exposed to more violence, while others indicated that women are exposed to more violence (Altıntop & Tatli, 2019; de Sousa et al., 2016; Karbeyaz & Çelikel, 2017; Kılıç Öztürk et al., 2017; Rodrigues et al., 2019; Rosen et al., 2016). In a systematic review of 49 studies, being female and aged 75 years or above were reported as risk factors, but in other studies, being male and aged under 75 years were considered risk factors, so the reliability of these characteristics as risk factors remains low (Johannesen & LoGiudice, 2013). Still, this difference in victimization according to gender shows that aggressors abuse elders regardless of gender. In addition, this study demonstrated that the frequency of women being VSV compared to men was statistically significantly lower than the frequency of being VPA ($p = 0.003$). This situation can be explained by the fact that men are more exposed to stranger violence, even at an older age, because they are more involved in society than women, exhibit riskier behaviours and become more involved in judicial events.

In this study, 46.6% of the VPA group had a prior history of physical abuse, and only 1 person from the VSV group was exposed to physical violence before, indicating a statistically significant difference between the groups' revictimization rates. Similar to this study, research conducted in the United States found that 52.3% of older VPA faced revictimization and the vast majority of them were subjected to violence by their relatives

without a weapon (Friedman et al., 2017). Another study conducted in Turkey stated that 55.1% of older VPA faced revictimization (Kılıç Öztürk et al., 2017). In a survey conducted with 500 participants aged 65 years and above in the province of Isparta, half of the older adults thought that family members should not be punished for their abusive behaviour, and 36.8% thought that abuse in the family should not be made public (Kalaycı et al., 2016). In a survey of 1,230 participants aged 65 years and above in the province of Çanakkale, only 5.4% of the individuals exposed to physical abuse received support from an institution (Gürsoy & Kara, 2020). Additionally, only 7.7% of the elder victims sent to the Forensic Medicine Department by judicial authorities visited a prosecutor or police station themselves. In 93.3% of cases, physicians reported the violence after the victim's hospital examination. In line with the literature, this study's findings also show that the elders avoided reporting physical abuse due to their physical, mental and economic dependence. Fear of the aggressor or not wanting the aggressor to be punished, and believing that physical abuse in the family should remain in the family cause revictimization by preventing them from getting the necessary legal and social support.

Studies show that elder abuse occurs mostly at home (Friedman et al., 2017; Kılıç Öztürk et al., 2017). In this study, 60.2% of physical abuse and 5.7% of stranger violence occurred where the older individuals lived. It was expected for stranger violence compared to physical abuse occurring at home to be statistically lower. While the safest place should be their own home, it is noteworthy that high rates of physical abuse against older adults occur in their home. This could be due to the reliance of abusers on the privacy of the home, the low probability of acts of violence occurring in the home being reported to judicial authorities and the high

probability of keeping it secret.

A study conducted on a forensic medicine unit in Brazil reported that 56.7% of physical abuse victims were injured without a weapon, 42.9% had maxillofacial trauma and 90.1% had only soft tissue injuries; a similar study conducted in a Turkish forensic unit reported that 68.4% of injuries could be treated with basic medical intervention (de Sousa et al., 2016; Karbeyaz & Çelikel, 2017). In this study, when the victims' injury characteristics were examined, 55.3% of the VPA and 52.8% of the VSV were injured by the abusers' bare hands without a weapon, and there was no statistically significant difference between them in terms of weapon use. For injured body parts, both VPA and VSV most frequently had head and neck injuries, followed by extremity injuries, and there was no statistically significant difference between the two groups. However, after examining injury severity, 76.7% of the VPA had slight injuries in the form of ecchymosis, abrasion and soft tissue trauma, and the VSV were exposed to more serious injuries (39.6%) at a statistically significant level. The slight injuries of victims subjected to physical violence by their relatives can be attributed to the abusers' intentions to intimidate the elders physically and psychologically, rather than to cause true physical damage, or the high probability of needing to notify judicial authorities about serious injuries.

We can name the inaccessibility of data on the treatments received by the cases and the lack of psychiatric effects due to the violence they were exposed among the limitations of the present study since this is a retrospective study.

Conclusion

Elder victims of physical violence are often subjected to violence by individuals they know and with whom they have a trusting

relationship. Nevertheless, according to this study's findings, one-third of the cases involved subjection to violence by strangers, representing a rate which should not be ignored. Moreover, considering that older adults often cannot report abuse to judicial authorities or hospitals because of factors such as holding legal proceedings against family members and experiencing revictimization due to physical, economic and mental dependencies, abuse and violence against them largely remains unreported. Legal and social measures should be taken to protect older adults while considering these factors. Among these measures, the most basic is the establishment of state-regulated institutions that provide protection and shelter services to abused older adults, so they can be taken from their abusive relatives. According to this study, when abusers are individuals whom the victims have never met, it often results in more serious injuries. In addition, the revictimization rate in older adults subjected to violence by their relatives was found to be remarkably high. The study further observed that the role of health personnel in the emergency department, which is the first place victims often report abuse, is very important in revealing violence. For this reason, health personnel should be educated to be vigilant about identifying abuse upon the hospital admissions of older adults and children, who form another vulnerable social group.

References

- Akdemir, N., Görgülü, Ü., & Çınar, F.İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 15(1), 68-75.
- Altıntop, I., & Tatlı, M. (2019). Physical abuse of the elderly: a 4-year retrospective evaluation in the emergency department. *Psychogeriatrics*, 19(1), 10-15.
- Burnes, D., Pillemer, K., Caccamise, P. L., Mason, A., Henderson Jr, C. R., Berman, J., . . . Powell, M. (2015). Prevalence of and risk factors for elder abuse and neglect in the community: a population-based study. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63(9), 1906-1912.
- Castro, V. C. d., Rissardo, L. K., & Carreira, L. (2018). Violence against the Brazilian elderlies: an analysis of hospitalizations. *Revista brasileira de enfermagem*, 71, 777-785.
- Clarysse, K., Kivlahan, C., Beyer, I., & Gutermuth, J. (2018). Signs of physical abuse and neglect in the mature patient. *Clinics in dermatology*, 36(2), 264-270.
- de Sousa, R.I.M., de Macedo Bernardino, Í., de Castro, R. D., Cavalcanti, A. L., Bento, P.M., & d'Ávila, S. (2016). Maxillofacial trauma resulting from physical violence against older adults: A 4-year study in a Brazilian forensic service. *Pesquisa Brasileira em Odontopediatria e Clínica Integrada*, 16(1), 313-322.
- Dong, X., & Simon, M.A. (2013). Elder abuse as a risk factor for hospitalization in older persons. *JAMA internal medicine*, 173(10), 911-917.
- Dong, X. Q. (2015). Elder abuse: Systematic review and implications for practice. *Journal of the American Geriatrics Society*, 63(6), 1214-1238.
- Friedman, L. S., Avila, S., Rizvi, T., Partida, R., & Friedman, D. (2017). Physical abuse of elderly adults: Victim characteristics and determinants of revictimization. *Journal of the American Geriatrics Society*, 65(7), 1420-1426.
- Ghodousi, A., Maghsoodloo, S., & Hoseini, S.M.S. (2011). Forensic aspect of elder abuse: risk factors and characteristics. *Journal of research in medical sciences: the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*, 16(12), 1598.
- Gil, A.P.M., Kislaya, I., Santos, A.J., Nunes, B., Nicolau, R., & Fernandes, A.A. (2015). Elder abuse in Portugal: findings from the first national prevalence study. *Journal of elder abuse & neglect*, 27(3), 174-195.
- Gürsoy, M. Y., & Kara, F. (2020). Prevalence of violence against older adults and associated factors in Çanakkale, Turkey: A cross-sectional study. *Geriatrics & gerontology international*, 20(1), 66-71.
- Ho, C. S., Wong, S.-Y., Chiu, M. M., & Ho, R. C. (2017). Global prevalence of elder abuse: A metaanalysis and meta-regression. *East Asian archives of psychiatry*, 27(2), 43-55.
- Johannesen, M., & LoGiudice, D. (2013). Elder abuse: a systematic review of risk factors in community-dwelling elders. *Age and Ageing*, 42(3), 292-298. doi: 10.1093/ageing/afs195
- Kalaycı, I., Yazıcı, S. Ö., Özkul, M., & Küpeli, A. (2016). Perceptions of the elderly on elderly abuse. *Turkish Journal of Geriatrics/ Türk Geriatri Dergisi*, 19(4), 232-237.

Karbeyaz, K., & Çelikel, A. (2017). The elder physical abuse reflected in judicial authorities in Eskisehir. *Archives of gerontology and geriatrics*, 73, 284-287.

Kılıç Öztürk, Y., Düzenli, E., Karaali, C., & Öztürk, F. (2017). Physical violence among elderly: analysis of admissions to an emergency department. *Turkish Journal of Trauma and Emergency Surgery*, 23(1), 56-60.

Lök, N. (2015). Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali: Sistematik derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 149-156.

Pak, M. (2020). The prevalence and associated risk factors of elder abuse among older people applied to the family health center in the rural district of Turkey. *Social work in health care*, 59(4), 236-256.

Rodrigues, R. A. P., Silva, L. M., Seredynskyj, F. L., Fhon, J. R. S., Bolina, A. F., Miyamura, K., & Kobayasi, D. Y. (2019). Analysis of violence against older adults in police reports. *Archives*

of psychiatric nursing, 33(4), 407-413.

Rosen, T., Bloemen, E. M., LoFaso, V. M., Clark, S., Flomenbaum, N. E., & Lachs, M. S. (2016). Emergency department presentations for injuries in older adults independently known to be victims of elder abuse. *The Journal of emergency medicine*, 50(3), 518-526.

Tereci, D., Turan, G., Nergis, K., Öncel, T., & Arslansoyu, N. (2016). An Overview of The Concept of Old Age. *Beyond the Horizon Scientific Journal*, 16(1), 84-116.

United Nations. United Nations World Population Ageing Report. (2017). Retrieved from: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Report.pdf.

World Health Organisation. (2002). The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse. Retrieved from: https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf.

Yaşlılara Yönelik Hak İhlallerinin Sosyal Medyaya Yansımaları

Laçin Nisbet

E-mail: lacinnisbet93@gmail.com

Geliş Tarihi: 20 Ocak 2022; Kabul Tarihi: 17 Şubat 2022

Doi: 10.24876/senex.2022.45

Künye: Nisbet, L. (2021). Yaşlılara Yönelik Hak İhlallerinin Sosyal Medyaya Yansımaları. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 60-85.

 0000-0001-7349-4548

Özet

Türkiye hızla yaşlanmakta olan bir ülke olmasına karşın yaş ayrımcılığına yönelik farkındalık geliştirmiş bir ülke değildir. Yaş ayrımcılığı Türkiye’de hayli yoğun bir biçimde kendini hissettirmekte fakat toplum tarafından bu durum kabul edilmemektedir. Covid-19 pandemisi başlarında yaşlılara yönelik alınan ayrımcı kararlar ve yürürlüğe giren uygulamalar, ülkede hâli hazırda olan yaş ayrımcılığını tetiklemiş ve belki de her zamankinden daha görünür kılmıştır. Kitlelerin iktidar addettiği kişi ve kurumlarca yaşlılara yönelik ayrımcı söylemlerin dile getirilmesi ve sonrasında hayata geçirilen ayrımcı uygulamalar özellikle de sosyal medya ortamlarında yaşlılara yönelik sanal linç elverişli bir ortam oluşturmuştur. Nefret söylemlerinin çokluğunun yarattığı meşruiyetin nefret davranışını tetiklediği gerçeği göz önünde bulundurularak sosyal medyada linç dönüşen yaşlıya yönelik nefret söylemlerinin incelenmesi, Türkiye’de ciddi boyutlara varan yaş ayrımcılığı olduğunun önce kabul edilmesi sonra da buna yönelik çözüm yollarının üretilebilmesi için önemli bir yerde konumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Yaşlı • Nefret Söylemi • Sanal Linç • Sosyal Medya • Yaş Ayrımcılığı

Rights Violations Against the Older Adults on Social Media

Abstract

Although Turkey is a rapidly aging country, it does not have awareness of age discrimination. Although age discrimination is quite intense in Turkey, it is not acknowledged by society. At the beginning of the Covid-19 pandemic, the discriminatory policies taken against the older adults and the practices that came into force triggered the age discrimination in Turkey and perhaps made it more visible than ever before. The use of discriminatory discourses against older adults and the discriminatory policies implemented by the authorities created a conducive environment to virtual lynching for the elderly, especially on social media platforms. The fact that the legitimacy created by the abundance of hate speech triggers lynching should be taken into account. Examining the hate speech against older adults, turned into virtual lynching on social media, is significant for solution-seeking. It is important that understand that there is a high level of age discrimination and hate speech against older adults in Turkey to discuss and produce solutions.

Keywords:

Older Adults • Hate Speech • Virtual Lynching • Social Media • Age Discrimination

Yaşlılık ve Yaşlılığa Bakışın Değişimi

Yaşlıların günlük hayattaki yerlerinin ilk büyük sarsılışının Sanayi Devrimi sonrasında olduğu söylenebilir. Tarım toplumunda toprağı işleme konusunda sahip oldukları deneyimle birlikte bu deneyimi aktaracak, kolay ulaşılabilir başka bir kaynak olmaması yaşlıları, aile ve dolayısıyla toplumda saygı duyulan bir konumda tutmaktaydı. Fakat 18. yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi sonrası toplumsal hayatta köklü bir değişiklik yaşanmış bu durum elbette yaşlıların aile ve toplumdaki yerini de etkilemiştir. İş ve aile birbirinden ayrılmış, yaşam gün geçtikçe daha da bireyselleşmiş ve yaşlıların deneyimine eskisi kadar ihtiyaç duyulmamaya başlamıştır. Diğer bir yandan geniş ailelerden çekirdek ailelere bir dönüşüm yaşanmıştır. Çekirdek ailelere geçişle birlikte yaşlılar, ikincil akraba konumlarıyla çekirdek ailenin dışında kalmışlardır. "Neticede tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm, sanayileşmeyle birlikte işin aileden ayrılması ve kadınların da çalışma hayatına girmesi, kentleşme süreci gibi gelişmeler yaşlıların yalnızlaşmasının önünü açmıştır" (Soysal, 2020, s. 293).

Sennet'in deyimiyle "işe yaramazlık kâbusu" da ilk tohumlarını Sanayi Devrimi sonrası dönemlerde ekmıştır. "İşe yaramazlık kâbusu ilk modern kavisini kentlerin gelişimiyle aldı. Kentlere göçenlerin ayakları altında işleyecekleri bir toprak yoktu artık" (Sennet, 2011, s. 57). 1930'larda yaşanan Büyük Buhran sonrası en belirgin dönemlerinden birini yaşayan işe yaramazlık kâbusu o dönemki hâlimden farklılaşsa da etkisi hâlâ ciddi bir biçimde hissettirmektedir. İşe yaramama korkusu öyle bir hâle gelmiştir ki ailelerin çocuklarını yetiştirirken en büyük gayelerinden biri, çocuklarını vazgeçilmez yapacak yeteneklerle donatmak olmuştur. Böylece çocuklar büyüdüklerinde toplumda kabul görececek ve geçimlerini sağlayabileceklerdir. Bahsedilen "yetenek" her

geçen gün toplumun yapısına göre dönüşüm geçirse de ortak noktasının "işe yaramaya" devam etmek olduğu söylenebilir. İşe yaramama korkusu içselleştikçe toplumların bireylere bakışını da şekillendirmiştir.

Sennet (2011, s. 58), "İşe yaramazlık kabusunu modern bir tehdit olarak şekillendiren üç kuvvetten" bahseder; küresel emek arzı, otomasyon ve yaşlanmanın yönetimi. Küresel emek arzından kaynaklı korkunun sebebi basit şekilde, küreselleşmenin etkisiyle insan enerjisinin kaynaklarının yer değiştirmesi ve diğer bölgelerdeki işçilerin (dolayısıyla yabancı korkusu ile birleşir) yaşam koşulları nedeniyle tercih edilebilirliklerinin artmasından kaynaklı olarak açıklanabilir. Otomasyon ile gelen işe yaramazlık korkusunu ise yine basitçe; makinelerin insan gücünün yerine geçmesiyle insanın vasıfsızlaşacağı korkusu olarak tanımlanabilir. Fakat bu çalışmada için öne çıkan korku türü, birbirlerini tetikleyerek bütün bir toplumun yaşlılığa ve dolayısıyla yaşlılara bakış açısını değiştiren etkenlerden biri olan işe yaramama korkusu ve yaşlanma arasındaki ilişkidir.

Yaşlanmanın yönetimi konusunda Sennet, "becerilerin tükenişinden" (2011, s. 62-65) bahsetmiştir. Çalışan, uzman olduğu konudaki yeteneklerini bir "tahmine" göre çalıştığı süre boyunca üç kez yenilemelidir. İşveren ise hem çalışanın becerilerini pekiştirmek için eğitime para harcamaktan hem de eski çalışana deneyimden kaynaklı daha fazla ücret vermekten kaçınmakta, bu nedenle yeni, genç çalışanlara yönelmektedir. Burada belirleyici olan bir etken de deneyimli çalışanların işverene karşı "genç işçilere nispeten daha tenkitçi ve daha temkinli" olabiliyor olmaları. Böylece yaş ilerleyen deneyimli çalışanların kurumsal değişikliklere uyum sağlayamayacağı görüşü kabul görmeye başlamıştır. Görüldüğü üzere, iş verme konusunda etkili olan faktör, kişinin yaşlandıkça işe yaramamasından ziyade piyasa güçlerinin en az para harcayarak en

sorunsuz şekilde iş gücüne erişme isteğidir. Fakat bu gerçek, toplumun yaşlıya bakışını olumluya çevirme konusunda çok da etkili olmamış görünmektedir. “Yaşlı nüfusun aktif nüfusa katılım oranları Türkiye ve Meksika dışındaki OECD ülkelerinde, sürekli ve belirgin bir biçimde düşüş göstermektedir” (Altan, 2007, s. 271).

Foucault'nun (2019) da söylediği gibi, söylemler iktidardan bağımsız değildir. İktidar, söylemler üzerinden, bireyler üzerindeki algıyı şekillendirerek toplumdaki ön yargılar sayesinde, bireyin önünde engeller oluşturur ve böylece toplum üzerindeki gözetimini kolaylaştırmış olur. Benzer bir ön yargı yaşlılar için de işlemektedir. Geçmişteki başarıya bakmaktansa büyüme potansiyelinin peşine düşen yetenek arayışındaki esnek şirketler için bu ön yargıları kullanmak ya da oluşturmak, tuhaf koşullarını karşılamak için biçilmiş bir kaftan olmuştur. Bu şirketler aynı araçları, daha büyük bir amaç için hem bireyleri elemek hem de teşvik etmek için kullandı: İnsanlar arasında yapılan bu haksız kıyaslama ise son derece kişisel hâle geldi (Sennet, 2011, s. 83) ve aynı zamanda toplumdaki yaş ayrımcılığını da tetikledi.

Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle gerçekleşen piyasa koşullarındaki değişimler hem aile yapısını hem de gücü elinde bulunduranların söylemlerini etkilemiştir. Günlük hayatın ve iktidarların söylemlerinin bu köklü değişimi ise bireylerin/toplumun kalıp yargılarını belirlemektedir. Yaşlılıkla ilgili toplumda oluşan kalıp yargılar, toplumdaki rol kayıplarını da beraberinde getirmektedir. Yaşlıların toplumdaki kimi rollerini zamanla kaybetmesi, toplumun bakışında yaşlıların iktidar kaybına neden olmaktadır.

“Kamusal ve özel alanda yaşlı bireyler, süregelen tahakkümün günden güne yeniden üretildiği bir konumdadırlar” (Varışlı & Gültekin, 2020, s. 1232). Emeklilik ile gelen iş yerindeki konumundan ayrılma, gelir düşüşü,

çocuklarının büyümesiyle ebeveynliğinin otoritesinin azalması vb. etkenlerin topluma yansımaları, “statü kaybı” şeklinde olmaktadır. Geniş ailelerden çekirdek ailelere geçişin de etkisiyle yaşlı, ailedeki konumunu büyük oranda yitirir ve aile içinde yaşlılık “yük” kavramıyla özdeşleşmeye başlar. Diğer bir yandan “bu yaşta çalışılmaz”, “bu yaşta üniversiteye gidilmez”, “bu yaşta dünyayı gezip de ne yapacaksın”, “o kadar renkli giyinirsen ayıplarlar” gibi kalıp yargılar, yaşlı bireyi daha da içine kapanmaya zorlamaktadır. Toplumda bu ve benzeri söylemlerle defalarca karşılaşılan ve belki de gençliğinde kendisi de benzer söylemlerde bulunmuş yaşlılar, giderek bu tahakkümü içselleştirmektedir.

“Yaşlanma Avrupa’da da kayıp ve düşüş ile ilişkili bir kavram olarak yaşlılık döneminin stereotipleri, yaşlanma sürecinde sağlık ve zindeliği zayıflatabilecek bir hastalık ve bağımlılık zamanı olarak baskındır. Böyle olduğunda yaşlı yetişkinlik tehdidinin aslında kronolojik olarak yaşın kendi değil ona yönelik algının olduğu görülmektedir” (Atila Demir, 2020, s. 190). Sistem bütün dezavantajlı gruplara yaptığı gibi yaşlılar için de belli stereotipler yaratmaktadır. Söylemler üzerinden gelişen bu kalıp yargılar, bütün yaşlı bireylerin aynı özellikleri taşıdığı tek tip bir model yaratmakta; yaşlılar için fiziksel dayanıklılığını yitirmiş, muhtaç, hastalığa yatkın, zihinsel fonksiyonları zayıflamış ve yeniliğe kapalı bir portre çizmektedir.

Söylemlerle bezenmiş bu ön yargılı yaşlılık algısı, yaş ayrımcılığına zemin hazırlar. Ayrımcılık genel anlamıyla “insan haklarının ihlal edilmesi, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ya da herhangi bir diğer alandaki özgürlüklerin kısıtlanması, her türlü ayrıştırma, dışlama ya da yok sayma olarak tanımlanabilir” (Arun, 2021, s. 27). Ayrımcılık çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Arun (2020), yaş ayrımcılığını üçe ayırmış ve bu yaş ayrımcılıklarına karşı farkındalık

kazanılması gerektiğinden bahsetmiştir. İlk yaşlılara karşı aşırı ilgi gösterip abartılı ve basitleştirilmiş şekilde konuşan “anaç ayrımcılardır”. Anaç ayrımcılık türü yaşlıları, günlük hayattaki karşılaşılan herhangi bir insanın anladığından daha zor anlayan, yardıma muhtaç bir yerde konumlandırır. İkinci sırada, yaşlıları ve onların fikirlerini tamamen dışlayan tutumlarıyla “kibirli ayrımcılar” gelmektedir. Bu ayrımcılar, kendilerinin yaşları dolayısıyla her şeyi karşısındaki yaşlıdan daha iyi bildiğini düşünür. Yaşlı bireye, söylenileni kabul etmek zorunda olduğunu çünkü hiyerarşik olarak alt konumda olduğunu hissettirir. Şiddet eğilimleri yüksektir. Üçüncü ayrımcılar ise “yardımsever ayrımcılar” olarak karşımıza çıkar. Bu tip ayrımcılar yaşlıların hiçbir şeyi kendi başlarına yapamayacağını düşünerek her işi üstlenmeye çalışırlar ve yaşlılarla aşırı bağdaşma özelliği gösterirler.

Bütün ayrımcı tiplerinin ortak özelliği, yaşlıların kendi bakımlarını tamamen üstlenme konusunda başarısız olacakları ön kabulüdür. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında yaşlıların hayatta bir yük olduğu yanılması olmaktadır. Bu klişeleşen tutum birçok despotik davranışın önünü açmakla birlikte yaşlıların modern toplumlarda yaşam kalitelerini arttırmalarının önüne geçmektedir. Toplumda yaşlılara karşı oluşan olumsuz davranış ve tutumlar, yaşlıları da bir nevi gönüllü bir biçimde benzer klişe yaşamların içinde tutsak hâle getirmiştir. “İlk olarak Robert Butler (1969: 243) tarafından ortaya konulan yaşlı ayrımcılığı veya yaşçılık; üç biçimde kendini göstermektedir. Bunlar (a) kendilerine ait tutumlar da dahil olmak üzere yaşlı bireylere karşı önyargı, (b) ayrımcı uygulamalar, (c) her zaman kasıtlı olmasa da kurumsallaşmış klişeler ve onlara zarar veren politika ve uygulamalardır” (akt. Varışlı & Gültekin, 2020, s. 1231). Benzer klişeleşmiş ön yargılardan kaynaklanan ve yaşlılara zarar veren politika ve uygulamalara son olarak Covid-19 Pandemisi dönemindeki yaşlılara yönelik dışarı çıkma yasağı uygulaması

rahatlıkla örnek verilebilir.

Türkiye’de Yaşlanma ve Yaş Ayrımcılığı

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre 65 yaş, yaşlı olmak için alt sınır olarak kabul edilmektedir. Yaşlı oranı kendi nüfusu ile oranlandığında %7’nin üstünde olan ülkeler “yaşlı ülkeler” olarak adlandırılmaktadır. Bu oran %10’un üzerine çıktığında ise söz konusu ülke “çok yaşlı ülke” sınıflamasına girer. Türkiye günümüz itibarıyla yaşlı ülkeler sıralamasındadır ve yakın gelecekte ise çok yaşlı ülkeler arasına girmesi beklenmektedir. TÜİK (2020) verilerine göre, 2015 yılında 6 milyon 495 bin 239 kişi iken son beş yılda %22,5 artarak 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi oldu. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5’e yükseldi. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörüldü. Yaşlı nüfusunun hızla arttığı açıkça görüldüğü TÜİK verilerine rağmen Türkiye’de yaşayan insanların algısı Türkiye’nin genç bir ülke olduğu yönündedir.

Özgür Arun (2020) çalışmalarında, Türkiye’de ciddi bir “Peter Pan Sendromu” olduğundan bahsetmiştir. Peter Pan masalda, kimsenin yaşlanmadığı bir dünyada yaşamaktadır. Çocukları gerçek dünyadan alıp kendi dünyasına götürerek onlara büyümeyecekleri bir gelecek vadeder. Arun, Türkiye’de yaşayanların da Peter Pan gibi; var olamayan, kimsenin yaşlanmadığı bir ülkede yaşadıklarını sandıklarını ya da en azından öyle davrandıklarını ifade etmektedir. Peter Pan Sendromu yaşlılara davranışı ve nihayetinde sosyal ve kültürel yaşamın yanı sıra ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Yaş ayrımcılığının bir etkisi olarak yaşlı nüfus potansiyel bir tüketici olarak da görülmemektedir¹.

Yaş ayrımcılığı konusunda Türkiye'deki en kapsamlı ve detaylı çalışma olmasının yanında yatay düzlemde yapılan tek çalışma olan yine Özgür Arun'un da içinde bulunduğu "Türkiye'de Yaşlılık Tahayyülleri ve Pratikleri" (Antalya Yaşlılık Araştırması, 2019) çalışması yaş ayrımcılığı konusunda çok çarpıcı sonuçlara ulaşmıştır. Araştırma 2013, 2016 ve 2019 sonu başlayıp 2020'nin başında biten aynı soruların tekrarlandığı üç fazdan oluşmaktadır. Türkiye'de yaş ayrımcılığını anlamak için kritik bir yerde duran bu araştırmaya göre Türkiye'de yaşından dolayı ayrımcılığa uğrayanların oranı %4,3'tür. Fakat burada asıl dikkate alınması gereken nokta, 35-44 yaş grubunda yaş ayrımcılığına maruz kalanların oranı %1,6 iken, 65 yaş ve üstündeki kişilere baktığımızda oranın birden %6,5'e yükselmesidir. Türkiye'de bir mit olarak Türklerin, yaşlılarına çok değer verdiği ve yaşlıları el üstünde tuttuğu sık sık tekrarlanmaktadır. Oysa araştırmadaki oranlar bunun tersini göstermiştir. Başka bir açıdan bakıldığında "kurt kocayınca köpeğin maskarası olur", "yaş yetmiş, iş bitmiş" gibi deyim ve atasözleri ise açıklığa kavuşmuştur.

Araştırmada yaş ayrımcılığına uğrayanların biyolojik cinsiyetlerine bakıldığında kadınların erkeklere göre daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı görülmektedir. Aynı zamanda yaşlıların teknolojiye mesafeli oldukları, anlayamadıkları ve kullanamadıkları miti de bu araştırmayla çürütülmüştür. 65 yaş üstünün laptop ve bilgisayara sahip olma oranı düşük olsa da %58'inin akıllı telefon kullandığı tespit edilmiştir. Bu oranda cinsiyetler arası karşılaştırma yapıldığında teknolojik aletlere sahiplik konusunda da kadınların erkeklere oranla geride kaldıkları görülmektedir. Ayrıca genel kanının aksine yaşlı ebeveynler maddi olarak çocuklarına yardım etmeye devam etmektedir. Araştırmada çocuklardan ebeveyne giden maddi yardım miktarının, ebeveynden çocuğa giden maddi yardım miktarına kıyasla çok daha az olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla yaşlı bireylerin

toplumun dışında kaldığı düşünülen durumlar incelendiğinde kişinin kronolojik yaşından ziyade kalıp yargıların, toplumsal cinsiyetin, gelir düzeyinin etkin rol oynadığı açıktır.

Türkiye'de yoksulluk riski barındıran grupların çocuklardan sonra ikinci sırasında yaşlılar yer almaktadır. Antalya Yaşlılık Araştırmalarının verilerine göre yaşlıların %17'si yoksul konumdadır. Yaş ortalaması gittikçe artan Türkiye'de bu durumun eşitsiz yaşlanmaya sebep olacağı ön görülebilmektedir. "Türkiye zenginleşmeden yaşlandığı için, kuşaklar arası çatışmaların daha derinden yaşanması riski var" (Antalya Yaşlılık Araştırması, 2019, s. 24) Biyolojik indirgemeci bakış her ne kadar bütün yaşlıları aynı kalıba sokmaya çalışsa da yaşlılık her birey için benzersiz bir süreçtir. Bu açıdan yaş ayrımcılığı konusunda etkin bir çözüm için toplumsal kapsayıcı bir bakış açısı gerekli görülmektedir.

Araştırmadaki bir diğer önemli bulgu ise yaş ayrımcılığının gün geçtikçe artış göstermesidir. Araştırmanın 2013 yılında yapılan ilk fazında yaş ayrımcılığına uğrayan kişilerin oranı %4,5 iken, 2016'daki 2. fazında %7'ye, üçüncü fazında ise %10,3'e yükselmiştir ki üçüncü fazın tamamlanması Covid-19 Pandemisinin hemen öncesine denk gelmektedir. Covid-19 Pandemisi sırasında yaşlılara yönelik ayrımcı söylemler, geleneksel ve sosyal medyada yayınlanan haberler, görseller ve sosyal medya kullanıcılarının tepkileri göz önüne alınarak düşünüldüğünde yaş ayrımcılığının son bir, bir buçuk yılda daha da körüklendiğini tahmin etmek zor olmayacaktır.

Covid-19 Pandemisinde Yaş Ayrımcılığı ve Hak İhlalleri

Korona virüsünün dünyada hızla yayılmaya başlamasıyla Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19'u "pandemi" olarak açıklamıştır. Solunum yoluyla yayılan Covid-19 salgını hakkında ilk haberler dehşete neden olabilecek düzeydeydi. Daha önce

bilinmeyen ve dolayısıyla henüz spesifik bir tedavisi olmayan bu hastalık, sokakta bir anda düşüp ölen insan görüntüleri, nefessizlikten boğulan ve müdahale edilemeyen hastaların hikayeleri eşliğinde dünyaya servis edildi. “Maske takın”, “maske takmak işe yaramıyor”, “eldiven kullanın”, “eldiven kullanmak daha riskli”, “dezenfektan yetmez, 80 derece alkol olmalı” gibi karma karışık açıklamaların arasında sürekli ve değişmeyen bilgiler olarak, tekrar tekrar iki risk grubundan bahsedildi; kronik hastalığı olanlar ve yaşlılar.

İtalya’da “Salgına yakalanan kişilerin yaş aralığı, 39 ile 95 arasında değişmekle beraber ortalama yaş 78,5 olarak belirlenmiştir. Ölenlerin ise %95’inin 60 yaş üzerinde olduğu anlaşılmaktadır” (<https://www.epicentro.com> 25.03.2020). Fransa’da da koronavirüs bulaşmış kişiler arasında yoğun bakımda bulunanların yüzde 37’sinin, ölenlerin ise %79’unun 75 yaş ve üzeri olduğu doğrulanmıştır (<https://www.statista.com> 20.03.2020)” (akt. Özdemir, 2020, s. 49). Ölüm oranlarının büyük bir kısmını yaşlı bireylerin oluşturması hükümetleri bu konuda önlem almaya itmiştir. Alınan önlemler, medyada sürekli yaşlılardan bahsedilmesi, hükümet görevlilerinin açıklamaları zamanla öyle bir duruma gelmiştir ki söylemlerde; halk-yaşlı, toplum-yaşlı gibi karşıtlıklar oluşmaya başlamıştır. “Özellikle COVID-19 sürecinin ilk günlerinde yaşlı bireyler üzerinde kurulmaya çalışılan tahakküm ve bunun aracı olan söylemlerle yaşlı bireyler risk grubu altındakiler olarak değil, hastalığın yayılmasındaki etkenlerden birisi olarak resmedilmiştir” (Varışlı & Gültekin, 2020, s. 1233). Yaşlı birey, salgın sürecinde mağdur olan konumundayken bir anda salgının sebebi hâline getirilmiştir. Hem devletin hem de medyanın yaşlılar üzerine bu söylemleri toplumda yaş ayrımcılığının artmasına meşru bir zemin hazırlamıştır.

Türkiye Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın “Son bir ayda ölen vatandaşlarımızın yaş ortalaması

74,6’dır. Toplam ölümlerin yüzde 93’ü 65 yaş üstü vatandaşlarımızdır” (TRT Haber, 2020) gibi ölümleri sadece kronolojik yaşa indirgeyen açıklamaların yanında yaşlılarla ilgili daha sert açıklamalarda bulunan devlet yetkilileri de olmuştur. Teksas eyaleti vali yardımcısı Dan Patrick yaşlı Amerikalılardan, “çocuklarının ve torunlarının iyiliği için kendi başlarının çaresine bakarak kendilerini feda etmelerini ve böylece ekonomik vatanseverlik yapmalarını” ima etti (Altın, 2020, s. 53). Salgından dolayı hayatını kaybeden kişilerin bilgileri paylaşılırken yapılan yaş vurgusu, geriatri alanında çalışan profesyoneller tarafından yapılan uyarılarla kısıtlansa da geleneksel ve özellikle sosyal medyada bu konu tartışılmaya devam etmiştir. Örneğin oldukça prestijli bir dergide “Covid-19 Olan Genç Hastalara Öncelik Vermek Yanlış Mı?” isimli bir makale yayınlanmış, makalede iki ünlü bilim insanı karşıt görüşlerini belirtmişlerdir (2020, s. 53). Böylesi söylemler ve virüsün yayılmaya başlamasının hemen ardından gelen yaşlılara yönelik sokağa çıkma yasakları, hâli hazırda var olan negatif algının meşru bir zemine oturmasında kilit bir noktada yer almıştır.

Türkiye’de ilk Covid-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 11 Mart 2020 tarihinde açıklandı. Korona virüsün Türkiye’de de görülmeye başlamasından kısa bir süre sonra 22 Mart 2020 tarihinde, kronik rahatsızlığı olanların ve 65 yaş üstünün sokağa çıkması, yayınlanan ek bir genelge ile yasaklanmıştır (65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Ek Genelgesi, 2020). Basında ve sosyal medyada salgınla ilgili birçok rivayet dolaşırken ve bu nedenle toplumda panik, endişe, korku üst seviyedeyken çıkan bu yasak bütün bu duyguları doğrudan yaşlılara yönlendirmiştir. Yaşlıların salgından mağdur olması söz konusuysa mağdur suçlayıcılığa doğru hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Yaşlılar açısından bakacak olursak hâli hazırda haberlerde, her yerden bulaşabilen, nereden geldiği belli olmayan bir virüsün kronolojik

yaşınızdan dolayı sizi öldürebileceğini ve ölürken çok acı çekeceğinizi sürekli duymak çok da kolay olmasa gerek. Bu psikolojik yükün üstüne gelen sokağa çıkma yasağı ve bu yasağın duyurulma biçimleri bir anda bütün okları yaşlılara çevirmiştir.

Birçok belediye yaşlıların oturmaması için bankları toplatmış (ArtıGerçek, 2020), (Bağlar Belediyesi, 2020), (CNN Türk Haber, 2020), ücretsiz otobüs kartlarını iptal etmiştir (Cumhuriyet Haber, 2020). Bunun yanında bazı belediyeler “yaşlı ihbar hattı” kurarak sokakta görülen yaşlıların bildirilmesini istemişlerdir (EuroNews, 2020). Bu tarz uygulamalar ve suçlayıcı söylemler virüsün yayılma sebebinin yaşlılar olduğu yönünde yanlış bir algının oluşmasının önünü açmıştır. Dışarı çıkma yasağı uygulanırken ya da bankların kaldırılması, ücretsiz ulaşım kartı iptali, yaşlı ihbar hattı gibi kararlar süresiz ve sınırsız bir biçimde uygulamaya konulmuştur. Covid-19 pandemisi nedeniyle zaten belirsiz bir süreç geçiren yaşlılar, aynı zamanda yasakların belirsizliğini de üstlenmek durumunda kalmışlardır. Yasakların sınırsız, belirsiz ve denetimsiz olması, bu konudaki söylemler ve uygulamalar sonrası yaşlılara karşı hâli hazırda toplumda var olan ayrımcılığı körüklenmiş ve bu ayrımcılığın davranışa dönüştüğü durumlar ortaya çıkmaya çıkmaya başlamıştır. “Yaş ayrımcılığının tutum olmaktan çıkıp bireysel düzeydeki bir şiddete evrilmesi, yaşlı nefretini de görünür kıldı” (Arun, 2021, s. 38). Örneğin, çalışmak durumunda kalan yaşlı bireyler otobüse binememiş, otobüse binen yaşlılar otobüsten indirilmiş ve sonrasında ise kötü muamelelerle karşılaşmışlardır.

Asılsız ön yargılar eşliğinde evlerine sıkıştırılan yaşlıların, günlük hareket kabiliyetlerinin ve sosyal hayatlarının devamlılığı için en sık ziyaret ettikleri yerlerin başında parklar ve bahçeler gelmektedir. Antalya Yaşlılık Araştırmaları'nın yaptığı çalışmada (2019, s. 60) çarşı-pazar ve park-yeşil alanlar, tüm yaş gruplarından her iki cinsiyetin de ev-iş yeri

dışında en çok vakit geçirdiği alanlar olarak tespit edilmiş, yaşla birlikte bu ortak alanlarda bulunma oranının da arttığı belirtilmiştir. Hem sokağa çıkma kısıtlaması hem de bankların kaldırılmasıyla ortak alanlar, günlük hayatlarından bir anda çıkan yaşlı bireyler için obezite, kas ve eklem problemleri gibi sağlık sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Normal şartlarda yaşlılık döneminde aile üyeleri, akrabalar, komşular ve arkadaşlardan oluşan sosyal çevre ile sağlıklı bir iletişimin olması kişinin yaşam kalitesini arttırması ve toplumla bağını devam ettirmesi açısından son derece önemlidir (Soysal, 2020, s. 296). Yaşlıların dışarı çıkmasını, sosyalleşmesini, hareket etmesini engelleyen bu uygulamalar, açıkça hak ihlâli sınıfına girmektedir. “Bir kenti kullanmak, kamusal alanlarda otantik kimlikleriyle kendilerini ifade etmek insanların temel hakkıdır” (Arun, 2021, s. 36). Söz konusu uygulamalarla yaşlıların kenti kullanma haklarının önüne geçilmektedir.

Dışarı çıkmaları yasaklanan yaşlılar, temel haklarından biri olan sağlık hakkından yararlanamamış, hastaneye gitmek isteyen yaşlı bireyler ise tacize ve aşağılanmaya maruz kalmışlardır. Aynı zamanda her açıdan belirsiz bir biçimde, sonucu düşünülmezsizin ortaya atılmış bu yasaklar, psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalan yaşlıların adalete erişimini de engellemiş, devlet dairelerine giremeyen yaşlılar çözümsüz bırakılmıştır. Geleneksel medyanın yanında birçok sosyal medya kanalında da karşımıza çıkan yaşlılara yönelik bir diğer hak ihlâli ise yaşlıların çalışma haklarının gaspedilmesi olmuştur. Geçimini sağlamak için güvencesiz çalışmak zorunda olan birçok yaşlı, bu süreçte devlet yardımından faydalanamadığı gibi işine de gidememiştir. Son olarak dışarı çıkma yasakları, 65 yaş altındakilerin nikah kıyabilmesine rağmen 65 yaş üstü bireylerin nikah kıymak istediğinde geri çevrilmeleri ile kronolojik yaşlarından dolayı insanların medeni haklarının engellenmesine de yol açmıştır (2021).

Türkiye'deki insan hakları ve yaş ayrımcılığı çalışan sivil toplum örgütleri ise ayrımcı uygulamalar sırasında inisiyatif almakta yetersiz kalmış, Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği dışında hiçbir örgüt, inisiyatif ya da dernek konu hakkında bir açıklamada bulunmamıştır (Arun, 2021, s. 37). Hızla yaşlanmakta olan bir ülkede, travmatik sonuçlara neden olabilecek böylesi bir karar alınırken neredeyse hiç ses çıkmaması, yaşlanma üzerine yeterince düşünülmediğinin göstergesi sayılabilir. Yaşlılık ve yaşlanma çalışmalarının artması, farkındalık yaratılması, bu konudaki reflekslerin gelişebilmesi açısından önemli bir noktada durmaktadır. Özellikle de medyada söz konusu süreçte yinelenen ayrımcı dil sonrası yaşlı ayrımcılığı bu kadar meşru bir zemine oturtulmuşken yaşlılık ve yaşlı çalışmalarının artmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Dışarı çıkma yasağı süresince yaşlılar, toplumun birçok alanından dışlanmışlardır. Sosyal izolasyon bir yandan yalnızlığa neden olurken bir yandan da fiziksel aktivitelerini kısıtlayarak hem fizyolojik hem de psikolojik sağlıklarını tehlikeye atmıştır. Toplumla sağlıklı bağını devam ettirmek için gereken sosyal çevresinden kopmak durumunda kalan yaşlı bireylerin yaşam kaliteleri de hiç kuşkusuz aşağı doğru bir ivme kazanmıştır. Bunun yanında salgınla ilgili sürekli damgalamalara maruz kalmak ve en ufak bir ihmarkârlığında ölebileceği fikrinin medyada sürekli pompalanması da yaşlılar üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Bu süreçte yaşlılar muhtaç hâle getirilmişler; ilaç almak, bakkala gitmek, pazara gitmek gibi basit ihtiyaçları için bile başkalarına bağımlı olmaları gerekmiştir. Yukarıda bahsedilen bütün bu unsurlar toplum ve yaşlı arasına sınır çekilmesine neden olmuş, yaşlıların başkasına bağımlı, hastalığa yatkın, fiziksel ve zihinsel olarak yeterli olmadığına yönelik oluşan asılsız kalıp yargıların güçlenmesine sebebiyet vermiştir. Böylece yaşlılık alt

kültürünün sınırları da giderek daralmıştır.

İlk kez Rose (1962) tarafından ortaya atılan "yaşlılık alt kültürü", toplumda yaşlılara karşı oluşan kalıp yargılar/ön yargılar nedeniyle ve bunların getirdiği yaş ayrımcılığının da etkisiyle toplumun geri kalanından uzaklaşarak sadece kendi yaş gruplarıyla etkileşime geçtikleri savaşa dayanmaktadır. Yaşlı, kendinden küçük yaş gruplarının hayat dinamiklerini anlamayacağını düşünür ve kendini bu dünyadan uzak tutarken; gençler de yaşlıları kendi dünyalarının dışına iter. "Sosyal dışlanma ve yaş ayrımcılığının keskinleştiği ve varolan ön yargıların daha açık ortaya konulduğu salgın süreçleri gibi kriz ve hızlı değişim dönemlerinde ise bu alanların ayrılması daha da hızlanır" (Atilla Demir, 2020, s. 188).

Medyada, dışarı çıkma kısıtlaması ve diğer ayrımcı uygulamalar sırasında ve sonrasında yaşlılara ilişkin ayrımcı dil içeren çok sayıda habere yer verildi. Bu haberlerde yaş ayrımcılığı, belki de hiç olmadığı kadar açık bir biçimde dillendirdi². Böylece nefret söylemleri ve nefret suçları için de filizlenebilecekleri meşru bir alan oluşturulmuş oldu. Sosyal medyanın popülerlik yarışında, nefret söyleminin kullanıcıların etkileşimini arttırması da bu süreçte yaş ayrımcılığını derinleştirip yaşlılık alt kültürünün sınırlarını daraltan etkenlerden biri oldu. "Teknolojinin etkisiyle kısa sürede yayılan, toplumdaki yaşlı bireyleri rencide ederek itibarsızlaştıran çok sayıda video, görsel vb. paylaşımlar" (Soysal, 2020, s. 295) yapılmıştır.

Yaş Ayrımcılığının Sanal Dünyaya Yansımaları; Covid-19 Pandemisinde Yaşlı Linç

Web 2.0'ın İnternet'e erişimi kolaylaştırması sayesinde gelişen sosyal medya mecraları gün geçtikçe büyümüş ve günlük hayattaki etkisini arttırmıştır. Sosyal medya mecralarının kullanımının özellikle genç nüfus nezdinde

günlük hayatın her alanına ve anına yayılmış olmasıyla söz konusu mecralarda fiziksel hayattaki çevrenin dışında sanal bir çevre oluşmasına neden olmuştur. Bu *sanal-sosyal çevrenin* (Nisbet, 2021), her ne kadar günlük hayata benzerlikleri fazla olsa da kendine özgü dinamiklerinin de olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dinamiklerden bir tanesi olarak sosyal medya mecralarının kişiselleştirilmiş ana sayfa özelliğinden bahsedebiliriz.

İnternetin teknik araçlara ulaşım olanaklarına bağlı olarak herkesin kullanımına açılması, hipermetinsellik³ özelliği ve karşılıklı katılımlı bir biçimde ilerlemesi, sürekli akan bir enformasyon yığınının neden olmuştur. Kullanıcının bu enformasyon yığını içinde kaybolmaması için kişiselleştirilmiş ana sayfalar oluşturulmuştur. Böylece kullanıcı ana sayfasında, daha önce arama yaptığı, ilgi duyduğu, etkileşime geçtiği konularla ve kullanıcılarla diğer konular ve kullanıcılardan çokdahası karşılaşılabilecektir. Fakat enformasyon yığınının gün geçtikçe yoğunlaşmış böylece ana sayfalardaki kişiselleşme de gün geçtikçe artmış ve bu ana sayfalarda kullanıcının gördüğü alanın giderek daha da daralması ile sonuçlanmıştır.

Ana sayfalardaki kişiselleşmenin artması insanları gittikçe daha küçük fanuslara/yankı odalarına sokmaktadır. Bu yankı odalarının -doğrudan olmasa da- bir sonucu ise sanal linçe ortam hazırlamasıdır. Yankı odalarını ya da fanusu kişilerin yaşadığı mahalleler olarak düşünürsek, mahalleler küçüldükçe sahiplenmenin artması, dışarıdan gelenin yabancı olarak algılanması ihtimali olası ve fiziki hayatta da gözlemlenebilen bir durumdur. Sanal linçte de tıpkı fiziksel linçte olduğu gibi önce, topluluk tarafından iktidar atfedilen kişi/kişiler ya da kurumların açıklamalarıyla bir ortam yaratılır. Ardından bir provokatör tarafından desteklenir ve önü açılır daha sonra söz konusu küçük "mahallelerdeki" grupların da desteğiyle

büyüyerek devam eder. Sanal linçlerin, -sosyal medyanın kolayca anonimleşebilme özelliğinin de etkisiyle- özellikle Twitter'ın neredeyse kullanım şekline dönüşecek kadar normalleşmiş olması toplumu ve toplumun reflekslerini etkilemektedir (Nisbet, 2021).

Öncelikle konuyu daha net aktarabilmek açısından fiziki hayattaki linçin özelliklerinden bahsederek sanal linç ile küçük bir karşılaştırma yapılabilir. Bir şiddet olayının linç olarak kabul edilmesi için öncelikle bir provokatör tarafından ateşlenmesi gerekmektedir. Bu provokatör "vurun!" diye bağırarak bir kişi de olabilir veya bir devlet görevlisi ya da medya organları da... Aynı zamanda linçin oluşması için bir kalabalık gerekmektedir. Linç için bu kalabalık "güruh" olarak adlandırılabilir. Tanıl Bora'nın da dediği gibi (2018) güruh olmadan linç, linç olmadan güruh olmaz. Güruhu biraz açmak gerekirse, bir gruba ait olma güdüsüyle birleşmiş, kendinden olmayana dışlama, cezalandırma güdüsüyle hareket eden yarı-bilinçli ve hatta bilincini tamamen gruba devretmiş bir kalabalıktan bahsedilebilir. Linç durumunda ortada bir suçlu yoktur, çünkü ortada suç yoktur. Güruhun ceza kesmek istediği bir kişi ya da grup söz konusudur. Kişi ya da grup suçlu olsa bile linç durumunda adaletten söz edilemeyeceğinden kişinin ya da grubun suçlu olup olmadığını söyleyecek adil bir sistem kurulamaz. Dolayısıyla linç durumunda grubun dışında kalmak suçlu olmak için yeterli bir sebeptir ve sözde "suçlu"nun kendini savunmasına fırsat verilmez. Burada söz konusu olan "suç" alevi olmak, kadın olmak veya Covid-19 Pandemisi başlarında da görüldüğü gibi yaşlı olmak olabilir. Linçi gerçekleştiren güruhun önemli bir diğer özelliği ise anonim olmasıdır. Kişi, güruhun içine girdiği anda anonimleşir, orada kişinin adının, yaşantısının, geçmişinin önemi yoktur, böylece sorumluluğu da ortadan kalkmış olur.

Şimdi linç olayına sosyal medya çerçevesinde bakalım ve Covid-19'da yaşlılara yönelmiş

nefret söylemlerini hatırlayalım. İlden Diri ve Gökçe Özsü'nün "Covid-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporunda" (2020, s. 56), Covid-19 döneminde Türkiye'de nefret söylemine maruz kalan toplumsal grupların sayısının arttığı tespit edilmiştir. Araştırmaya göre nefret söylemine sürekli maruz kalan dezavantajlı gruplara Covid-19 salgını döneminde Asyalılar ve yaşlılar da eklenmiştir ve yaşlılara yönelik nefret söylemi türlerinin daha çok küfür, hakaret ve aşağılama olduğu belirlenmiştir.

Nefret söylemi tanımı gereği hoşgörüsüzlüğe dayanır. Nefret biçimlerini yayan, haklı gösteren, savunan ya da teşvik eden her türlü ifade biçimi de nefret söylemi tanımı içinde yer alır (Vardal, 2015, s. 135). Nefret söylemi, sosyal medyanın kendine has özellikleri içinde kendine türemek için elverişli bir alan bulmakta, sosyal medyanın hızlı yayılım hızı ölçüsünde dolaşımı da gittikçe artmaktadır. Sevilay Çelenk nefret söylemini, medyada üretilen ayrımcılıklar içerisinde sonuçları bakımından en zarar verici olanı şeklinde nitelmiştir; "çünkü nefret söylemi bugünü askıya alan ve geleceği öngörülebilir olmaktan uzaklaştıran, toplumun tek tek bütün bireylerine zarar verme yetisine sahip olan bir ayrımcılık üretimidir" (Çelenk, 2010, s. 215). Hrant Dink Vakfı'nın; daha çok ulusal, etnik ve dinî kimlik temelli nefret söylemine ilişkin yaptığı kapsamlı çalışmalar (2017) incelendiğinde geleneksel medyada nefret söylemi üretiminin sıklığının dehşet verici boyutlara ulaştığı görülebilir. Geleneksel medyanın nefret söylemini meşrulaştıran etkisi sosyal medya yorumlarında açıkça görülmektedir.

Nefret söyleminde bulunan sosyal medya kullanıcılarının gürülaşmasıyla da sanal linçin olduğu söylenebilir. "Neredeyse her linç olayında görülmüştür ki, söz konusu kitle bir biçimde iktidar sahiplerinin meşru zemini hazırlaması sonucu, linç eylemini

gerçekleştirmeye karar vermektedir" (Nisbet, 2021, s. 3). Benzer bir süreç Covid-19 Pandemisi başlarında yaşlılar için de işlemiştir. Devlet görevlileri ve medya yaşlıları suçlar açıklamalarda bulunmanın yanı sıra bankaları toplamak, otobüs kartlarını iptal etmek, ceza kesmek gibi uygulamalarla nefret söylemlerine meşru zemini hazırlamışlardır.

"Yaşlıları koruma" adı altında başlatılan uygulamalar ve nereye gideceği düşünülmeden yapılan uyarılar sonrası 65 yaş üstü, virüsü yaymakla suçlanan bir grup hâline dönüşmüş. Nefret söyleminde bulunan kullanıcılara bu amacından tamamen bağımsız sonuç için kendi yarattıkları düşmanla savaşan Don Kişot'lar hâline bürünmüşlerdir. Sanal linç tetikleyen ve suçlunun yaratılmasında etkili olan bir diğer faktör de yanlış bilginin sanal ortamda çok hızlı bir biçimde yayılmasıdır.

Yanlış bilginin bu kadar hızlı yayılmasının, enformasyon yığınlarının başka bir sonucu olduğu söylenebilir. "Yanlış bilginin yayılımı yeni bir olgu değildir ancak Dünya Sağlık Örgütü tarafından nitelendirildiği gibi 'İnfodemi' yani 'yanlış bilgi salgını', yaşanan pandemisürecindedahadaönemkazanmıştır" (Uyan Semerci, Erdoğan, Türkarlan, & Kuzlukluoğlu, 2020, s. 3). Kriz anlarında yanlış bilginin yayılımı hızlanır. Özellikle Covid-19 gibi uzmanların dahi salgın başlangıcında net bir bilgi veremediği durumlarda, doğru bilgiye nereden ulaşacağını bilmeyen ve enformasyon yığınlarının içinde çok fazla yanlış bilgiye maruz kalan kullanıcı, yanlış bilgiyi hızlı bir biçimde kabul edip yaymaya meyillidir. Çünkü genelde yanlış bilgi daha ilgi çekicidir, daha sansasyoneldir ve bu nedenle yorum yapması daha kolaydır (2020, s. 4) böylece kolayca nefret içerikli yorumlarla tekrar paylaşımına sokulabilir.

Sanal-sosyal çevrede, popülerleşme isteği de işin içine dâhil olur. Nasıl günlük hayatta gerçekleşen linçte örneğin, linç katılan

esnaf, linçe katılan diğer mahalleliler tarafından görülmek istiyor ve bu onu mahallede "popülerleştiriyorsa" aynı şekilde; sanal düzlemde de kullanıcı bu konuda nefret söyleminde bulunarak kendini göstermek istemekte, konudan geri kalmaktan kaçınmaktadır. Covid-19 pandemisinde dışarı çıkma kısıtlamalarının ilan edildiği sırada da benzer bir süreç yaşanmıştır. Yaşlılar dışarı çıkmasını diye devlet yetkileri tarafından hayata geçirilen uygulamalar, uyarılar yapılırken kullanılan dil, yaşlıların kontrol edilmesi gereken bir grup olduğu görüşünü meşru bir zemine oturtmuştur. Söz konusu dönemde en çok konuşulan konu bu olmuş, söylem popülerleşmiştir. Birçok kullanıcı bu gündemin dışında kalmak istememiş ve sayfalarında sokakta gördükleri yaşlı bireyleri aşağıladıkları, dalga geçtikleri, davranış biçimlerinin psikolojik, fiziksel şiddete vardığı videolar ve görseller yüklemeye başlamıştır.

Teknolojinin etkisiyle kısa sürede yayılan, toplumdaki yaşlı bireyleri rencide ederek itibarsızlaştıran çok sayıda video, görsel vb. paylaşımlar yapılmıştır (Soysal, 2020, s. 295). Paylaşılan videolar arasında psikolojik ve fiziksel şiddet içeren paylaşımların olduğu da göze çarpmaktadır. Bu paylaşımların en bariz olanlarına, sokağa çıkan 65 yaş üstü bir bireyi tutup "virüs yakaladım" diyerek, zorla maske taktıran ve kafasından aşağıya kolonya döken gençler (NTV Haber, 2020), sokakta oturan yaşlıların üstüne balkondan su fırlatan insanlar (YeniÇağ Gazetesi, 2020), hastaneden çıkıp otobüse binemeyince yürümek zorunda kalan 79 yaşındaki bireyi polis olarak kandıran gencin, aşağılayarak konuştuğu video (Gazete Duvar, 2020) örnek verilebilir. Söz konusu videolarda yaşlılara zarar veren kişiler, sosyal medyada, onları destekleyen yorumların yanında çok sayıda olumsuz tepki de almıştır. Fakat öncesinde, yasaklar sonrası sokağa çıkan yaşlılara yönelik nefret söylemi içeren binlerce sosyal medya yorumu olduğu da unutulmamalıdır. Söz konusu süreçte, birçok kullanıcının 65

yaş üstü bireyler için sosyal medyada nefret söyleminde bulunduğu gözlemlenmiştir. Sosyal medyada 65 yaş üstüne yönelik binlerce nefret içerikli yorumun bulunması, iktidar kabul edilen kişilerin söylem ve uygulamalarıyla birleştiğinde az önce bahsedilen videolardaki olayların yaşanması da kaçınılmaz bir hâl almaktadır. Şiddet davranışında bulunan kişi, arkasında bir güç hissederek ve yaptığını meşru görmesi kolaylaşır. Öyle ki, söz konusu kullanıcı şiddet davranışını videoya çekip kendi sayfasında paylaşarak bu davranışla övünmektedir.

Şiddet davranışının sanal linç sonuçlarından biri olduğu söylenebilir. Tabii ki yaşlıların böylesi davranışlara maruz kalmalarının tek nedeni sanal linç değildir fakat toplumsal olarak kabul görmeyen ciddi bir tetikleyici olduğu unutulmamalıdır. Nefret söylemi içeren yorumlar incelendiğinde; yaşlıların eğitilmez olduğunu iddia eden, kendilerini düşünmediklerini ama aslında herkesi risk altına soktuklarını söyleyen, evde yaşlı bir bireyin iplerle bağlanmış fotoğrafını atan, yaşlı avına çıktığını söyleyen birçok tweetle karşılaşmaktadır. Özellikle Nevşehir Belediyesi'nin Yaşlı İhbar Hattı kurduğunu açıkladığı Tweet sonrası çok fazla kullanıcı yaşlı avına çıktığını söyleyen paylaşımlarda bulunmuştur. Nefret söylemi içeren paylaşımların tarihinin, yaşlılara yönelik dışarı çıkma yasağının açıklanmasının hemen ertesi olması da dikkat çekicidir.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Türkiye "yaşlı ülkeler" sınıfına girmesine ve gün geçtikçe de yaşlı nüfusunda artış gözlenmesine karşın yaş ayrımcılığına yönelik farkındalık geliştirmiş bir ülke değildir. Covid-19 pandemisi dönemi farkındalığın olmadığına dair çarpıcı bir gösterge niteliğindedir. Söz konusu dönemde yaşlılara yönelik birçok ayrımcı uygulamanın hayata geçmesine ve birçok hak ihlali gerçekleşmesine karşın, bu konuda

çalışan sivil toplum kuruluşları da dâhil olmak üzere, Senex: Yaşlı Çalışmaları Derneği'nin açıklaması hariç, durum hakkında kimseden, hiçbir tepki gelmemesi endişe verici olmasının yanında aynı zamanda ironiktir de. Yaşlılara çok değer verildiği, yaşlıların el üstünde tutulduğu sıklıkla yinelenen Türkiye'de, bu söylemin eyleme dökülmediği, söylemlerin bir mitten ibaret olduğu, özellikle Covid-19 salgını süresince, rahatça gözlenebilmiştir. Ayrımcı uygulamalar ve hak ihlallerine karşı bir tepki olmadığı gibi sosyal medya yorumları incelendiğinde bu uygulamaların desteklendiği görülmektedir.

Bu çalışmada, dışarı çıkma yasaklarıyla birlikte engellenen temel haklardan sonra Twitter kullanıcılarının tepkileri ele alınmış ve bu süreçte; anaç, kibirli ve yardımsever ayrımcıların hangilerinin öne çıktığı araştırılmıştır. Böylece Türkiye'de yaş ayrımcılığının hangi boyutlarda olduğuna bir örnek sunularak farkındalık yaratılması için katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Hayata geçirilen ayrımcı uygulamaların ve söylemlerin nefret söylemlerini nasıl tetiklediği ve sanal linçe dönüşen süreç ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunun için Twitter'da yaşlılara yönelik dışarı çıkma yasağı sonrası yaşlılar hakkında öne çıkan ve hak ihlallerini doğrudan yansıtan üç farklı hashtag(#) seçilmiştir. Bunlar; #65yasustusokagacikmayasagi, #65yasevdekal, #yaşlıihbarhattı hashtagleridir. Yaşlılarla ilgili diğer hashtagler de incelenmiş, doğrudan hem yaşlı hakları ihlali hem de Covid-19 dönemiyle alakalı olduğu ve genel anlamda en popüler hashtagler olduğu için bu üç hashtag tercih edilmiştir.

Seçilen bu üç hashtag ile atılan toplamda 129 tweetin hepsi öncelikle tek tek incelenerek yaşlılarla ve Covid-19'da gerçekleşen ayrımcı uygulamalar ve hak ihlalleriyle ilgili olmayan tweetler kapsam dışı bırakılmıştır. Daha sonra tweetler arasında tematik içerik sınıflandırması yöntemiyle tweetlerin hak ihlali destekleyip desteklemediğine

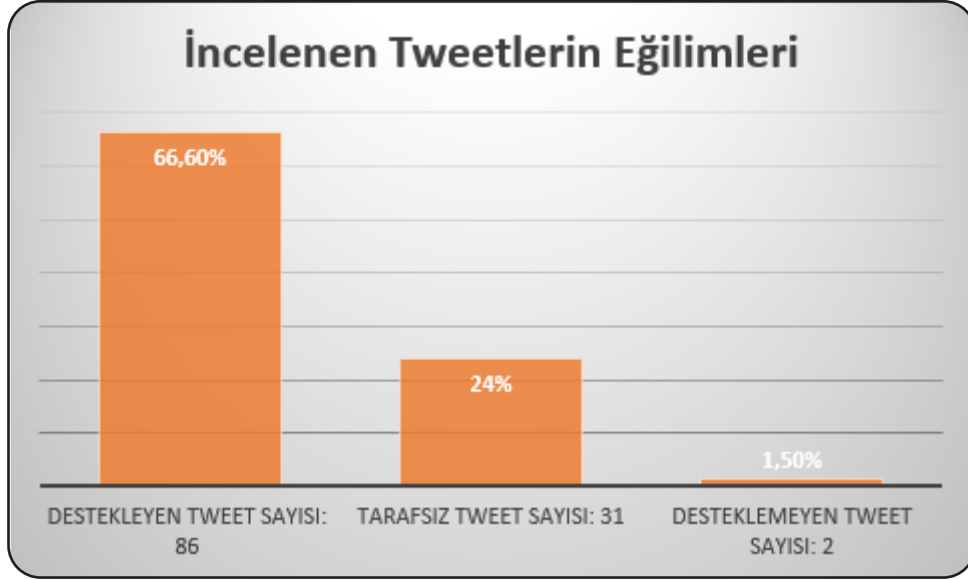
bakılmıştır. Elde kalan tweetler üzerinden yine tematik içerik sınıflandırması yapılarak, söylemin hedefi, dayanağı ve tutumu incelenmiş ve böylece incelenen tweette ayrımcı bir dil kullanılıp kullanılmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son olarak, önceki kısımlarda bahsedilen Özgün Arun'un yaş ayrımcıların ayrımı üzerinden ayrımcı tweetler incelenmiş ve hangi yaş ayrımcılarının tetiklenerek bu süreçte öne çıktığının anlaşılması hedeflemiştir. Tweetlere erişmek için Twitter'da geriye dönük arama yapılmıştır. Bu nedenle araştırmayı okurken zamanla silinen birçok tweet ve kapatılan kullanıcı hesapları olduğu unutulmamalıdır. Araştırma tweetlere atılan yorumları kapsamamaktadır.

Covid-19 Pandemisi Döneminde Atılan Ayrımcı Tweetlerin İncelenmesi

Bu bölümde yaşlılara yönelik ayrımcı uygulamalar ve dışarı çıkma yasağı sonrasında, Twitter'da öne çıkan hashtagler üzerinden tweetlerdeki ayrımcı söylemlerin/ nefret içeriklerinin analizleri sunulmaktadır. Çalışmada bahsi geçen tweetler tematik içerik sınıflandırması yöntemine ayrıştırılmış ve farklı başlıklar altında incelenmiştir. Öncelikle tweetin Covid-19 salgını ve yaşlı bireylerle ilgili olup olmadığına bakılmıştır. Daha sonra elde kalan tweetler, söz konusu hak ihlali destekleyen, desteklemeyen ya da tarafsız olarak üçe ayrılmıştır. Aynı zamanda bu tweetlerde ayrımcı söylem olup olmadığına bakılmış ve ayrımcı söylem içeren tweetler, anaç, kibirli ve yardımsever ayrımcı olarak üçe ayrılmıştır. Bu bağlamda #65yasustusokagacikmayasagi hashtagiyle 96, #65yasevdekal hastagiyle 25, #yaşlıihbarhattı hashtagiyle 8, toplamda 129 tweet incelenmiştir. 28 Ekim-1 Aralık 2021 tarihleri arasında Twitter'da geriye dönük arama yapılmış ve Twitter'da söz konusu hashtaglerle daha önce atılmış ve bu süreçte silinmemiş hashtaglerin hepsi tek tek ele alınmıştır.

129 tweet içinde hem Covid-19 salgını hem de yaşlı bireylerle ilgili olan 121 tweet atılmış, bunlardan 86'sı söz konusu hak ihlâlini desteklerken 31'i tarafsız kalmış ve sadece 2'sinde hak ihlâlini desteklemeyen bir söyleme

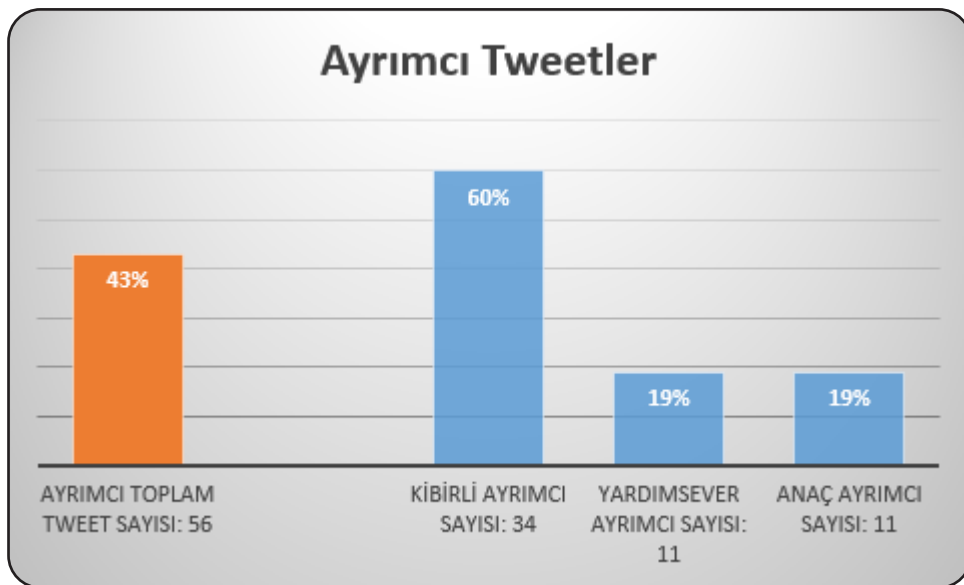
rastlanmıştır. 56 tweet yaşlılara karşı ayrımcı söylem içermektedir. Ayrımcı söylemlerin 34'ü kibirli ayrımcı, 11'i yardımsever ve kalan 11'i anaç ayrımcı olarak tespit edilmiştir.

Grafik1. Yaşlılara yönelik hak ihlalleri ve ayrımcı uygulamalara karşı atılan tweetlerin görüşlere göre dağılımı

Tweetler incelendiğinde görülmektedir ki yaşlılara yönelik sokağa çıkma yasağını destekleyenlerin oranı desteklemeyenlere göre çarpıcı bir biçimde yüksektir. Tweetlerin büyük bir çoğunluğunun 21 ve 22 Mart

2020 tarihlerinde atıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Twitter kullanıcılarının yasağa ilk tepkisinin destekleyici olduğu söylenebilir.

Grafik2. İncelenen tweetlerdeki toplam ayrımcı tweetlerin oranı ve kendi içinde dağılımı

İncelenen toplam tweetlerin %43 gibi hiç de azımsanmayacak bir kısmının yaşlılara yönelik ayrımcı söylem içermesi araştırmanın bir diğer çarpıcı sonuçlarından biri olmuştur. Refleks olarak verilen bu tepkiler toplumun yaşlı ayrımcılığına ne kadar yatkın olduğunu göstermektedir.

#65yasustusokagacıkmayasagi hashtagiyle toplamda 96 tweet atılmıştır. Bu 96 tweetten 5 tanesi tamamen konuyla ilgisiz tweetlerdir.

65 tweet yasağı desteklemektedir. 24 tweette kullanıcıların yasağı destekleyip desteklemedikleri belli değildir. Bu tweetler tarafsız olarak değerlendirilmiştir. Tarafsız içeriklerde; sadece bilgi vermek için atılan tweetler, konuyla ilgili reklamlar, komik içerikler ve durumla ilgili tespitler yer almaktadır. Söz konusu hashtag içinde yasağı desteklemeyen sadece iki tweet tespit edilmiştir.

Şekil 1. Bu bir koruma, değil, Erişim Tarihi: 16.11.2021.

Yasağı desteklemeyen bu tweetin atıldığı tarih göz önünde bulundurulmalıdır. Destekleyen tweetlerin büyük bir çoğunluğu yasaklardan hemen sonra ya da yasağın ilan edildiği gün atılırken desteklemeyen iki tweetten biri olan bu tweet yasaklar bittikten sonra atılmıştır.

#65yasustusokagacıkmayasagi hashtagiyle atılan tweetler içinde yaşlılara yönelik ayrımcı söylem içeren 38 tweet tespit edilmiştir. Bunlardan 18'i kibirli ayrımcı sınıfa girmektedir, 11 tanesi anaç ayrımcı, kalan 9 tweet ise yardımsever ayrımcı olarak tespit edilmiştir.

#65yaşevdekal hashtagi kullanılarak toplamda 25 tweet incelenmiş, bu tweetlerin 18'i yasakları ve ayrımcı uygulamaları desteklemiş, 4 tweet tarafsız olarak tespit edilmiştir. Kalan 3 tweet konudan bağımsız tweetlerdir. Uygulamaları desteklemeyen

herhangi bir tweete rastlanmamıştır. Yasakları ve ayrımcı uygulamaları destekleyen tweetlerin 15 tanesinde ayrımcı söylem tespit edilmiştir. Bunların 13 tanesi kibirli ayrımcı kalan iki tanesi yardımsever ayrımcı tweetlerden oluşmuştur.

#yaşliihbarhattı hashtagiyle ise 2'si konuyla alâkasız tweet olmak üzere toplam 8 tweet atılmış, bu tweetlerden 3'ünün yasakları ve diğer ayrımcı uygulamaları desteklerken 3'ünün tarafsız olduğu tespit edilmiştir. Destekleyen 3 tweet de ayrımcı söylem içermiş ve üç ayrımcı söylem de kibirli ayrımcı söylem sınıfına girmiştir.

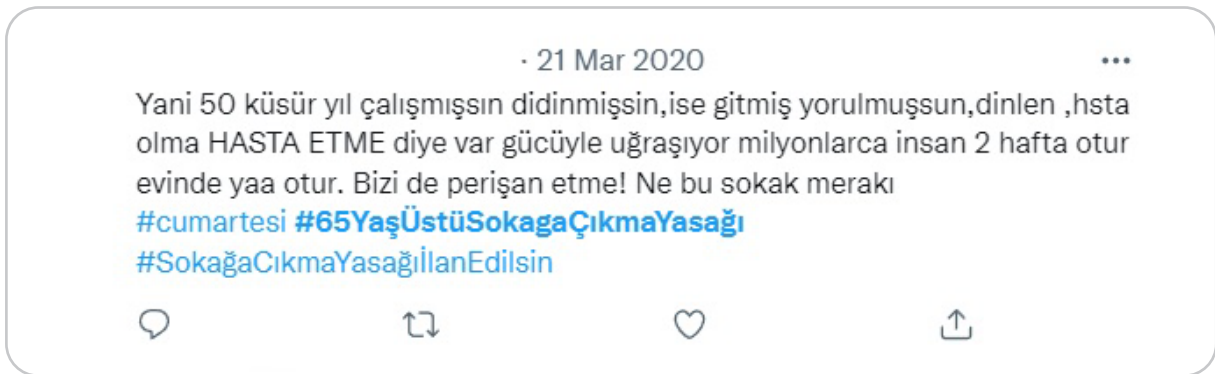
İncelenen ayrımcı tweetlerin toplamı içinde oranı en yüksek olan ayrımcı türü kibirli ayrımcılardır. Kibirli ayrımcıların, incelenen hashtaglerde ilk sırada yer aldığı göz önünde bulundurulurken bu tür ayrımcıların şiddete

mevilli olduğu unutulmamalıdır.

1. Kibirli Ayrımcı Tweetler

Kibirli ayrımcı sınıfta incelenen tweetlerde özellikle, yaşlıların tehlike altındaki insanlardan tehlikeli insanlara dönüşümü dikkat çekicidir. Tweetlerde, yaşlı insanların hasta olmaları ikinci plana atılırken birine hastalık bulaştırma ihtimallerinin daha olası olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle tweetlerde yaşlılara yönelik verilen tepkiler öfkeye yakın bir duygudur. Bahsi geçen

tweetlerde yaşlıların devlet tarafından söylenen şeyi anlamadığı, anlatmak için herkesin elinden geleni yaptığı ama yaşlıların buna kulak asmadığı teması hâkimdir. Bu şekilde, Covid-19 Pandemisi süresince, kitle tarafından iktidar olarak addedilen kişi ve kurumlarca yapılan yaş vurgusu, hak ihlalleri, ayrımcı uygulamalar ve sonrasında geleneksel medyanın da katkılarıyla yaratılmış yaşlı-halk, polis-halk karşıtlığının sosyal medya içinde insanlara yansımaları, kibirli ayrımcılar bazında görmekteyiz.

Şekil 2. Ne bu sokak merakı, <https://twitter.com/Aliyoni/status/1241407654477664257>, Erişim tarihi: 19.11.2021.

Kibirli ayrımcı olarak tespit edilen tweetlerde yaşlıya karşı aşağılayıcı tutum özellikle göze çarpmaktadır. Kibirli ayrımcı tweetlerin büyük

bir kısmında tespit edilen bir diğer özellik ise yaşlıların insanları hasta edeceğine olan inançtır.

Şekil 3. Zaten empatisiz topraklar, <https://twitter.com/selengunal/status/1241406826161242114>, Erişim tarihi: 19.11.2021.

Diğer ayrımcı türlerinde de olduğu gibi kibirli ayrımcıların attığı tweetlerde de yaşlıları homojen bir topluluk olarak görme eğilimi çok yüksektir.

Şekil 4. Basacaksın cezayı, <https://twitter.com/Filozotrck/status/1241406366692114436>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Geleneksel medyada yayınlanan haberler çok fazla Twitter kullanıcılarını etkilemiş, birçok ayrımcı tweet haberlerle birlikte paylaşılmıştır. Yukarıdaki tweette de göze çarptığı gibi

birçok ayrımcı tweette dışarı çıkma yasağı sonrası getirilen para cezasını öne sürerek yaşlıları korkutmayı amaçlamıştır.

Şekil 5. Bu amcaya neden bu kadar baskı yapıyorsunuz, https://twitter.com/search?q=bu%20amcaya%20niye%20bu%20kadar%20bask%C4%B1%20yap%C4%B1yorsunuz&src=typed_query, Erişim tarihi: 30.11.2020.

Yukarıdaki tweette de görüldüğü gibi kibirli ayrımcı tweetlerin en belirgin özelliklerinden biri yaşlıları aşağılayan tavır olmuştur. İktidar addedilen kişi/kurum ve geleneksel medya tarafından kriminalize edilen yaşlılara karşı tutum giderek sertleşmiş, yaşlıları küçük düşüren/aşağılayan bu tür gönderiler

yüzlerce yorum, beğeni almış ve birçok kez ReTweet (yeniden paylaşım) edilmiştir. Yaşlıları zapt edilmesi gereken insanlar olarak konumlandırılan kibirli ayrımcıların nefret söylemlerinin -özellikle de kriz zamanlarında- nefret suçuna rahatlıkla dönüşebileceği unutulmamalıdır.

Şekil 6. Yaşlı avındayız şimdi onlar düşünsün, <https://twitter.com/EnsarHann/status/1241753618036011011>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Bu tweet hashtagi dolayısıyla araştırma kapsamına girmese de nefret söyleminin nefret suçuna nasıl dönüşebileceğine çarpıcı bir örnek olması açısından makaleye eklenmiştir. Halk/yaşlı karşıtlığı içinde kriminalize edilen yaşlılara yönelik nefret söyleminin meşru bir zemin bulmasından sonra, nefret söyleminin dozu arttıkça gelen

beğeni ve etkileşimin de etkisiyle, Twitter kullanıcılarının nefret davranışı içerikli paylaşımları artış göstermiştir. Belinde silahla fotoğraf paylaşarak yaşlıları aradığını söyleyen bu kullanıcı kibirli ayrımcıların davranışlarının nereye varabileceğini gösteren çarpıcı bir örnek oluşturur.

Şekil 7. Vatandaş amcalara su fırlatıyor, <https://twitter.com/MehmetD272727/status/1241702419857313792>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Vatandaş ve yaşlı karşıtlığını öne çıkaran bu tweette, yaşlılara yönelik yapılan nefret suçunun nasıl meşru bir zemine oturtulduğu

gözlemlenebilmektedir. Bu şekilde, yaşlılar özellikle de Covid-19 pandemisi başlarında haksızlaştırılmış ve yalnızlaştırılmıştır.

Şekil 8. Bu nesil dini bilen ama cahil bir kesimdir, <https://twitter.com/unInvitedman/status/1241398958896922624>, Erişim Tarihi 19.11.2021.

Kibirli ayrımcıların attığı tweetlerde yaşlıların fikirleri dışında bütünüyle yaşlıların kendisini dışlayan ifadelerle sıkça yer verildiği göze çarpmaktadır. Yorumlarda yaşlıların işe yaramadığı vurgusu vardır. Kendisini yaşlı bireylerden üstün olduğunu düşünen kibirli ayrımcı, yaşlılar onun istediğini yapmadığında kolayca şiddete yönelebilmektedir. Bu yönüyle belki de fark edilmesi en kolay olan ayrımcı türü olduğu söylenebilir.

2. Anaç Ayrımcı Tweetler

Anaç ayrımcıların basitleştirilmiş dil kullanmaları tweetlerde öne çıkan özelliklerden olmuştur. Söz konusu tweetlerde yaşlıların söylenileni kendi başlarına anlamayacağı ve sanki bir çocuğa izah eder gibi bir başkasının ona durumu anlatması gerektiği imasına sıkça rastlanmıştır.

Şekil 9. Tatlı bir dille anlatalım, <https://twitter.com/UArpasatan/status/1241852002835009536>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Kibirli ayrımcılarda da yer yer görülmekle birlikte özellikle anaç ve yardımsever ayrımcıların kullandığı dilde “yaşlı amca,

teyze, nine, dede” gibi aradaki hiyerarşiyi kaldıran akrabalığa ilişkin terimler kullanıldığı görülmüştür.

Şekil 10. Hepsini bu pamuk dedeme götürüm var, <https://twitter.com/kolombiyana/status/1242343205712134145>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Kullanılan bu akrabalık terimleri yaşlıların toplumdaki konumlarını sarsmaktadır. Söz konusu terimlerin kullanılması üstten bir dil içerirken yaşlıyı toplumdaki herhangi bir bireyden ayırıp sahip çıkılması gereken, aciz bir konuma yerleştirmektedir.

3. Yardımsever Ayrımcı Tweetler

Yardımsever ayrımcıların attığı tweetler incelendiğinde, yaşlıların iyiliği için olduğunu savunarak hak ihlâli içeren uygulamaların başlatılması gerektiğini söyleyen çok fazla kullanıcıya rastlanmıştır.

Şekil 11. 65 yaş üzeri uygulaması durdurulsun, https://twitter.com/adem_canak/status/1241325844599103488, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Şekil 12. Risk grubundaki yaşlıların dolaşımını azaltmak için ulaşım kartları kaldırılmalı, <https://twitter.com/MandraFilozof00/status/1241104218657882115>, Erişim Tarihi: 19.11.2021.

Yukarıdaki örneklerde de açıkça görüldüğü gibi yardımsever ayrımcılar yaşlıların kendi hayatlarının sorumluluğunu alabileceklerini düşünmemektedirler. Bu nedenle onlar adına birileri karar vermeli ve onları güvende tutmalıdır. Yardımsever ve anaç ayrımcıların bir diğer ortak özelliği de “yaşlı” demekten kaçınmalarıdır. Nasıl “kadın” demekten kaçınmak cinsiyetçilikse bu durum da yaş ayrımcılığı sınıfına girer. Yaşlı demekten kaçınmak, yaşlı olmanın kötü bir süreç olduğu algısı yaratmaktadır.

Sonuç

Covid-19 pandemisi, yasaklar, açıklamalar, sosyal medyada yaşlılara yönelik linç hareketi, gerçekleşen ayrımcı, etiketleyici, aşağılayıcı davranışlar ve yaşanan fiziksel ve psikolojik şiddet sonrası bütün bunların 65 yaş üstü için kalıcı olumsuz sonuçları olmuştur. “Bu olaylardan sonra yaşlılarda da içselleştirilmiş bir ayrımcılık ortaya çıktı. Pandemi döneminde gördük ‘ben yaşlıyım benim çıkmam lazım’, ‘hiçbir yere gitmemem lazım’ gibi söylemler arttı, çok büyük bir korku oluştu” (Nisbet, 2021, s. 154).

Yaşlıya karşı ayrımcılık ortaya yeni çıkan bir kavram değildir. Fakat Covid-19 pandemisi döneminde yaş ayrımcılığı, özellikle de sosyal medya platformlarında fazlasıyla

açığa vurulmuş oldu. “Sanal linç, toplumsal olarak birçok davranışın, sorunun yansıması olduğu gibi, toplumsal yaşamı değiştiren bir kültür olarak hayatın her yerine işlemiş durumda. Bu etkileşimin iki yönlü olduğu unutulmamalı ve bu açıdan sanal linçlerin de önemi yadsınmamalıdır” (Nisbet, 2021, s. 160). Özellikle Covid-19 pandemisi gibi kriz dönemlerinde ayrımcı söylemin davranışa dönüşebilmesi çok olasıdır. Nefret söylemlerinin sanal linçe dönüşerek büyümesi ve daha da görünür kılınması nefret suçunun gerçekleşmesine uygun zemini hazırlaması açısından önemli olduğu kadar tehlikelidir.

Covid-19 pandemisi sırasında uygulanan 65 yaş üstü sokağa çıkma yasakları, para cezası uygulaması, yaşlıların kenti kullanmasının engellenmesi, toplu taşıma yasakları gibi uygulamalar sonrası kamu-yaşlı karşıtlığı oluşturulmuştur. “Böylesi bir kamu, söylemin yaygınlaşarak dolaşıma sokulmasında aracı olmasının yanında yaşlıların yasaklara karşı itirazlarının baskılanmasında, hak arama süreçlerinde marjinalleştirilmelerinde, yalnızlaştırılmalarında bir hayli etkili oldu” (Arun, 2021, s. 67). Twitter kullanıcılarının yorumları incelendiğinde bu sürecin gerçekten de yaşlı nüfusun hak arayışlarını insanların gözünde marjinalleştirdiği görülmektedir. Hâli hazırda var olan kalıp yargılar içinde kendi kararlarını vermekte

yetkin görülmeyen yaşlılar, bu süreçle birlikte “zapt edilmesi” gereken kişilere dönüştürülmüşlerdir. Covid-19 Pandemisi döneminde özellikle sosyal medya yorumları yaşlıların ne kadar yalnızlaştırılmış olduğunu ortaya çıkarmış, var olan yaş ayrımcılığını çok daha görünür hâle getirmiştir. Yapılan açıklamalar ve hayata geçirilen uygulamalarla birlikte yaşlıların bu yalnızlaştırılması hâline “tehlikeli insanlar” olarak etiketlenmeleri eklenmiş ve haksızlaştırılmaları da meşru bir zemine oturmuştur.

İncelenen tweetlerde bütün ayrımcı tiplerinin farklı şekillerde de olsa yaşlıları genç insanlardan daha aşağı bir konumda gördüğü tespit edilmiştir. Aynı zamanda yine bütün ayrımcıların yaşlı bireylerin hepsini homojen bir bütün olarak gördüğü çıkarımı rahatça yapılabilmektedir. Ayrımcıların hepsi bir şekilde yaşlılara ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini söylemiş ve yaşlıların kendi hayatlarının sorumluluğunu almakta yeterli görmemişlerdir. Kibirli ayrımcıların bir kısmı hariç diğer ayrımcılarda yaşlı demekten kaçınmanın, akrabalık terimleriyle hitap etmenin oldukça yaygın olduğu görülmüştür. Araştırmada, kibirli ayrımcıların diğer ayrımcı tiplerine göre gözle görülür bir biçimde fazla olduğu tespit edilmiştir. Kibirli ayrımcı tweetlerin fazlalığı söz konusu dönemde yaşlıların kriminalize edilmesiyle bağlantılı olarak algılanabilir ve buradan kitlenin yönlendirilmeye ne kadar açık olduğu tespiti yapılabilir. Kibirli ayrımcılar şiddete meyilli ayrımcılardır ve Twitter’deki örneklerde de görülmüştür ki bu dönemde yaşlılara karşı birçok şiddet davranışı kayda alınmıştır.

Sanal linçin bu anlamda sonuçlarına bakıldığında, insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik ihtiyacının sarsıldığını gözlemliyoruz. Belinde silahla fotoğrafını çeken kullanıcının yaşlı avına çıktığını söylediği paylaşım buna çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan sanal linçe maruz kalan kişinin ya da grubun konuyu

içselleştirmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum yaşlılar için bu konu özelinde dışarı çıkmaması gerektiğine, her an ölebileceği korkusu yaşamasına neden olmuştur. Aynı zamanda hakkını aramak isteyen kişiler için bu kadar fazla olumsuz yorum gelmesi suskunluk sarmalına da neden olabilmektedir.

Bu sorun, daha önceki başlıklarda da bahsedildiği gibi sadece yaş ayrımcılığı sorunu değildir. Dezavantajlı gruplar böylesi kriz dönemlerinde her zaman olduğu gibi saldırıya daha açık konumda kalmaktadırlar. Üstelik çoğu örnekte farklı dezavantajlar girift bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle en azından sosyal medyada linç konusu özelinde ortak bir çözüm bulunmalıdır. Sanal linçin her geçen gün artmasındaki sebeplerden bir tanesi bu konuda Türkiye’de hukuksal bir düzenleme bulunmamasıdır. Hukuksal düzenlemenin olduğu ülkelerde ise nefret söylemi davalarında net bir karar verilememektedir, çünkü nefret söyleminin net bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle ifade özgürlüğü ve nefret söyleminin sınırlarının belirginleşmesi ve sonucunda da hukuksal düzenlemelerin yapılabilmesi için nefret söyleminin uluslararası düzlemde kabul edilen net bir tanımın yapılması çok önemlidir. İnternet kullanımının günlük hayatın her alanına ve anına yayıldığı günümüzde sosyal medya kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi çok önemlidir. Sanal linçin normalleşmesinin önüne geçilmeli, sosyal medyadaki paylaşımların her türlü yoruma açık olduğu, eğer bir konu sosyal medyada paylaşılıyorsa hakaret edilebileceği, nefret söyleminde bulunulabileceği algısı değiştirilmelidir.

Notlar

1. Kalkınma planlarında yaşlılara yeterince yer verilmemesi nüfusu hızla yaşlanmakta olan bir ülke için gelecek planlarında bir eksiklik olduğu şeklinde yorumlanabilir (11. Kalkınma Planı, 2019).

2. Ayrımcı söylem içeren yazılı basındaki haberlerin derinlemesine incelendiği çalışma için bkz: <https://api.senex.org.tr/upload/Publication/07d7fae9825f48e1b-85712b9c1d3d432.pdf> (Arun, Covid-19 Gündeminde Yaşlılara Yönelik Hak İhlalleri ve Ayrımcı Uygulamalar, 2021)

3. Haberler arasında verilen linkler, metinlerdeki bilinmeyen sözcükler için “buraya bakınız”, “buraya tıklayınız” butonları, bir yazı bittiğinde altta çıkan “bu da ilginizi çekebilir” başlıkları ya da etiketlemeler hipermetinsellik örneği olarak sayılabilir. Böylece kullanıcı sürekli başka bir sekmeye, başka bir sayfaya yönlendir ve bitimsiz bir süreç içine girer (Nisbet, 2021, s. 40-41)

4. Yankı odalarında, kullanıcı sadece kendi sesini duyabilmektedir. Farklı seslerin duyulamadığı yankı odalarında hemen herkes aynı konuda hemfikir olmaktadır. Sürekli yinelenen fikirler ise kullanıcı için tek gerçek hâline gelmektedir (Erdoğan & Semerci, 2018, s. 24-25).

Kaynakça

11. Kalkınma Planı . (2019, Temmuz). 10 26, 2021 tarihinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı: <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> adresinden alındı
- 65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Ek Genelgesi. (2020, 03 22). Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı: <https://icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-ek-genelgesi> adresinden alındı
- Altan, Ö. Z. (2007). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altın, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar. Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi(30(Ek Sayı)), 49-57.
- Arun, Ö. (2020). Antalya Yaşlılık Araştırması Üçüncü Dönem, 2019 / 2020 Temel Bulgular ve Yerel Yönetimlere Öneriler. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- ArtıGerçek. (2020, Mart 19). Korona Virüs Tedbirlerine Uyulmayınca Banklar Söküldü. 10 27, 2021 tarihinde ArtıGerçek: <https://artigercek.com/haberler/koronavirus-tedbirlerine-uymayan-yaslilar-yuzunden-banklar-sokuldu> adresinden alındı
- Arun, Ö. (2020). Salgında Patlayan Yaş Ayrımcılığı: Türkiye’de Peter Pan Sendromu ve Yaşlanmanın Yaklaşan Sorunları. Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı. 10 20, 2021 tarihinde <https://tyap.net/spya> adresinden alındı
- Arun, Ö. (2021). Covid-19 Gündeminde Yaşlılara Yönelik Hak İhlalleri ve Ayrımcı Uygulamalar. Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Atila Demir, S. (2020). Salgın Sürecinde Yaşlı Nüfus, Sosyal Dışlanma ve Yaş Ayrımcılığı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(38), 186-201.
- Bağlar Belediyesi. (2020, Mart 30). Parktaki Oturma Bankları Toplatıldı. 10 27, 2021 tarihinde <https://www.baglar.bel.tr/tr/post/25439/parklardaki-oturma-banklari-toplatildi> adresinden alındı
- Bora, T. (2018). Türkiye’nin Linç Rejimi. İstanbul: Birikim Kitapları.
- CNN Turk Haber. (2020, Mart 23). Belediye Bankları Kepçeyle Topladı. 10 27, 2021 tarihinde <https://www.cnnturk.com/turkiye/belediye-banklari-kepceyle-topladi> adresinden alındı
- Cumhuriyet Haber. (2020, Mart 21). Ankara ve İzmir Belediyeleri Duyurdu: 65 Yaş Üstünün Ücretsiz Ulaşım Kartları İptal Edildi. 10 27, 2021 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ankara-ve-izmir-belediyeleri-duyurdu-65-yas-ve-ustunun-uccretsiz-ulasim-kartlari-iptal-edildi-1728673> adresinden alındı
- Çelenk, S. (2010). Televizyon Haberciliğinde Etik. & H. B. Çaplı içinde, Ayrımcılık ve Medya (s. 211-228). Ankara: Fersa Yayıncılık.
- Erdoğan, E., & Semerci, P. U. (2018). Fanusta Diyaloglar; Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- EuroNews. (2020, Mart 21). Yaşlı İhbar Hattı ‘Alo 153’: Sokaktaki 65 Yaş Üstü Vatandaşları Bildirmek İçin İhbar Hattı Açıldı. 10 27, 2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/03/21/yasli-ihbar-hatti-alo-153-sokaktaki-65-yas-ustu-bildirmek-icin-koronavirus-turkiye-covid> adresinden alındı

Foucault, M. (2019). Hapishanenin Doğuşu. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.

Gazete Duvar. (2020, Mart 25). Babam Çok Üzüldü Çok Korktu. 10 23, 2021 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/03/25/babam-cok-uzuldu-cok-korktu> adresinden alındı

Nisbet, L. (2021, 06 09). Sosyal Medyada Linç Kültürü. Ulusal Tez Merkezi. 10 19, 2021 tarihinde Ulusal Tez Merkezi: [file:///C:/Users/lacin/Downloads/674144%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/lacin/Downloads/674144%20(3).pdf) adresinden alındı

NTV Haber. (2020, Mart 24). İstanbul'da Yaşlı Adamı Durdurup Kafasından Kolonya Döktüler. 10 23, 2021 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/istanbulda-yasli-adami-durdurup-maske-takarak-kafasina-kolonya-doktuler,nEAwiVg-mEaogcqsHwB-w> adresinden alındı

Özdemir, M. (2020). Yaşlılık Algısının Koronavirüs Salgını Sürecindeki Kültürel Değişimi. Milli Folklor, 16(127), 46-58.

Özsu, G., & Diri, İ. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporu. Ankara: Alternatif Bilişim Derneği.

Rose, A. M. (1962). The Subculture of the Aging: A Topic for Sociological Research. The Gerontologist, 3(2), 123-127.

Sennet, R. (2011). Yeni Kapitalizmin Kültürü. (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Soysal, G. (2020). Koronavirüs Salgını ve Yaşlılık. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 7(5), 290-301.

TRT Haber. (2020, Haziran 05). 10 25, 2021 tarihinde TRT Haber Sitesi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-hayatini-kaybedenlerin-yuzde-93u-65-yas-ustu-490219.html> adresinden alındı

TÜİK. (2020, Mart 18). TÜİK Veri Portalı 2020. 10 25, 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227> adresinden alındı

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Türkarlan, G., & Kuzlukluoğlu, C. (2020, 12 28). "İnfodemi" ile Etkin Mücadele İçin Bireylerin yanlış bilgi karşısındaki Tutumlarınınve Bu Tutumların Belirleyicilerinin Araştırılması: Covid-19 Örneği.İnfodemiileEtkinMücadele:file:///C:/Users/lacin/Downloads/Infodemiyle%20Etkin%20Mucadele%20Ozet%20Bulgular.pdf adresinden alındı

Vakfı, H. D. (2017, 02 08). Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi Projesi. 02 08, 2022 tarihinde 2017: <https://hrantdink.org/tr/asulis/faaliyetler/projeler/medyada-nefretsoylemi/256-medyada-nefret-soyleminin-izlenmesi> adresinden alındı

Vardal, Z. B. (2015). Nefret Söylemi ve Yeni Medya. Maltepe Üniversitesi ve İletişim Dergisi, 2(1), 132-156.

Varışlı, B., & Gültekin, T. (2020). Yaş Ayrımcılığını Pandemi Hali: COVID-19 Sürecinde Kuşaklararası Etkileşimin Dönüşümü. Turkish Studies, 1308-2140. 10 20, 2021 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Berfin-Varisli/publication/344143363_Yasli_Ayrimciliginin_Pandemi_Hali_COVID-19_Surecinde_Kusaklararasi_Etkilesimin_Donusumu/links/604ddfdb6fdcccfee7d94a4/Yasli-Ayrimciliginin-Pandemi-Hali-COVID-19-Suerecinde-Kusaklar adresinden alındı

Yaşama Dair Vakfı, (. V. (2019). Türkiye'de Yaşlılık Tahayyülleri ve Pratikleri. İstanbul: AvivaSa. 10 22, 2021 tarihinde <https://heryasta.org/wp-content/uploads/2021/04/AgeSA-kitap-mobil-27-03.20.pdf> adresinden alındı

YeniÇağ Gazetesi. (2020, Mart 22).

Yasağa Rağmen Dışarı Çıkan Yaşlılara Su Fırlattılar. 10 25, 2021 tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-272589h.htm> adresinden alın

Yaş Dostu Çevrelerin Değerlendirilmesi: Solis Rehber**Bengisu Belirdi Özkurt**

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Antalya

E-Posta: bengisubelirdi_94@hotmail.com

Geliş Tarihi: 26 Ocak 2022; Kabul Tarihi: 25 Şubat 2022

Doi: 10.24876/senex.2022.46

Künye: Belirdi Özkurt, B. (2021). Yaş Dostu Çevrelerin Değerlendirilmesi: SOLIS Rehber. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 86-90.

 0000-0002-7174-7975

Özgün Adı: SOLIS Yaş Dostu Çevre Değerlendirme Rehberi

Yazar: Özgür Arun

Türkçeleştiren: -

Yayınevi: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları
1. Basım ISBN: 978-605-80201-4-6

Original Title: SOLIS Guideline for Age Friendly Environment

Author: Özgür Arun

Translation: -

Publisher: Association for Aging Studies
Publication

1st Edition ISBN: 978-605-80201-4-6

İnsan ömrünün uzamasıyla birlikte tüm dünyada yaşlı nüfus hızla artmaktadır. 2030 yılına kadar dünyadaki her 6 kişiden birinin 60 yaş ve üzerinde olacağı ve 2050 yılına kadar 60 yaş ve üzeri dünya nüfusunun iki katına çıkacağı (2,1 milyar) öngörülmektedir (WHO, 2021). Bu demografik dönüşüm Türkiye’de de kendini göstermektedir. Nüfus projeksiyonları Türkiye’de 2020 yılında %9,5 olan yaşlı nüfusun, 2030’da %12,9, 2040’ta %16,3 ve 2060 yılında ise %22,6 olacağını göstermektedir (TÜİK, 2020). Dünya genelinde ve Türkiye’de yaşanan böylesi bir demografik dönüşüm birçok alanda etkiler yaratmaktadır. Bu alanlardan birisi de birey-çevre ilişkisidir. Buradan hareketle başta kamusal alanda olmak üzere yaşlı bireylerin konut ve kenti kullanma hakkına yönelik ciddi adımlara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Denge problemleri ve düşmeler yaşlı bireylerin karşılaştığı ve onların konut ve kenti güvenli bir şekilde kullanma hakkını

sınırlayan sebepler arasında üst sıralarda yer almaktadır. Nitekim düşmeye bağlı ölümler yaşlı bireylerde kasıtsız yaralanmalara bağlı ölümlerin üçte ikisini oluşturmaktadır (Rubenstein, 2006). Düşme riski yaşlı bireylerde kaygı ve korkuyu doğurarak çevreyi güvenli bir şekilde kullanabilme hakkını sınırlamaktadır.

Yaşlılarda düşmeler ve fiziksel çevre arasındaki ilişki üzerine yapılan son araştırmalar, çoğunlukla denetimli ev modifikasyonlarına, akut bakım tesislerinde risk faktörleri ve kentsel çevrede dış mekân düşmelerinin nedenleri ve sonuçlarına odaklanmıştır (Valipoor, Pati, Kazem-Zadeh, Mihandoust ve Mohammadigorji, 2020). Toplumlar içinde yaşlı nüfusun artmasıyla yaş dostu çevre konusu daha görünür hâle gelmekle birlikte bireysel ve kamusal düzenlemelerin oldukça sınırlı kaldığı söylenebilir. Oysa yaşlı bireylerin yaşam ortamlarının, onların günlük yaşam aktivitelerini bağımsız bir

şekilde gerçekleştirebilmelerine olanak verecek şekilde tasarlanması daha derin anlamlar ifade etmektedir. Öte yandan iç ve dış çevrede bulunan birçok unsur sadece yaşlılar için değil tüm yaş grupları açısından riskler barındırabilir. Bu bağlamda çevreye ilişkin risklerin tespit edilmesi ve bu risklere ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması önemlidir. Konuyla ilgili önemli çalışmalardan birisi Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölümü'nden Özgür Arun tarafından gerçekleştirilmiştir. Arun çevre niteliğini değerlendirmek amacıyla "Yaş Dostu Çevre Değerlendirme Rehberi", diğer adıyla SOLIS adında bir ölçme aracı geliştirmiştir. Solis ile bireyler için çevredeki riskleri tespit edilebilmek ve yaş dostu çevreler oluşturabilmek amaçlanmaktadır.

Arun öncelikle söz konusu rehberin ortaya çıkışında, gerçekleştirdiği iki çalışmanın katkısı olduğundan bahsetmektedir. Bu çalışmalardan ilkinin Antalya'nın Finike ilçesine bağlı olan Gökbük köyünde, ikincisini ise Antalya Muratpaşa Belediyesi sınırlarında tamamlamıştır. Böylece hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaş dostu çevrenin önemine yönelik kıymetli gözlemler ve deneyimlere sahip olmuştur. Nitekim Arun, Solis'in de bu iki çalışmanın bir ürünü olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Solis'in konut içi fiziksel düzenlemelerle ilgili bilgi sunarken aynı zamanda kentsel düzenlemeler için de önemli bir rehber olduğunun altı çizilmelidir.

Arun Solis ile yaş dostu çevre tasarımının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Rehberde kentteki erişilebilirlik konusuna dikkat çekerek uygunsuz konut ve çevre koşulları, karmaşık bina tasarımları, uygunsuz zemin şartları gibi durumların düşme ve kazalara yol açabileceğine değinilmektedir. Bu bağlamda Solis'in temel amacı da çevresel koşulların değerlendirilmesini sağlamak ve her yaşta birey için yaşanabilir bir çevre yaratılmasına katkı sağlamaktır.

Arun, Solis'in etkin bir şekilde hayata geçirilebilmesi için dört ana bölüm olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki "Temel İlkeler"dir. Bu bölümde yaş dostu çevre yaratma ile ilgili 9 temel ilkedenden bahsedilmektedir. İkinci bölüm ise "Solis" kapsamındaki alanların tanımlandığı ve bu alanlara ilişkin uygulama yönergelerinin açıklandığı bölümdür. Bu bölümde Solis'i kullanarak konutların yaş dostu çevre açısından risklerinin değerlendirilip, bu risklere ilişkin konut içinde kısa vadede yapılabilecek düzenlemelerle ilgili bilgiler sunulmuştur. Söz konusu değerlendirme bir konutta bulunma ihtimali olan 9 fiziksel mekânı içermektedir. Her bir mekân değerlendirmesi Solis bileşeni olarak, her bir bileşenin içinde tanımlanan riskli durumlar da risk unsurları olarak adlandırılmıştır. Bir konutta bulunma ihtimali olan 9 fiziksel mekân a) Bahçe Girişi, b) Apartman Girişi, c) Konut Girişi ve Koridor, d) Oturma Odası, e) Mutfak, f) Yatak Odası, g) Banyo & Tuvalet, h) Merdivenler, i) Kiler/Bodrum/Depo şeklinde sıralanmış olup Solis'in 9 ana bileşeni olarak kabul edilmiştir. Her bir bileşen için en az 7 en çok 11 risk unsuru belirlenmiştir.

Üçüncü bölüm olan "Solis Değerlendirme" bölümünde ise söz konusu bileşenlerde bulunan risk unsurlarının nasıl hesaplanacağına dair bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte elde edilen puanın risk düzeyi skalasında nasıl değerlendirileceği ve hangi risk düzeyinde ne gibi düzenlemelerin yapılabileceğine ilişkin açıklamalar ve öneriler yer almaktadır. Öncelikle her bir bileşen içindeki her bir risk unsuru "Evet" ya da "Hayır" şeklinde yanıtlanmaktadır. "Evet" yanıtı riskin olduğu anlamına gelir ve 1 puan alır. "Hayır" yanıtı ise risk bulunmadığı anlamına gelir ve 0 puan alır. Her bileşen, değerlendirme sonucunda ham bir puana ulaşmaktadır. Tablo 1'de bileşenler, her bir bileşendeki risk unsuru sayısı ve ham puan aralıkları gösterilmiştir.

Bileşen	Risk unsuru sayısı	Ham puan aralığı
Bahçe Girişi	9	0 ile 9 puan
Apartman Girişi	10	0 ile 10 puan
Konut Girişi ve Koridor	7	0 ile 7 puan
Oturma Odası	11	0 ile 11 puan
Mutfak	11	0 ile 11 puan
Yatak Odası	11	0 ile 11 puan
Banyo & Tuvalet	10	0 ile 10 puan
Merdivenler	8	0 ile 8 puan
Kiler/Bodrum/Depo	8	0 ile 8 puan

Tablo 1. Bileşenler, Risk Unsuru Sayısı, Ham Puan Aralığı

Örneğin 10 risk unsurunun bulunduğu apartman girişi en az 0 en fazla 10 puan alacak şekilde düzenlenmiş olup apartman girişinde hiç risk bulunmuyorsa 0 puana erişilirken, bütün riskler bulunuyorsa 10 puana erişilmektedir. Yani, risk unsuru sayısı kadar ham puan elde edilmektedir. Bundan sonra basit bir formül kullanılarak elde edilen

ham risk puanları 100 puanlık bir skalada tekrar hesaplanmaktadır. Dönüştürülen puanlar *güvenli*, *dikkat*, *riskli*, *çok riskli* ve *güvensiz* olmak üzere beş düzeyden oluşan "risk düzeyi skalası"nda değerlendirilerek her bir alan için nihai risk durumu belirlenir (Grafik 1).

Grafik 1. Risk Düzeyi Skalası

Son olarak "Yaş Dostu Çevrenin Oluşturulması" bölümünde daha önce belirlenmiş olan 9 bileşende bulunan risk unsurlarına yönelik yapılması gereken uygulamalar ve kaçınılması gereken durumlara ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Bu kısımda konut içinde bulunabilecek olan her bir bileşen için ayrı ayrı "emin olun", "bunlardan kaçınınız" ve "göz önünde bulundurun" alt başlıklarında okuyucu ve uygulayıcının rahatlıkla anlayabileceği sadelikte en temel öneriler sunulmuştur.

Yaş dostu çevre, hizmet veya ürünler sağlamanın öneminin giderek arttığı bir süreçte politika yapıcılar, hizmet sağlayıcılar ve akademinin bu konuya daha fazla eğilmesi gerekmektedir. Yaş dostu çevreler sadece yaşlı bireyleri değil toplumun genelini kapsayıcı bir bakış içermekle birlikte bilhassa yaşlı bireyler için daha kritiktir. Bu nedenle yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını, beklentilerini ve özel koşullarını göz önünde bulunduran iç ve dış mekân düzenlemeleri yapılması kişilerin güvenliği, bağımsızlığı ve yaşam kalitesi açısından önemlidir. İç ve dış mekândaki düzenlemeler düşme ve kaza riskini azaltmakta, yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirebilmelerine olanak vermekte ve böylelikle yaşam kalitelerinin artırılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Solis'in tam olarak bu ihtiyaca yanıt vermek üzere tasarlanmış, kolay anlaşılabilir ve kolay uygulanabilir bir rehber niteliği taşıdığı söylenebilir. Bu rehberin etkin bir biçimde uygulanabilmesi için uygulayıcıların Yaş Dostu Çevre Farkındalık Eğitimleri'ni (Solis-E) almaları gerekmektedir. Solis, iç ve dış mekânlardaki riskleri tespit etmek ve gerekli iyileştirmeleri yapmak amacıyla araştırmacılar, yerel yönetimler, kamu kurumları, huzurevi ve bakımevleri gibi kurumlar, bakım verenler, çocuklar, yetişkinler ve yaşlılar gibi birçok kişi ve kurum tarafından herhangi bir uzmanlık gerektirmeden kullanılacak basit ama etkili bir rehberdir.

Kaynakça

Arun, Ö. (2020). SOLIS: Yaş Dostu Çevre Değerlendirme Rehberi. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.

Rubenstein, L. Z. (2006). Falls in older people: epidemiology, risk factors and strategies for prevention. *Age and Aging* (2), 37-41.

TÜİK. (2021). Haber Bülteni, Sayı 37227, İstatistiklerle Yaşlılar, 2020, Mart 2021. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

WHO. (2021). <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>. Erişim Tarihi: 26.01.2022

Valipoor, S., Pati, D., Kazem-Zadeh, M., Mihandoust, S. & Mohammadigorji, S. (2020). Falls in Older Adults: A Systematic Review of Literature on Interior-Scale Elements of the Built Environment. *Journal of Aging and Environment*, 34 (4), 351-374.

Disiplinlerarası Bir Eksende Senex'in Sinemayla İlişkisi**Mehmet Aytekin**

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya

E-Posta: aytekinmehmet1@gmail.com

Geliş Tarihi: 13 Ocak 2022; Kabul Tarihi: 25 Şubat 2022

Künye: Aytekin, M. (2021). Disiplinlerarası Bir Eksende Senex'in Sinemayla İlişkisi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 91-94.

0000-0002-4206-2918

Senex, bu sayısından itibaren sinema ve yaşlılık çalışmaları arasındaki ilişkiye ayrı bir başlık açmakta ve iki disiplin arasındaki ilişkiye daha kompleks bir biçimde yaklaşılmasına olanak sağlamaktadır. Zira yaşlılık çalışmalarının yükselen bir değer hâline gelmesi ve sinemanın bir olguya görünürlük kazandırması konusundaki yeterliliği bahsedilen bu iki alanın bir iş birliği konusunda uzlaşabileceğini akıllara getirmektedir. Dolayısıyla, bu karşılıklı zemin hazırlama ve beslenme hâli, akademik ölçekte Senex'in çabalarıyla somutlaştırılabilir durmaktadır.

Bir izlençe veya çıkış noktası oluşturabilmek adına Scheidt vd. (2012a: 439-40) çalışmalarına bakılmakta ve esasen bu çalışmada çizilen yol haritasının temel izleklerinin Senex'in çalışma pratiklerine uyarlanması hedeflenmektedir. Buna göre sinema, okuyucuların veya çalışmacıların gerontolojik bilim, öğretim, araştırma, uygulama ve politika alanlarındaki çalışmalarını görünür kılmak adına değerli bir kaynak olarak ele alınmaktadır. Ayrıca son yirmi yılda görsel imgelerin patlamasından ve görüntünün yazıyı tamamlayabilir olmasından bahsedilmekte, bu gelişimin beşerî bilimler ve sanat için önemli olduğu vurgulanmakta, zira sözel, doğrusal ve ölçülebilir olanı aşan bir iletişim sisteminin -çeşitli araçlarla geliştiğinin altı çizilmektedir. Söylenenlerden hareketle, yapılan veya yapılması muhtemel film analizlerinde

tematik perspektifte bir yol izlenmesinin, disiplinlerarası yöntemlerle sinema ve yaşlılık ekseninde bütüncül bir tutum benimsenmesinin ve sinema ve gerontoloji endeksli bir çizgiyle hareket edilmesinin, Senex'in alana dair beklentileri arasında yer alabileceği düşünülmektedir. Teknik anlamda süreci somutlaştırabilmek adına filmlerin;

- Başlıklarına/isimlerine,
- Yapım ekiplerine (yapımcı, yönetmen ve senarist)
- Sürelerine
- Yayınlanma yılına
- Tematik durumuna

yer verilmesi önem teşkil etmektedir. Bunun yanında, film incelemesi sürecinde gerontoloji ile ilişki kurulabilmesi adına teorik bir altyapıya da ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara ve güncel makalelere bakılması tavsiye edilmekte, bunlardan birkaçına da bu çalışmada yer verilmek istenmektedir.

Scheidt vd. (2012b: 581-82), Terra Nova Film Şirketi üzerinden yaptıkları çalışmalarında, ilgili şirketin sinema sektörüne giriş yaptığı yıllarda yaşlılığa yönelik filmlerin sayıca az olduğunu ve nitelik anlamında yeterli işlerin olmadığını söylemektedirler. Bir öz eleştiri mahiyetinde -çalışmanın yazarlarından olan James Vanden Bosch'un deneyimlerine dayanmaktadır- kişilerin kendi yaşlanmalarını

tahmin edemedikleri ve yaşlanmanın topluma uygunluğuna dair süreci ön göremedikleri aktarılmaktadır. Yaşlanmaya dair filmler veya belgesellerde her ne kadar bu kavrama veya konuya yönelik eğilimler gösterilse de empati anlamında bir zayıflığa dikkat çekilmekte, başkasının yaşlanması her ne kadar anlaşılabilir olsa da buna dair bir empatiden veya yaşlılık pratiklerinden uzaklık vurgulanmaktadır. Dolayısıyla yaşlılığa veya yaşlanmaya dair filmlerin niceliksel ve niteliksel yoksunluğu, bununla beraber izleyiciler tarafından bu alana ilgi gösterilmemesi makul karşılanmaktadır. Anlatı detaylandırıldığında, deneyimlere geri dönüldüğü görülmekte ve ilk dönemlerde yaşlılara ilişkin yapılan filmlerin toplum ve hatta yakın çevre için dahi sıkıcı olarak kabul edildikleri belirtilmektedir. Ancak zaman geçtikçe ve yaşlanma pratikleri deneyimlenmeye başlayınca söylemlerin değişebileceği üzerinde durulmakta, farkında olunan sorunlara yönelik içerikler geliştirilerek sorunların görünür kılınabilmesi adına hareket edildiğinden bahsedilmektedir. Kısacası, bir film şirketinin yaşlanmaya ilişkin pratikleri ilgili gruba dahil olmasıyla çeşitlenmekte veya yeniden üretilen ihtiyaçlarla belirlenmektedir. Nitekim nüfusların yaşlanıyor olmasından kaynaklı olarak gerontolojik konulara yakınlık duyulmaya başlandığı ifade edilmekte ve özellikle son yirmi yılda -bunu makalenin yayınladığı yılın öncesindeki son yirmi yıl olarak düşünmek gerekmektedir- yaşlılığa ilişkin daha ayakları yere basan filmler yapıldığı dile getirilmektedir. Son olarak, sinema ile yaşlılık arasındaki ilişkinin ilk dönemlerinden bu yana ciddi bir dönüşüm geçirdiğinin ve yaşlanan nüfusun deneyimlerinin sinemada tüm detayları ile ele alındığının altı çizilmektedir.

Bahsedilenlerin ekseninde, sinema ve yaşlılık arasındaki ilişkinin nedenine dair düşünüldüğünde sinemanın bedene ilişkin güçlü bir gösterge olabileceği görüşü ön plana çıkmaktadır. Elsaesser ve Hagener'e (2014: 14-5) göre, sinema ile beden ve algılama kavramları arasında bir ilişki söz

konusudur. Her sinema biçimi veya yaklaşımı bir izleyici tahayyülünden yararlanmakta ve izleyici ile perdedeki görüntü arasında bir ilişki -yorumlama sürecinde farklılık gösterse dahi- her daim varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında, sinemanın birçok duyu organına aynı anda hitap etmesi ve zaman-mekân perspektifinde algı, faillik ve bilinç gibi felsefi konulara değinmesi onu diğer sanat dallarından ayırmaktadır. Kısacası, izleyici ve beden arasındaki ilişkinin sinematik yoğunluğunun veya sinemanın bedeni kendisine merkezi bir sorun edinmesinin diğer sanat dallarında olmayan bir bütünlüğe karşılık geldiği düşünülmektedir. Böyle bir durumda yaşlılığın temsili veya inşasının da sinemayla güçlü bir görünürlük kazanmasının kaçınılmaz olduğu tahmin edilmektedir.

Erhart ve Eslen-Ziya'nın (2018: 103) çalışmasına odaklanıldığında, sinema ve yaşlılık arasında bir bağ kurulmasının birçok örtük ilişkiyi de açığa çıkarabileceği ihtimali göz önüne gelmektedir. Sinemada yaşlılık -ilgili çalışmada- erkeklik veya erkeğin kaybı perspektifinde değerlendirilmekte; yaşçılık, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve hegemonik erkeklik gibi kavramların sinema ve yaşlılık arasındaki iş birliği ekseninde gelişen eleştirel tutum vasıtasıyla açığa çıktığı görülmektedir. Bunu yaparken -kısmen de olsa- bedene odaklanılmakta ancak daha çok, bedenin sosyal bir varlık olduğu gerçeği üzerinde durulmaktadır. Buradan, sinemanın ve yaşlılığın birçok normatif değerın görünür kılınmasına ve eleştirilmesine olanak sağladığı anlaşılmakta, özetle, ikili arasındaki karşılıklı besleme hâlinin toplumsal farkındalığa da katkıda bulunduğu tahmin edilmektedir.

Sonuç itibarıyla, bir sanat dalı ve aynı zamanda bir anlatı aracı olan sinema, yaşlılık ile ilişkisini yıllar geçtikçe daha gerçekçi bir zemine yeniden üretmektedir. İkili arasındaki tematik ve içerik anlamındaki besleme, yaşayan bu iki olgunun birbiriyle olan bağını kuvvetlendirmektedir. Hem inşa

hem de temsil anlamındaki bu beraberliğin eleştirel bir tutumla ilerlemesinin sosyal bilimlere önemli katkılar sağlayabileceğini ve birçok çalışmaya da ilham olabileceğini düşünmek pek de zor olmamaktadır.

Kaynakça

Elsaesser, T. ve Hagener, M. (2014). Film kuramı: Duyular yoluyla bir giriş. (Çev. B. Soner ve B. Yıldırım). Ankara: Dipnot.

Erhart, I. ve Eslen-Ziya, H. (2018). Sinemada Yaşlılık ve Erkeklik. A. Duben (dr.), Yaşlanma ve yaşlılık: Disiplinlerarası bakış açıları içinde (ss. 99-109). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Scheidt, R.J., Vanden Bosch, J., Kivnick, H.Q. ve Vanden Bosch, J. (2012a). Editorial: Lauching "on film and digital media". The Gerontologist, 52(4), 439-440. <https://doi.org/10.1093/geront/gns087>

Scheidt, R.J., Vanden Bosch, J., Kivnick, H.Q. ve Vanden Bosch, J. (2012b). Coming a theater near you. The Gerontologist, 52(4), 581-582. <https://doi.org/10.1093/geront/gns090>